

LEIF CALUNDANN LARSEN:

DEN DANSKE KOLONISATION AF SKT. JAN

1718-33

INDHOLDSFORTEGNELSE

1. Indledning

Side

1.1	Emnevalg	4
1.2	Formål	4
1.3	Afgrænsning	5
1.4	Relevans	5
1.5	Begrebet "kolonisation"	6
1.6	Kildematerialet	7
1.7	Sekundære værker	13

2. Baggrund.

2.1	Hvorfor kom Danmark til Vestindien ?	22
2.2	Danmark og Skt. Jan, 1675-1718	23
2.3	Forholdet til fremmede magter, 1672-1718	24

3. Kolonisationen: Hvorfor ?

3.1	Initiativet til kolonisationen	29
3.2	Udlandets reaktion på besættelsen, 1718-1725	34
3.3	Valget af Skt. Jan	39
3.4	Fort Frederiksværn: Strategisk argument	41
3.5	Havnen på Skt. Jan: Økonomisk argument	48

4. Kolonisationen: Hvordan ?

4.1	Kompagniets privilegier til Skt. Jans plantere	53
4.2	Landgangen og den første tid, 1718-1721	55
4.3	Kolonisationsmønsteret: De ydre rammer 1718-1729	59
4.4	Etablering af økonomisk aktivitet: De indre rammer 1721-1733	64

5. Skt. Jans plantager.	
5.1 Optagelsen i en vestindisk sammenhæng	67
5.2 Opmålingen af plantagerne	71
5.3 Størrelsen	72
5.4 Dyrkning	80
5.5 Optagelsen i en dansk sammenhæng	85
6. Skt. Jans plantere.	
6.1 Kompagniets befolkningspolitik	86
6.2 Planternes motiver til at optage plantager på Skt. Jan	89
6.3 De første plantere	90
6.4 Planternes nationalitet	90
6.5 Rekruttering	99
6.6 Kapitalen bag kolonisationen	101
6.7 Planternes opholdssted	102
7. Administrationen af Skt. Jan.	
7.1 Den første tid, 1718-1724	105
7.2 Begyndelsen til civiladministration, 1724-1727	105
7.3 Byfogeden på Skt. Jan, 1717-1733	106
7.4 Administrationsforholdene i almindelighed	107
7.5 Konsekvenser af administrationsforholdene	113
8. Konklusion	116
9. Fortegnelse over anvendt kildemateriale	120
10. Fortegnelse over anvendt litteratur	122

INDLEDNING

1.1 Emnevalg.

Nærværende afhandling er et direkte resultat af en områdeundervisning i emnet "Dansk Vestindien", som i 1975-76 afholdtes af Ove Hornby og Ole Justesen ved Institut for Økonomisk Historie ved Københavns Universitet. Denne undervisning, der i høj grad indebar studier i primære kilder, fulgtes i januar-februar 1976 op af en fagligt set frugtbar ekskursion med feltarbejde på øerne¹.

De første ideer til afhandlingen dukkede op under besøget i ruinen af Fort Frederiksværn på Skt. Jan. Man kan ikke undgå at blive betaget af øen og dens natur, men ved fortet var det især dets geniale strategiske placering over havnen og Coral Bay, der imponerede. Ved denne besigtigelse faldt straks nogle brikker på plads vedrørende en vis engelsk bekymring over, at denne havn kom på danske hænder. Besigtigelsen kastede også i rigt mål lys over tyske kredsers varme interesse i havnen på Skt. Jan i sidste halvdel af det 19. århundrede.

Da naturforholdene på alle måder begunstiger en havn enten af orlogsmæssig eller kommercielt tilsnit, gav det anledning til undren over, hvorfor disse muligheder aldrig rigtigt blev udnyttet. Heraf dukkede spørgsmålet op, hvad danskerne i det hele taget ville med Skt. Jan, når så evidente muligheder end ikke blev forsøgt.

Skt. Jan kom under dansk flag altid til at stå i skyggen af Skt. Thomas og Skt. Croix og førte en ret anonym tilværelse. Dette faktum har i høj grad præget forskningen, der ikke har beskæftiget sig videre med Skt. Jan, som nærmest er blevet regnet som et appendix til Skt. Thomas.

1.2 Formål.

I den grad kildematerialet tillader, er det derfor mit formål at undersøge, *hvorfor* man fra dansk side koloniserede Skt. Jan samt at undersøge, *hvordan* kolonisationen udførtes.

1.3 Afgrænsning.

¹ Resultaterne af dette foreligger i: "Studier i de Dansk-Vestindiske Øers historie 1665-1976", redigeret af Ove Hornby og Ole Justesen. Memorandum fra Institut for Økonomisk Historie ved Københavns Universitet nr. 4, København 1976.

Afhandlingen er tidsmæssigt afgrænset til perioden 1718-1733. Men der vil, som det fremgår af indholdsfortegnelsen, blive trukket tråde tilbage til 1675, hvor der for første gang konstateres en dansk interesse i Skt. Jan, ligesom forholdet til fremmede magter vil blive omtalt for at passe besættelsen af øen ind i den storpolitiske atmosfære i Vestindien.

Afgrænsningen ved 1718 er helt naturlig, idet en permanent dansk besiddelse da tager sin begyndelse. Den anden afgrænsning ved året 1733 er begrundet ud fra et produktionsmæssigt synspunkt, idet slaveoprøret samme år for en tid satte Skt. Jan ud af spillet, og inden øen havde forvundet dette, havde Danmark påbegyndt en optagelse af Skt. Croix, hvorved nye interesser og relationer trådte frem, som vil falde uden for rammerne af denne afhandling.

Den tematiske afgrænsning afhænger først og fremmest af, hvad kildematerialet tillader at behandle. Herudfra er der foretaget en selektion af, hvad der vil være rimeligt at medtage set i lyset af formålet. Flere emner kunne med rimelighed være behandlet, hvilket dog er strandet på en pladsmæssig begrundelse. Således er f.eks arbejdskraften, der anerkendes som én af de vigtigste forudsætninger for plantagedriften, kun betragtet som produktionfaktor i det omfang den indgår i overvejelserne.

1.4 Relevans.

Kolonisationen af Skt. Jan har interesse ved, at den på glimrende vis illustrerer, hvorfor Danmark oprettede skrøbelige kolonibesiddelser på den anden side af jorden med fare for konfrontation med større magter: Det var udsigten til økonomisk gevinst, der lokkede.

Hermed får vi også et meget langt stykke af vejen forklaringen på, hvorfor de andre europæiske magter var begyndt at etablere sig jorden over i en ekspansion, der blev et dominerende element i verdenshistorien fra slutningen af middelalderen og helt op til de mange kolonifrigørelser i 1960'erne. Hermed kan europæerne så småt begynde at se tilbage på en udvikling, de selv satte i gang for 500 år siden, og som på godt og ondt præger verden i dag.

Hovedmotiverne bag ekspansionen var de samme, enten de formuleredes på spansk, engelsk, fransk eller dansk, og hovedmotiverne var de samme, enten det var Asien, Afrika, Latinamerika eller Skt. Jan, der koloniseredes.

Kolonisationen af Skt. Jan kan således tjene til at kaste lys over en del af europæernes historie.

Men også for øerne selv har kolonisationen af Skt. Jan relevans. I de senere år har der i Den tredje Verden været en stærkt stigende interesse for fortiden i forsøget på at skabe sig en identitet og dermed distancere sig fra kolonialismen. I tråd hermed er interessen for fortiden også stigende på de gamle danske øer, men her hæmmes man af kildesituationen, der bevirker, at man mangler "fakta"². Nærværende afhandling skal også ses som et forsøg på at fremdrage konkret viden om den af de Dansk vestindiske Øer, der er skrevet mindst om. Derfor vil det følgende fremstå som en blanding af redegørelse, analyse samt vurdering, og hvad vil da være mere oplagt end at tage fat på kolonisationen?

1.5 Begrebet "kolonisation".

Begrebet "kolonisation"³ hænger uløseligt sammen med ordet "koloni". Den antikke betydning af "koloni" er en gruppe mennesker, som udvandrer fra et moderland for at slå sig ned i andre områder med det formål at dyrke jorden og forsvare den med militære midler. Senere udvidedes begrebet til at omfatte landbrugere eller borgere af en bestemt nationalitet, som havde slået sig ned i et fremmed land. Begrebet var altså en betegnelse for den kreds af mennesker, der udvandrede. Til sidst fik begrebet en geografisk betydning, da det kom til at betegne det bosættelsesområde, hvor indvandrerne slog sig ned.

I vore dage defineres "koloni" et landområde eller en by, som en stat besidder i en fremmed verdensdel. Men betingelsen for, at et område kan have status som koloni, er, at det er grundlagt af et moderland, hvortil det skal stå i et afhængigheds- eller subordinationsforhold.

En kolonisation indebærer altså anlæggelse af en koloni i en fremmed verdensdel ved at okkupere et beboet eller ubeboet område i den hensigt at etablere en bosættelse og skabe en økonomisk aktivitet til fordel for moderlandet.

Men en koloni er et nuanceret begreb. Alt efter moderlandets hensigt med den kan følgende kolonityper udskilles:

- a) Udbytningskolonier, som leverede produkter til moderlandet og til dets berigelse.

² Cf. p. 21-22 i afsnit 1.7 om sekundære værker.

³ Dette afsnit bygger på Corrado Gini: "Kolonien". Artikel i Handwörterbuch der Sozialwissenschaften, bd. VI, Göttingen 1959, p. 57.

- b) Handelskolonier, som fremmede udviklingen af handel imellem moderlandet og oversøiske områder.
- c) Udstykningskolonier, som aftog moderlandets befolkningsoverskud.
- d) Strategiske kolonier, som anlagdes af militære årsager eller for at hævde den nationale prestige over for andre magter.
- e) Kolonier med et særligt formål som f.eks straffekolonier.

Hvilken kolonitype var da de danske besiddelser i Vestindien?

Skt. Thomas var fra begyndelsen tænkt som en handelskoloni, hvilket tydeligt ses i Christian V's oktroj, hvor interessen primært samler sig om etableringen af et støttepunkt til at opfange noget af den handel, der foregik i området⁴. Men samtidigt hermed iværksattes en rydning og opdyrkning af jorden, således at man kan tale om en blandingskoloni. Gradvis blev øen dog mere og mere en handelskoloni, hvilket knæsattes endeligt ved frihavnsordningen af 1764, som også Skt. Jan faldt ind under.

Derimod var Skt. Jan i den her behandlede periode en udstykningskoloni, som skulle kompensere for jordudpining og jordmangel på Skt. Thomas, der her kan betragtes som et moderland, hvorfra kolonisationen udgik.

Hermed skulle der være skabt en tilnærmelse til begrebet "kolonisation" samt en typebestemmelse af de relevante danske kolonier.

1.6 Kildematerialet.

Det oprindelige mål var at skrive et afhandling baseret udelukkende på primært kilde-materiale. Dette er man dog i forvejen næsten helt igennem tvunget til af den grund, at der ikke foreligger noget litteratur specielt om emnet. Men det viste sig for en del mere perifere oplysningers vedkommende at indebære en uforholdsmæssig stor arbejdsbyrde i forhold til udbyttet, idet der ikke kom noget nyt for dagen, hvor det forsøgtes⁵. Derfor er sekundært materiale inddraget til at belyse forhold, der ligger i yderkanten af afhandlingens focus. Her tænkes bl.a. på noget af baggrundsstoffet.

Af det sekundære materiale har jeg for det meste holdt mig til Bro-Jørgensens vægtige fremstilling⁶, mens jeg af metodiske årsager helt har undladt at bygge på oplysninger

⁴ Cf. p. 21.

⁵ Dette er f.eks tilfældet med Adolf Esmits papirer, VgK nr. 169.

⁶ J.O. Bro-Jørgensen: Dansk Vestindien indtil 1755, bd. 1 af "Vore gamle Tropekolonier", redigeret af Johs. Brøndsted, Kbh. 1953, genoptrykt 1966.

fra Waldemar Westergaards grundlæggende værk om Dansk Vestindien i Kompagnitiden⁷.

Langt den største del af det primære kildemateriale fra før 1755 beror i Vestindisk-guineisk Kompagnis arkiv⁸. Fra Rigsarkivet er yderligere hentet materiale fra kort- og håndskriftssamlingerne. Herudover er der benyttet materiale fra Det kongelige Biblioteks kort- og håndskriftssamlinger.

Af et i forvejen ikke så stort kildemateriale om Skt. Jan er det det færreste kilder, der specifikt omhandler denne ø. Af disse kan nævnes landlisterne⁹ og omkostkontoen¹⁰. Der er en del oplysninger i guvernørernes breve og dokumenter til Kompagniet¹¹, men der er langt imellem dem, og de er forsvindende få i forhold til den opmærksomhed, som Kompagniets sager og Skt. Thomas nyder!

Flere kildegrupper, der ikke er anført i kildefortegnelsen, har forgæves været gennemgået i forsøget på at belyse visse spørgsmål. Dette gælder f.eks. "Direktionsprotokollen 1697-1734", "Referater og vota 1708-1754"¹² samt "Ordre- og instruksbogen 1698-1717"¹³.

Der er også visse huller i kildematerialet, hvor bl.a. en del relevante skifter i de vestindiske lokalarkiver er utilgængelige på grund af bevaringstilstanden. Et karakteristisk træk ved mange af kilderne er, at de er affattet på hollandsk, da dette var omgangssproget i det daglige på begge øer. Man kan dog med en ordbog, kendskab til tysk og lidt god vilje gøre indholdet tilstrækkeligt tilgængeligt.

Der er fem kildegrupper, der bør omtales nærmere.

Den første er Peder Mariagers efterretning¹⁴. Han var i en menneskealder Kompagniets bogholder i København og skrev i 1753 historien om dets etableringer på Guldkysten og i Vestindien. Det er en vigtig kilde, som både Westergaard og Bro-Jørgensen gør

⁷ Waldemar Westergaard: *The Danish West Indies under Company Rule 1671-1755*, New York 1917.

⁸ Registreret i: *Asiatiske, vestindiske og guineiske handelskompagnier, vejledende arkivregistratur XIV ved J.O. Bro-Jørgensen og Aage Rasch*, Kbh. 1969.

⁹ Landlister for Skt. Jan 1728-1733, 1736. VgK nr. 750.

¹⁰ Omkostkonto for Skt. Jan 1718-25, VgK nr. 792.

¹¹ Breve og dokumenter fra Vestindien 1712-1734, VgK nr. 93-99.

¹² Kompagniets københavnske arkivalier, participant- og direktionsbeslutninger: *Direktionsprotokol 1697-1734* VgK nr. 15; *Referater og vota 1708-1754* VgK nr. 18.

¹³ Kompagniets københavnske arkivalier, særlige ekspeditioner: *Instruks- og bestallingsbog 1698-1717*, VgK nr. 22.

¹⁴ Peder Mariager: "Historiske efterretninger om Det vestindisk-guineiske Compagni", 1753.

megen brug af, hvorimod jeg ikke har fundet større anvendelse for den i min sammenhæng. Det skyldes, at jeg fokuserer på forhold i Vestindien, mens Peder Mariager ser tingene fra Kompagniets kontor i København. De oplysninger, som Mariager bringer om forhold i Vestindien, må han nødvendigvis have fra breve, dokumenter og andet hjemsendt materiale. Det vil sige, at vi principielt har mulighed for at få lige så meget at vide som Mariager ved at se i det hjemsendte materiale. Herved bliver håndskriftet på dette punkt en sekundær kilde. Derimod er det en primær kilde på punkter, hvor andre kilder mangler eller er tavse, hvilket f.eks gælder i spørgsmålet om Kompagniets motiver til at kolonisere Skt. Jan.

Den anden kildegruppe, som her skal omtales, er Amerikanske og afrikanske kopibøger¹⁵. Bag denne betegnelse ligger Kompagniets udgående korrespondance såvel til Guldkysten som til Vestindien. Denne kildegruppe er i sin karakter dokumentarisk, da den indeholder ordrer og anvisninger til guvernørerne, mange forespørgsler samt lejlighedsvis også klager og irettesættelser. Denne udgående korrespondance er kilde til Kompagniets perceptioner, vurderinger og syn på forskellige ting.

Den tredje kildegruppe er modstykket til de amerikanske kopibøger. Det er Breve og dokumenter hjemsendt fra Vestindien¹⁶. Denne korrespondance afspejler naturligvis begivenheder og forhold i Vestindien set med guvernørens- og Secreterrådets øjne. Secreterrådet, der foruden guvernøren bestod af overkøbmanden, kassereren og bogholderen, var øernes øverste myndighed og underskrev alle generalbreve til Kompagniet, hvorved indholdet i realiteten godkendtes alle medlemmer. Dette burde modvirke, at guvernørens syn alt for ensidigt kom til at præge fremstillingen af forholdene, men guvernøren sendte også breve til Kompagniet uden om Secreterrådet og havde altså mulighed for at påvirke Kompagniet udenom Rådet, hvis han fandt det ønskeligt. Det er naturligvis ikke alle forhold, guvernøren eller Secreterrådet rapporterede om eller ønskede at rapportere om, for det er kun menneskeligt ikke at sætte sig selv i et dårligere lys end højst nødvendigt. Omvendt skal man heller ikke lægge alt for meget i breve eller passager, hvor guvernøren fremhæver sig selv eller egen indsats.

Her er vi ved at nå over i det springende punkt: Hvor stor tillid kan vi have til oplysningerne i denne kildegruppe? Det må være sagt med det samme, at det kun er få oplysninger, der p.g.a. det sparsomme udvalg i kildematerialet kan kontrolleres. Oplysninger om udenrigspolitiske forhold kan for en dels vedkommende sammenholdes med engelske kilder. Dem stemmer guvernørbrevene ret godt overens med, og undertiden be-

¹⁵ Kopibøger 1703-1734, VgK nr. 54-56.

¹⁶ Breve og dokumenter fra Vestindien 1712-1734, VgK nr. 93-99.

kræfter de endda forhold, som den danske guvernør kun viderebringer som rygter. Men tilbage står, at langt de fleste af oplysningerne ikke kan konfronteres med andet kilde-materiale. Vi står således i den sørgelige – men ikke ukendte – situation, at vi har en central kildegruppe uden større kontrolmulighed, som vi er nødt til at benytte, hvis vi vil skrive historie. Vi må derfor efter bedste evne tage kritisk stilling til de oplysninger, der bringes og bl.a. se, om der eventuelt kan være andre formål med at bringe dem. Det er således ikke alle oplysninger fra denne kildegruppe, der er blevet taget for pålydende, men uden kontrolmulighed er det uhyre svært at skelne imellem korrekte og ukorrekte oplysninger.

Den fjerde kildegruppe er den engelske Calender of State Papers, Colonial Series¹⁷, som er en mammutudgivelse af engelske kilder vedrørende kolonierne. Denne serie er yderst relevant, når forholdene imellem de engelske og danske besiddelser i Vestindien skal belyses. Kildesamlingen indeholder breve til og fra Vestindien, breve imellem de danske og engelske guvernører, breve imellem den engelske konge og ”Handelsrådet” (Council of Trade and Plantations) i London samt danske forestillinger i London angående kolonierne. Brevene består både af beretninger og dokumenter, ofte som register eller bilag til andre breve. Denne kildesamling er altså ret analog med de danske guvernørbreve og kopibøger.

Den femte og sidste kildegruppe, der her skal omtales nærmere, er landlisterne¹⁸. Det er en overordentlig vigtig kildegruppe, da den giver et væld af oplysninger om plantagerne og deres ejere, men den er ret problematisk metodisk set, da formålet med dem er beskatning¹⁹, som oven i købet hviler på selvangivelsesprincippet²⁰. Herved åbnes der mulighed for flere forskellige ”unøjagtigheder”. Men netop fordi kildegruppen er af så stor betydning, er det meget vigtigt at gøre sig det klart, hvilke oplysninger, man kan tage for gode varer, og hvilke man må tage med forbehold.

Der skal først ses på, hvilke oplysninger, man kan tage for pålydende:

¹⁷ Noel W. Sainsbury m. fl. (eds.): Calender of State Papers, Colonial Series, 1669-1733, vol. 9-40, London 1893-1939.

¹⁸ Landlister for Skt. Jan 1728-1733, 1736. VgK nr. 750.

¹⁹ Breve, nr. 96, Gardelin til Kompagniet 20.10.1726: ”Nu går jeg, om Gud vil, til Skt. Jan for at optage en landliste, hvilket er høj tid, såsom mange plantagers friår er expirede”.

²⁰ Sekretær Schiønemann i et efterskrift til landlisten for 1728.

Det drejer sig om ejendomsforholdene til plantagerne, dyrkningen på plantagerne samt deres placering og grænseforløb. Der kan ikke være noget fornuftigt formål med at ændre på rigtigheden af disse oplysninger.

Derimod kunne der være et formål med at ændre på rigtigheden af plantagerens areal, idet grundskatten beregnedes heraf, men det er ikke sandsynligt, da et areal er en nogenlunde fast størrelse, som vanskeligt kan ændres i smug fra år til år – og i givet fald kunne bogholderen indkalde planterne til nærmere forevisning af måle- og landbreve. Såfremt de fandtes. Den hvide befolkning på Skt. Jan har man efter al sandsynlighed også haft rede på, da den var ret fåtallig, hvorfor det ikke vil være urimeligt at antage, at byfogeden på øen kendte alle.

Men herefter kan der peges på nogle oplysninger, som skal tages med en vis forsigtighed, da der er mulighed for at ændre på "fakta".

For det første er landlisterne *mangelfulde*. Dette viser sig ved, at langt fra alle plantere gjorde sig den ulempe at indsende deres beskatningsopgivelser til bogholderen på Skt. Thomas eller byfogeden på Skt. Jan. Jeg har optalt, at der i 1728 var 24% af planterne, som ikke havde indleveret deres opgivelser, og i 1733 var tallet steget til 36%. Det ses, at de plantere, der ikke havde indleveret deres opgivelser, fik beregnet deres skatter ud fra opgivelserne fra året før. Men da det oftest var de samme plantere, der forsyndede sig, er mange af disse beskatningsopgivelser flere år gamle og giver således et helt fortegnede billede. F. eks kan man i landlisten for 1733 se skatteberegninger baseret på tal i hvert fald tilbage til 1730. Op mod 2/5 af skatteberegningerne i 1733 var altså afskrift fra tidligere år.

Ved resten af plantagerne, hvis ejere pligtsskyldigt havde indleveret beskatningsopgivelser, kan der ikke direkte konstateres afskrift fra tidligere år. Laver man f.eks en indbyrdes sammenligning af de tre første landlisters slavetal på de enkelte plantager, ser man, at de plantere, som har indleveret opgivelser, i reglen er anført med forskelligt slaveantal. Der er dog flere plantager, hvor tallene er identiske to år i træk, men ikke i det tredje. Dette behøver ikke at betyde, at der er tale om afskrift, for en planter, der har et givet antal slaver ét år, kan udmærket godt have samme antal året efter. Men der ses også plantere, som alle tre år i træk er anført for samme slaveantal. Her begynder det dog at blive mistænkeligt, for det skulle være mærkeligt, om der ikke – med Vestindiens høje mortalitet – døde nogle i dette tidsrum, eller om der blev tilkøbt nogle nye. De samme forhold gør sig gældende ved en indbyrdes sammenligning af landlisternes slaveantal for årene 1730-33.

Man må således konkludere, at der kan konstateres afskrift fra tidligere års landlister ved et betydeligt antal af plantagerne, mens man ved resten får mistanke om, at der kan være tale om afskrift²¹.

Da der for det andet er tale om *selvangivelse*, åbnes der straks mulighed for at “pynte” på beskatningsgrundlaget på forskellig vis. Ved selvangivelse gælder det for angiveren om at slippe så billigt som muligt, hvorfor man kan regne med, at nogle af slaverne har været “overset” eller opført i den forkerte kategori. F. eks kunne arbejdsdygtige slaver (capable) være opført under uarbejdsdygtige (maqueroner), som der ikke skulle svares skat af, og man kan også levende forestille sig, at en fuldt arbejdsdygtig slave ikke skulle have ret mange skavanker, før han opførtes som maqueron. Der er også mulighed for, at skattepligtige negre er blevet gemt af vejen i gruppen af nyankomne fra Afrika (bosaler), som var skattefrie det første år. Derfor må de i landlisten angivne slaveantal være udtryk for et minimum. Dette støttes af, at planterne ikke gjorde indsigelse imod skatteberegninger, der i mange tilfælde hvilede på årgamle angivelser. Hvis planterne var kommet til at betale for meget i forhold til dét, de rent faktisk burde, ville de givet have gjort indsigelse for at få rettet tallene²². Men det skete tilsyneladende ikke, hvorfor tingenes tilstand kun kan have været til fordel for planterne. Derfor må slaveantallet på de enkelte plantager have været større end de i landlisten angivne.

For det tredje er der i landlisterne ikke *indbyrdes overensstemmelse* ved angivelse af plantagernes optagelsesår. Det er især landlisterne for 1728 og 1729, der er uenige, mens landlisterne efter 1729 stemmer så nogenlunde overens. Det sidste må skyldes, at optagelsesårene da betragtes som etablerede fakta.

Det bedste eksempel på uoverensstemmelse imellem de to første landlister er, at der i listen for 1728 ud for fire optagelsesår i Duurloo Bay, som er anført til at være 1721, er tilføjet et “uden tvivl 1718”. Forklaringen er sandsynligvis, at nogle plantere på grund af den rodede administration har set deres snit til at redde sig et par ekstra skattefrie år ved at hævde, at deres plantager først blev optaget i 1721.

Et andet eksempel på unøjagtighed er, at Kompagniets bogholder Andreas Hissing i 1721 fik landbrev på en plantage ved siden af Kompagniets. Landlisterne kender ikke noget til denne optagelse, der imidlertid må betragtes som et faktum, da et landbrev er et retsgyldigt dokument, og da det er indført i kopi i et landbrevsregister²³. Dette er dog ikke rettet i tabel 4 over plantagernes optagelsesår.

²¹ Cf. i øvrigt med afsnit 7.5, hvor årsagerne til disse forhold behandles.

²² Cf. p. 115.

²³ Landbreve på Skt. Thomas og Skt. Jan 1720-21, VgK nr. 519.

Et sidste eksempel får man, hvis man i tabel 4 sammentæller plantageoptagelserne fra 1718 til og med 1728. Det giver 92 plantager, men herforuden figurerer to plantager med ukendt optagelsesår, som lige så godt kan ligge før som efter 1728. Da det ligger fast, at der i 1728 var 91 plantager, er der i værste fald tre "i overskud", men den samlede sum på 100 plantager i 1729 passer! Ser man på optagelsesårene i 1733-landlisten og som før sammentæller optagelserne fra 1718 til og med 1728, får man nøjagtig 91 plantager, som er det korrekte antal. Man må altså tage oplysningerne om optagelsesår med et vist forbehold.

Det må således samlet konkluderes, at vi ikke kan have lige stor tillid til rigtigheden af alle oplysninger i landlisterne. Man må være meget forsigtig med at lave beregninger, hvor slaveantallet indgår som en væsentlig faktor, ligesom man må tage et vist forbehold over for angivelserne af de enkelte plantagers optagelsesår.

1.7 Sekundære værker.

Efter denne gennemgang af kildesituationen vil det være på sin plads at omtale noget af dét, der tidligere har været skrevet om Dansk Vestindien, idet vægten dog lægges på brede fremstillinger.

Et karakteristisk træk ved de brede værker er, at det er meget beskedent, hvad der nævnes om Skt. Jan, når man lige ser bort fra negeroprøret i 1733. Det er således ret betegnende, at man i stikordsregisteret til "Vore gamle Tropekolonier" ikke finder én eneste henvisning til selve øen Skt. Jan²⁴!

Waldemar Westergaard var den første, der på basis af primære kilder skrev et bredt værk om Dansk Vestindien. Da dette har haft grundlæggende betydning for den senere forskning både her og i USA, skal der her ses lidt nærmere på det. Dette vil jeg gøre ud fra det statistiske materiale, som fremlægges om Skt. Jan, da det meget ofte citeres, og da jeg har fundet flere fejl ved det.

Westergaards statistikker overtages af Bro-Jørgensen²⁵, går igen hos Thorkild Hansen²⁶ og er sidst set hos Palle Lauring²⁷. Også amerikanerne har brugt dem, hvilket f.eks ses hos Charles E. Hatch²⁸ og George F. Tyson²⁹. Westergaards tal har altså stået uimod-

²⁴ Johs. Brøndsted (ed.): "Vore gamle Tropekolonier" bd. I-VIII, København 1953, 2. Udgave 1966. Stikordsregisteret findes i bd. IV p. 165-192.

²⁵ Bro-Jørgensen, p. 222.

²⁶ Thorkild Hansen, p. 46.

²⁷ Palle Lauring, p. 57.

²⁸ Charles E. Hatch, p. 31-32.

sagt i mere end 60 år, men konfronterer man dem med de kilder, han angiver at bruge, viser det sig, at de for Skt. Jans vedkommende ikke kan bære en sådan konfrontation!

At der for de danske værkers vedkommende er tale om ukritisk overtagelse godtgøres ved, at man ikke skal ret dybt ned i kilderne, før man ikke kan få tingene til at passe, ja, alene et blik på Westergaards tal for, hvor mange plantageejere der er i forhold til plantager, burde vække mistanke.

Det første, der vakte min mistanke mod Westergaards tal, var, at antallet af plantager ikke stemte.

Westergaard anfører, at der i 1728 og 1733 var henholdsvis 87 og 109 plantager, hvilket han angiver at få fra landlisterne³⁰.

Ved grundige undersøgelser i samme landlister har jeg fundet, at der ved listens slutning ultimo april 1728 var optaget 91 plantager, og allerede i 1729 var antallet nået op på 100, som blev det maximale³¹. Ganske vist figurerer der i landlisten for 1729 (underskrevet 20. maj 1730) og i landlisten for 1730 en plantageoptagelse gjort i sidstnævnte år. Men denne må regnes som et tilkøb, da den ikke får et selvstændigt landlistennummer, skattefriheden ses også at eksplirere allerede året efter, og med 1731-listen forsvinder den helt.

Der blev altså ikke optaget mere end 100 plantager, før der ikke var mere ledig jord på øen, hvilket bekræftes af landlisterne for 1733 og 1736. Jeg ved ikke, hvorfor Westergaard kun får 87 plantager i 1728, mens jeg kan give en forklaring på, hvordan han får 109 i 1733: Westergaard har som plantageejere medregnet nogle personer, som i landlisten er opført imellem plantagerne, hvorved han kommer op på omkring de 109. Men der er tale om personer, som bor på ovenforførte plantage. Dette ses af, at der ikke er anført landlistennummer ud for disse personnavne, da det jo er grundstykkerne og ikke personerne, der nummereres. Endvidere er der kun anført et ganske ringe slavehold ud for disse personer, hvilket tyder på husslaver, og vigtigst af alt: Flere steder står der eksplicit, at vedkommende person bor på ovenforførte plantage, eller at han har den i kompagniskab med ovenforførte plantageejere, hvad der jo ikke bliver to plantager af.

²⁹ George F. Tyson Jr. p. 1.

³⁰ Westergaard, appendix I p. 319 samt note 1, p. 318.

Westergaard synes dog snarere at have fået de 87 plantager fra Christian Martfeldts Samlinger III, afsnittet "anmærkninger over tabellen over plantagerne på Skt. Jan", idet der her anføres, at Skt. Jan har 36 sukkerplantager samt 51 bomulds- og provisionsplantager. Men Martfeldt skrev først hen i 1760'erne!

³¹ Se tabel 4 p. 62.

Der er dog to plantagegrunde, der har givet anledning til tvivl, idet nummerering og optagelsesår er mangelfuldt.

Den ene plantage er Jannis Salomons i Cruz Bay Kvarter, der har samme landlistennummer som plantagen ovenfor. At Salomon alligevel har en selvstændig plantage, ses af følgende passus: "*Han haver negere derpå*". Den anden plantage, der kan være tvivl om, er Liewen van Stells i Maho Bay. Der er ikke noget landlistennummer på plantagen, men der står eksplicit, at den tilhører faderen, Jacob van Stell, der i forvejen ejer plantage nr. 94. Man kunne således tro, at der kun var én plantage, men da der er anført to forskellige arealstørrelser, er der tale om to plantager, hvorved Skt. Jans samlede plantageantal kommer op på 100.

Det andet punkt, hvor der er uenighed med Westergaard, er slaveantallet, hvor der er en markant forskel. Westergaard anfører, at der i 1728 var 677 slaver, mens jeg har fundet 806. I 1733 har Westergaard 1087, mens mit tal er 1255. Dette resultat er så forskelligt fra de hidtil accepterede tal, at det ikke kan bortforklares med en fejltælling på nogle få stykker – der er faktisk tale om fejlprocenter på henholdsvis 16 og 13.

Det tredje punkt, der giver anledning til kritik af Westergaards statistik, er dét antal af Skt. Jans plantageejere, der bor på øen og dét, der bor på Skt. Thomas³². Her finder Westergaard, at der i 1728 boede 28 plantageejere på Skt. Jan, 36 på Skt. Thomas, mens en enkelt er absent – altså boende uden for det danske koloniområde. Dette giver et totalantal på 65, men der gøres ikke rede for differencen på 22 op til de af ham fundne 87 plantager, hvorimod det er lykkedes mig at specificere alle planteres bopæl i 1728 således, at det passer med plantageantallet på Skt. Jan³³.

Tabel 1: Antal slaver på Skt. Jan 1728 og 1733³⁴

1728	Mænd	Kvinder	Bosaler ³⁵	Maqueroner	Halvvoksne	Børn	Sum
------	------	---------	-----------------------	------------	------------	------	-----

³² Se tabel 18 p. 104 samt tilhørende note 1 og 4.

³³ Ibidem.

³⁴ Kilde: Landlisterne for 1728 og 1733.

³⁵ Bosaler er nyankomne negre fra Afrika. Maqueroner er invalide eller på anden måde uarbejdsdygtige. Denne kategori var skattefri. Halvvoksne er negre 12-16 år, de er også skattefri.

Caneel Bay	74	32	11	18		2	137
Duurloo Bay	54	23	0	18		0	100
Cruz Bay	47	25	9	13		8	102
Reef Bay	62	21	11	11		3	108
Lamesure	53	20	14	10		9	106
Coral Bay	37	7	44	5		13	132
Franske	14	6	9	7		1	37
Maho Bay	33	19	5	10		17	84
Sum + 26 ³⁶	379	153	103	92		53	806
Westergaard ³⁷	563		-	84		30	677

1733	Mænd og kvinder	Bosaler	Maqueroner	Halvvoksne	Børn	Sum
Caneel Bay	136	4	33	7	29	209
Duurloo Bay	124	8	28	15	27	202
Cruz Bay	121 ³⁸	7	10	10	54	202
Reef Bay	80	8	12 ³⁹	4	23	127
Lamesure	82	4	16	8	12	122
Coral Bay	137	4	6	3	34	184
Franske	58	3	9	1	14	85
Maho Bay	70	1	18	12	23	124
Sum	808	39	132	60	216	1255
Westergaard	731	-	119	-	237	1087

Nøjagtigt det samme gør sig gældende for året 1733. Her anfører Westergaard, at 67 plantageejere bor på Skt. Jan, kun 4 på Skt. Thomas samt en enkelt, der er absent. Dette giver en sum på 72 plantageejere. Og igen: Hvad med differencen på 37 imellem de af ham fundne plantageejere og de af ham 109 anførte plantager? Også her er det

³⁶ Nogle af Kompagniets negre, af hvilke 16 er uspecificeret og 10 befinder sig på Skt. Thomas. Kilden til disse tal er et inventarium, VgK nr. 523.

³⁷ Westergaard, Appendix I, p. 319. Noten gælder også for 1733.

³⁸ Inkluderer "tre uden tilstrækkelig oplysning".

³⁹ Inkluderer en mulatpige.

lykkedes mig at specificere alle planteres bopæl således, at det passer med antallet af plantager på Skt. Jan⁴⁰.

Westergaards difference kunne forklares med, at nogle plantere ejede mere end én plantage. Men gør man dette op, ses det, at forklaringen langt fra kan ligge her, da der stadig er en stor difference.

Hertil kommer, at Westergaards tal for Skt. Jans bofaste plantageejere adskiller sig kendeligt fra de tal, jeg har fundet frem. Den største forskel ses således i 1733: Her angiver Westergaard, at kun 4 af Skt. Jans plantageejere boede på Skt. Thomas, mens jeg her har fundet hele 36!⁴¹

Min arbejdsmetode har været dén, at jeg først har søgt efter ejerne i Skt. Jans landlister, hvor deres bopæl sædvanligvis nævnes, men i de tilfælde, hvor dette ikke er nævnt, har jeg søgt i landlisterne for Skt. Thomas⁴², hvilket gav rede på en del flere ejeres opholdssted. Alligevel er der nogle plantageejeres bopæl, som er ukendt, men enhver tvivl om opholdssted er kommet gruppen af "ukendt" til gode.

Det fjerde punkt, jeg finder anledning til at påtale, er antallet af hvide på Skt. Jan. Westergaard finder, at der i 1728 var 123 hvide på øen. Ved særskilt at sammentælle mænd, kvinder og børn har jeg fundet 139, altså en forskel i totalantallet på 11%.

Antallet af mænd passer, børnetallet passer så nogenlunde, mens der er en bemærkelsesværdig forskel på kvinder. Her anfører Westergaard kun 6 kvinder, mens har jeg fundet 29. Af disse er alene 9 plantagebesiddende enker!⁴³

Tabel 2: Den hvide befolkning på Skt. Jan 1728 og 1733⁴⁴

1728	Mænd			Kvinder		Børn	Sum
Kvarter	Plantere	Andre	Mesterknægte	Plantere	Andre		

⁴⁰ Ibidem.

⁴¹ Ibidem.

⁴² Landlisten for Skt. Thomas 1728 og 1733, VgK nr. 739-40.

⁴³ Se tabel 2 p. 18.

⁴⁴ Kilde: Landlisten for 1728 og 1733.

Caneel Bay	3	1	6	3	3	5 ⁴⁵	21
Duurloo Bay	2	0	5	0	2	2	11
Cruz Bay	7	1	10	4	6	16	44
Reef Bay	4	0	6	0	1	0	11
Lamesure	1	0	3	1	0	1	6
Coral Bay	0	12	5	0	0	0	17
Franske	3	1	0	0	4	6	14
Maho Bay	3	1	2	1	4	4	15
Delsum	23	16 ⁴⁶	37	9	20		
Sum	76			29		34	139
Westergaard	76			6		41	123

1733	Plantere	Andre	Mesterknægte	Planter e	Andre	Børn	Sum
Caneel Bay	0	2	6	2	0	0	10
Duurloo Bay	1	0	3	0	2	9	15
Cruz Bay	7	6	6	3	6	21	49
Reef Bay	4	1	3	0	6	10	24
Lamesure	3	0	4	1	3	2	13
Coral Bay	2	1	2	1	1	5	12
Franske	7	2	1	0	6	3	19
Maho Bay	2	3	2	0	5	3	15
Delsum	26	15	27	7	29		
Sum	68			36		53	157
Westergaard ⁴⁷	97			53		58	208

Denne forskel er uforståelig, da der i landlisten er en selvstændig kolonne, der opregner familien og plantagens øvrige hvide. Hvis der havde været noget hold i Westergaards tal, kunne man måske også formode, at den store forskel imellem antallet af hvide mænd og kvinder ville have resulteret i flere mulatter end den ene, som jeg har

⁴⁵ Et minimumstal, idet der kun er anført ”børn” ved landlistennummer 4.

⁴⁶ Dette inkluderer den 11 mand store garnison på fortet, mens løjtnanten som plantageejer er opført under disse. Der er ikke fundet noget tal på garnisonens størrelse i 1733.

⁴⁷ Westergaard, Appendix I, p. 319.

fundet⁴⁸. Ifølge Westergaard var der i 1733 et antal af 208 hvide på Skt. Jan, mens jeg ikke har været i stand til at finde mere end 157, hvilket immervæk er en forskel på næsten 25%⁴⁹. I mit tal er garnisonen på fortet ikke medregnet, men den overstiger næppe et dusin.

Udover antallet af plantager er jeg ikke i stand til at gennemskue, hvordan Westergaard når frem til sine tal, men man får en alvorlig mistanke om hastværk. Jeg har gennemtal mine egne tal mindst to gange og er hver gang kommet til nogenlunde samme resultat.

Mine tal gør ikke krav på at være 100% korrekte, idet der under en optælling let kan overses noget. Trods flere optællinger nærmede mine tal sig ikke Westergaards. Tværtimod øgedes afstanden, hvilket især var tilfældet ved slavetallet for 1733.

Af ovenforstående må man uvægerligt konkludere, at Westergaards talmateriale fra Skt. Jan er for fejlfyldt til, at man kan bygge på det. Når tallene fra Skt. Jan er så unøjagtige, hvordan ligger det så ikke med de øvrige statistikker fra Skt. Thomas og Skt. Croix?

Det er ikke alene statistikkerne, der er kritisable. Der er også eksempel på tvivlsom kildeangivelse. Udover eksemplet omtalt i note 1 p. 14 anfører Westergaard, at der i 1720-21 var 39 plantager på Skt. Jan⁵⁰. Der er ingen specifik note på, hvor han har det tal fra, men oplysningen kan kun stamme fra "Landbreve på Skt. Thomas og Skt. Jan 1720-21"⁵¹. Denne kilde er imidlertid fragmentarisk ved, at den kun medtager en del af planterne. Der er således ikke mere end 7 landbreve på plantager på Skt. Jan, og tælles de i landbrevene nævnte naboer med, når vi kun op på 15 personer. Derimod har Westergaard uden tvivl de 39 plantager fra en specifikation, som Bredal i 1722 lavede over Skt. Jans plantere⁵².

Ovenfor nævnte ting kan ikke undgå at influere på de tanker, man gør sig om den omhu, der ligger bag værket i øvrigt.

⁴⁸ Se tabel 1 p. 16.

⁴⁹ Se tabel 2 p. 18.

⁵⁰ Westergaard, appendix I, p. 319.

⁵¹ Landbreve på Skt. Thomas og Skt. Jan 1720-21, VgK nr. 51.

⁵² Breve, VgK nr. 95, "Charakter på indvånerne på Eylandet Skt. Jan", bilag til Bredals brev til Kompagniet 15.07.1722.

I 1928 udkom Kay Larsens værk om Dansk Vestindien⁵³. Der inddrages her et stort kil-demateriale, men det bruges ikke rigtigt til at trænge i dybden med. Der medtages mange ret ligegyldige ting, ligesom der er unøjagtigheder i detailoplysningerne.

Hovedværket er indtil nu (januar 1980) "Vore gamle Tropekolonier", som udkom i 1953 og genoptryktes i 1966. I min sammenhæng er det bind I, skrevet af J. O. Bro-Jørgensen, der har interesse.

Det er et godt og vægtigt værk, der dog har den mangel, at noteapparatet er for utilstrækkeligt og for unuanceret, hvis man vil trænge dybere ned bag oplysningerne. Alt for ofte er der konkrete oplysninger, som det kunne være interessant at undersøge nærmere, uden at man dog har mulighed for det, da kildehenvisning mangler. Et andet kritikpunkt er, at værket sine steder er for afhængigt af Westergaard. Men alt i alt er der tale om et godt og redeligt værk, som også har fundet anvendelse i nærværende af-handling.

Inden for det sidste årti har både Thorkild Hansen og Palle Lauring skrevet bredere værker om øerne. Thorkild Hansen⁵⁴, der har været på øerne, skriver i romanform bl.a. ved at sætte sig ind i de enkelte aktørers tanker og forestillinger. Ganske vist er det i øvrigt velskrevne værk baseret på både primært og sekundært kildemateriale, men hvor de enkelte ting stammer fra, unddrager sig nærmere forklaring, ligesom det er svært at skelne, hvor historieskrivningen glider over i fiktionen.

Palle Lauring har også været på øerne, hvilket har resulteret i en bog om emnet⁵⁵. Resultatet kunne have været bedre. Det må være et rimeligt krav, at de "fakta", der videre-bringes fra andre værker, er korrekte, men her kniber det meget. Det er f.eks. ofte galt med detaljer som årstal og datoer, men der er også andre tvivlsomme punkter. Selv fremstillingsformen, der plejer at være forfatterens store aktiv, er noget tung og ligger langt under vanlig standard.

De to sidstnævnte værker falder dog udenfor videnskabelige rammer bl.a. på grund af manglende noteapparat. Man må dog medgive forfatterne, at det næppe ville interessere det brede publikum, de henvender sig til.

⁵³ Kay Larsen: "Dansk Vestindien 1666-1917", København 1928.

⁵⁴ Thorkild Hansen: Slavernes øer, Gyldendal 1970.

⁵⁵ Palle Lauring: "Dansk Vestindien, øerne og historien", København 1978.

Når værkerne i det hele taget omtales her, er det fordi, de er de eneste med bredere sigte, som er udkommet efter "Vore gamle Tropekolonier", og fordi de netop er kommet ud til et bredt publikum.

Videnskabelig værdi kan værkerne som sagt ikke tillægges, men hermed være ikke sagt, at der ikke ligger andre værdier i dem. Thorkild Hansens skildring af slaveoprøret på Skt. Jan er således utrolig fængslede læsning!

Fra amerikansk side er det småt med, hvad der er skrevet af egentlige brede værker om øernes historie. Isaac Dookhan udgav imidlertid et sådant i 1974⁵⁶. I min sammenhæng er det kapitel tre, som har interesse, da det behandler kolonisationen af de tre Dansk vestindiske Øer. Men dette kapitel er desværre næsten helt afhængigt af sekundære værker, hvoraf en betragtelig del af oplysningerne stammer fra Westergaard og Bro-Jørgensen. Herved bidrages der altså ikke med noget egentligt nyt på grundlag af primære kilder.

Meget af det, der skrives fra amerikansk side, er detailpræget arbejde, hvilket f.eks gælder Tysons studium af plantagen "Enighed" på Skt. Jan. Hatch gør et alvorligt forsøg på at samle så mange oplysninger om Skt. Jan som muligt, men også dette arbejde er for afhængigt af sekundært materiale.

Her er vi ved en beklagelig kendsgerning: Amerikanerne har ikke umiddelbar adgang til det primære kildemateriale, og uden dette er det unægteligt vanskeligt at skrive historie. For det første beror langt det meste af kildematerialet fra før 1917 i Rigsarkivet i København, hvortil det kom i to afleveringer i 1898 og 1919, og for det andet er det yderligere utilgængeligt på grund af sproglige barrierer. Der er ikke noget at sige til, at amerikanerne alt for flittigt bruger Westergaard, men man kan ikke skrive videnskabeligt næsten udelukkende på grundlag af sekundære værker og de kilder, der tilfældigvis er oversat⁵⁷. Hvis amerikanerne vil skrive historie om Dansk Vestindien, bliver de nødt til at nedbryde den sproglige barriere og opsøge det primære kildemateriale. Der har dog indenfor de sidste tre år fra Island Ressources Foundation på Skt. Thomas været planer fremme om at mikrofilme de danske arkivalier, men projektet er foreløbigt strandet på et af forskningens store problemer: Manglende bevillinger.

2.

⁵⁶ Isaac Dookhan: "A History of the Virgin Islands of the United States", Virgin Island College, 1974.

⁵⁷ Westergaard har oversat enkelte breve og dokumenter (appendices C–G), som Hatch gør brug af f. eks p. 26, 28 og 29.

BAGGRUND

2.1 Hvorfor kom Danmark til Vestindien?

Før kolonisationen af Skt. Jan behandles, kan man stille sig det relevante spørgsmål, hvorfor Danmark for alvor vovede sig til troperne fra midten af 1600-tallet, når man dér kunne risikere sammenstød med større magter, og når man her i Norden havde udenrigspolitiske problemer nok i forvejen.

Svaret er – som allerede nævnt i afsnittet om relevansen – at det var udsigten til økonomisk vinding, der lokkede. Dette fremgår tydeligt af Christian V's oktroj fra 1671⁵⁸, hvor kongen gjorde det vitterligt, at han havde fundet det for godt at oprette et Vest-indisk Compagni til "*commerciernes tarv og det deraf dependerende almindelige bed-stes fortsættelse og fremtarv*". Kompagniet bemyndigedes til "*både den ø Sct. Thomas udi De caraibiske Eylande så og andre øer dér omtrent, eller det faste land Amerika, som de sig foresatte, kolonier hen at plantere ... dem besætte og bebygge*". Kongen ville også sende officerer til Vestindien "*såsom commercierne er den eneste årsag hvorfor fæstninger og loger skal bygges*".

Der var ikke tale om, at man som De iberiske Magter så sig selv som bærere af det kristne budskab. Det hedder ganske vist i oktrojens § 5, at indianerne skulle undervises i kristendommen, men dette punkt prioriteres ret lavt. En primær faktor er der slet ikke tale om; det er "*commercierne*", det drejer sig om.

Hvad angår selve idéen til etablering af oversøiske kolonier, kan man dog også trække nationale aspekter frem. Når Danmark forsøgte at etablere kolonier netop på et tidspunkt, hvor man havde problemer nok i sit eget nærområde, kan det være forårsaget af samme problemer.

Svenskerne, der forårsagede Danmarks problemer, var nemlig begyndt at interessere sig for kolonier såvel i Vestindien som i Afrika⁵⁹. Politisk set var Danmark blevet distanceret af svenskerne, og derfor kunne man ikke af konkurrence- og prestigemæssige årsager sidde roligt og se på, at de også fik et forspring i de fremmede verdensdele. Men hvad enten man har et materialistisk- eller et mere traditionelt historiesyn, må det på grundlag af de primære kilder konstateres, at det først og fremmest var udsigten til økonomisk gevinst, der var drivkraften bag den danske tilstedeværelse i Vestindien.

⁵⁸ Oktroj, VgK nr. 3, præambel, §§ 1-2.

⁵⁹ Bro-Jørgensen p. 11 og Georg Nørregård, p. 22.

2.2 Danmark og Skt. Jan 1675-1715.

Da guvernør Bredal besatte Skt. Jan i 1718, var det i realiteten en slutsten på næsten fem årtiers bestræbelser i den retning. Der var således ikke var tale om nye tanker.

I oktroyen fra 1671 bemyndigedes Kompagniet til at kolonisere Skt. Thomas og andre øer, ja selv det amerikanske fastland var inde i billedet. I overensstemmelse med denne bemyndigelse tog guvernør Jørgen Iversen allerede Skt. Jan besiddelse den 27. juli 1675⁶⁰, og fra da af gjorde Danmark krav på øen. Der sendtes to mand dertil med ammu-nition og proviant, og der har i hvert fald fundet en mindre dyrkning sted, eftersom der i 1680 leveredes 79 pund tobak fra øen.

Guvernørerne Adolf og Nicolaj Esmiit fortsatte i Iversens spor trods ihærdige protester fra både englændere og spaniere. Ifølge et brev fra Adolf Esmiit fra 1684 skulle englænderne oven i købet have fordrevet danskerne tre gange fra Skt. Jan⁶¹. Hvis dette er rigtigt, tog denne fremfærd imidlertid ikke modet fra danskerne, for endnu i 1686 leveredes der proviant til øen fra Skt. Thomas, hvorfor der indtil da må have været en dansk tilstedeværelse under én eller anden form.

Samme år tilrådede den af Kompagniet udsendte kommissær Mikkell Mikkelsen, at planerne om at kolonisere Skt. Jan indtil videre blev skrinlagt. Dette skal formentligt ses på baggrund af de næsten kaotiske forhold på Skt. Thomas sammenholdt med fremmede magters mere eller mindre kontante protester.

Adolf Esmiits ny instruks fra 1687 "*recommenderede*" ham ganske vist at befolke Skt. Jan med fire til seks personer "*efter tid og lejlighed*"⁶², men der skete ikke videre i sagen, og planen trådte i baggrunden, indtil den blev genoplivet i 1715. I tiden indtil da nævnes Skt. Jan kun i forbindelse med kapning af tømmer, men formelt opretholdt Kompagniet stadig kravet på Skt. Jan⁶³.

⁶⁰ Dette afsnit bygger på Bro-Jørgensen p. 112 og 116. Kilderne hertil er:

Brevkopibøger 1676-82, VgK nr. 42, p. 270 ff; Jørgen Iversens regnskabsbog 1672-80, omkostningsbogen, VgK nr. 531, fol. 147; diverse regnskaber og regnskabsbilag fra Skt. Thomas 1686-92, VgK nr. 785; fortets regnskabsbog 4. marts - 19. juni 1686, bilag til negotiejournal, januar 1688 nummer 11, VgK nr. 366 samt notits i journaler over det på Skt. Thomas passerede 1688-91, VgK nr. 498.

⁶¹ Esmiits papirer, VgK nr. 169, Esmiit til Kompagniet 06.01.1684. De tre straffeekspeditioner nævnes imidlertid ikke i de engelske kilder.

⁶² Esmiits papirer, VgK nr. 169, instruksen af 09.11.1687 post 22.

⁶³ Ses f.eks hos Mariager p. 71: I § 5 i Thormøhlens kontrakt overdrages han øverste kommando over Skt. Thomas, Skt. Jan og Crabben Ejland; p. 103: I oktroyen af 1697 må Kompagniet i § 1 have og nyde Skt. Thomas, Skt. Jan og Crabben Ejland.

2.3 Forholdet til fremmede magter 1672-1718.

Som ovenfor antydnet var forholdet til fremmede magter ikke uden gnidning. Vestindien var et system af europæiske kolonier, hvor også det danske Skt. Thomas havde sin plads. Hvis man skal opnå en større forståelse af omstændighederne ved den danske besættelse af Skt. Jan i 1718, kan man ikke rive det danske koloniområde ud af denne større sammenhæng, da en del af forudsætningerne for besættelsestidspunktet samt besættelsens heldige udfald lå udenfor det danske koloniområde. Det vil derfor være relevant at trække forholdet til de nærmeste naboer i Vestindien op.

Formelt havde spanierne suveræniteten over alle amerikanske områder. Denne suverænitet var tilskødet dem af pave Alexander VI i fire buller, der tilsigtede at give Spanien det fulde herredømme over Den ny Verden. Af størst betydning var den tredje bulle, Inter Cetera, der delte de nye områder mellem Spanien og Portugal, som var de eneste opdagelsesmagter af betydning på det tidspunkt. Inter Cetera-bullen trak en skillelinie ned igennem Atlanterhavet fra nord til syd 100 leagues (ca. 600 km) vest for Azoerne og De kapverdiske Øer således, at Spanien skulle råde vest for denne linie. Den endelige grænse imellem de to landes sfærer fastlagdes i Tordesillastraktaten af 1494, hvorved Vestindien faldt ind under spansk herredømme⁶⁴.

Reelt begyndte denne suverænitet dog at udhules, da de nordvesteuropæiske magter kom til Vestindien i første halvdel af 1600-tallet for at kolonisere de mindre øer. Der var i og for sig plads nok, da spanierne holdt sig til De store Antiller, men de kunne ikke tillade, at andre erhvervede øer, som kunne blive baser for angreb på fastlandet eller sølvflåderne, og de kunne heller ikke tillade, at øerne blev udgangspunkt for en mere omfattende illegal handel på de strengt monopoliserede spanske områder, end man hidtil havde kendt.

Spaniernes bestræbelser på at forhindre andre magter i at slå sig ned i Vestindien var forgæves. Men i hvert fald på tidspunktet for den danske kolonisation af Skt. Jan var de begyndt at affinde sig *de facto* med de andre europæiske magters tilstedeværelse⁶⁵, om end de stadig opretholdt det formelle krav på alle amerikanske områder⁶⁶.

⁶⁴ J.H. Parry, p. 193-94.

⁶⁵ Brev fra den spanske konge til guvernøren på Puerto Rico dateret 29.07.1718, vedlagt som bilag i dansk oversættelse til Bredals brev til Kompagniet 12.02.1719. Cf. p. 28-29.

⁶⁶ State Papers 1733, nr. 20 II, hertugen af Newcastle til Handelsrådet 13.01.1733, hvor det spanske krav på Jomfruøerne specielt nævnes.

Generelt var forholdet imellem de europæiske magter i Vestindien dårligt og præget af krige og andre former for fejde. Dette var ikke mindst tilfældet i sidste halvdel af 1600-tallet, da Danmark som sidste kolonimagt etablerede sig i Vestindien.

Efter et par forgæves forsøg i 1660'erne lykkedes det i 1672 danskerne at etablere sig permanent på Skt. Thomas. Men herved bragte de sig i et modsætningsforhold til spanierne, som formelt havde suveræniteten, og til englænderne, som gjorde krav på alle Jomfruøer⁶⁷.

Spanierne protesterede både i 1673 samt i 1675⁶⁸, og også den engelske guvernør på Leeward-øerne viste sig fjendtlig mod den danske koloni. Christian V klagede da til den engelske konge, som reagerede ved at afskedige guvernøren.

Den ny guvernør, William Stapleton, fik instruks om ikke at gøre noget, som kunne forårsage uvenskab imellem kongen af Danmark og den britiske majestæt. Stapleton skulle derimod "*exercise all acts of friendship to the inhabitants of St. Thomas, and all that King's subjects in the West Indies*"⁶⁹.

Hermed affandt den engelske regering sig med den danske besiddelse af Skt. Thomas. Men i 1680'erne opstod nye punkter, som kunne give anledning til friktion imellem danskerne og deres engelske samt spanske naboer.

For det første udviklede den danske koloni sig til det rene anarki under brødrene Esmits og Gabriel Milans regimer⁷⁰.

Esmit-brødrene betænkte sig ikke på at aftage varer fra sørøvere, hvorved kolonien snart fik ry for at være en ren piratrede. Dette virkede især som et slag i ansigtet på englænderne, der gjorde et stort stykke arbejde for at bekæmpe kaper- og piratuvæsenet i Vestindien. Englænderne var meget misfornøjede⁷¹ med forholdene på Skt. Thomas, og eftertiden kan kun beundre den langmodighed, de udviste med den danske koloni i 1680'erne.

⁶⁷ State Papers 1675-76, addenda 1574-1674, nr. 380: Stapleton nævnes som guvernør over alle øerne fra St. Christopher til Skt. John de Puerto Rico.

⁶⁸ Mariager p. 18.

⁶⁹ State Papers 1675-76, addenda 1574-1674, nr. 397, kongen til Stapleton 23.09.1672. Cf. State Papers 1717-18, nr. 593 I.

⁷⁰ For en mere detaljeret fremstilling af disse forhold: Se Bro-Jørgensen p. 108-128.

⁷¹ Se diverse breve i State Papers 1681-85.

For det andet kan der i hvert fald fra tidligt i 1680'erne konstateres et dansk krav på Crabben Ejland⁷², som tilhørte spanierne, men som også englænderne gjorde krav på⁷³. I 1698 var der endog under Claus Hansen oprettet en dansk post kaldt "Kronborg", da en skotsk ekspedition kom til øen⁷⁴. I lighed med kravet på Skt. Jan opretholdtes fra dansk side imidlertid også et krav på Crabben Ejland⁷⁵.

Samtidigt med at planen om at kolonisere Skt. Jan blev taget op igen fra dansk side i 1715, var nogle af de engelske øer ved at være udpinte. Derfor begyndte planterne at se sig om efter andre øer. Guvernør Hamilton meddelte således i foråret 1716 Handelsrådet i London, at mange plantere på de udpinte øer Anguilla og St. Kitts ønskede at slå sig ned på Skt. Croix. Hamilton frarådede at give tilladelse til dette, da en spredning af befolkningen ville svække hovedøerne⁷⁶.

Men i forbindelse med en tørke henvendte planterne på Anguilla sig midt i 1717 igen til Hamilton for at få tilladelse til at kolonisere Skt. Croix eller andre af Jomfruøerne. Guvernøren måtte bede Handelsrådet om speciel instruks, da han frygtede, at mange plantere ellers ville slå sig ned på det hollandske Skt. Martin⁷⁷. Men før Hamilton kunne nå at få nærmere ordre fra England, drog en skare af plantere til Crabben Ejland for at kolonisere denne ø⁷⁸.

Sidst i januar 1718 erklærede Handelsrådet sig imidlertid enig i Hamiltons synspunkt om ikke at lade befolkningen sprede sig, hvorfor han instrueredes om at hindre dette samt at forhindre besættelsen af Crabben Ejland⁷⁹.

Men netop hen på foråret 1718 begyndte plantere fra Anguilla, Tortola og Spanish Town at presse på for at få lov til at slå sig ned på Skt. Croix på grund af en tørke, der

⁷² Crabben Ejland, også kaldet Krab-øen, hedder i vore dage Isla de Vieques

⁷³ F.eks Esmits papirer, hvor han 01.05.1683 protesterede til den engelske guvernør på Anguilla over, at denne ville tage Crabben Ejland i besiddelse. State Papers 1717-18, nr. 593 II, brev fra Esmit til William Pellet (?) dateret 20.05.1688. Bilag til memorial af 09.08.1717, udarbejdet af von Sohlenberg, den i sagen ekstraordinært udsendte danske gesandt til London

⁷⁴ State Papers 1717-18, nr. 593 III, bilag til Secretary Craiggs svar til Handelsrådet 03.07.1718

⁷⁵ Breve, VgK nr. 95, guvernør Thambsen til Kompagniet 18.05.1724: Han har protesteret, da en englænder kom og fremviste en bestalling som guvernør over Crabben Ejland udstedt af guvernør Hart. State Papers 1724-25, nr. 260 IV, bilag til Harts brev til Handelsrådet 12.07.1724

⁷⁶ State Papers 1716-17, nr. 118, Hamilton til Handelsrådet 10.04.1716

⁷⁷ State Papers 1716-17, nr. 651, Hamilton til Handelsrådet 15.07.1717

⁷⁸ State Papers 1717-18, nr. 40, Hamilton til Handelsrådet 26.08.1717

⁷⁹ State Papers 1717-18, nr. 329, Handelsrådet til Hamilton 28.01.1718

betegnedes som den hårdeste i mands minde⁸⁰. Heller ikke dette Skt. Croix-projekt ville Handelsrådet vide af, og planterne henvistes i stedet til den franske del af St. Christopher⁸¹.

Der var altså en vis uro i de engelske kolonier netop på det tidspunkt, da de danske planer om at kolonisere Skt. Jan begyndte at tage form. De engelske plantere ville kolonisere nye øer og var primært interesseret i Skt. Croix samt Crabben Ejland, mens en bedømmelse af Skt. Jan fra 1716 ikke tilskrev denne ø større værdi⁸².

Heller ikke tidligt i 1718 synes englænderne at prioritere Skt. Jan særlig højt, idet Hamilton omtaler øen som "*a small barren mountainous island*"⁸³. Alligevel kunne Skt. Jan vise sig at have værdi for englænderne:

En besættelse af Skt. Croix kunne føre til strid med franskmændene, der gjorde krav på denne ø og tidligere havde haft kolonister dér⁸⁴, og en besættelse af Crabben Ejland kunne føre til konfrontation med spanierne. Hamilton var især betænkelig ved en besættelse af sidstnævnte, fordi denne ø lå tæt under Puerto Rico, og fordi spanierne tidligere under James II havde fordrevet englænderne fra den.

Alt imens pressede engelske plantere på, og Hamilton kunne tilsyneladende ikke helt styre dem. Derfor er det ikke usandsynligt, at de engelske lokalmyndigheder kunne få brug for bl.a. Skt. Jan til at aflede noget af presset fra planterne, hvor lille og bjergrig denne ø end var.

På den baggrund kan det forstås, at englænderne, der selv manglede jord, ville forhindre den danske tilstedeværelse på Skt. Thomas i at brede sig til Skt. Jan og således yderligere indskrænke deres muligheder for at finde erstatningsjord.

Da spørgsmålet om den danske besættelse af Skt. Jan blev taget op i London, bad den engelske konge Handelsrådet om et responsum i sagen. Rådet fik forelagt den danske gesandts memorial af 9. august 1717 vedrørende Danmarks stilling i Vestindien. Her

⁸⁰ State Papers 1717-18, nr. 442, Hamilton til Handelsrådet 15.03.1718; allerede i januar pressesdes der: Ibidem nr. 298, Hamilton til Handelsrådet 06.01.1718

⁸¹ State Papers 1717-18, nr. 487, Handelsrådet til Hamilton 04.04.1718

⁸² State Papers 1717-18, nr. 118, hvor Hamilton videregiver en rapport om Jomfruøerne fra guvernørerne på Anguilla og Spanish Town. Hamilton til Handelsrådet 10.04.1716

⁸³ State Papers 1717-1718, nr. 298, Hamilton til Handelsrådet 06.01.1718

⁸⁴ Ibidem

havde gesandten henholdt sig til Charles II's brev fra 1672, der pålagde Stapleton at udvise danskerne respekt. Gesandten mente ikke, at brevet begrænsede den danske tilstedeværelse i Vestindien til Skt. Thomas⁸⁵.

Handelsrådet var dog ikke enig. Det hævdede, at brevet fra 1672 slet ikke kunne udlægges på den måde, som danskerne gjorde. Derimod gjorde Rådet gældende, at Charles II i 1682 havde pålagt Stapleton at drage omsorg for, at danskerne ikke koloniserede andre Jomfruøer end Skt. Thomas.

Herefter indstillede Handelsrådet til kongen, at der blev taget passende forholdsregler mod den danske besættelse af Skt. Jan, da den engelske konge havde en "*undoubted right*" til alle Jomfruøer⁸⁶. Men som det vil ses, satte den engelske regering ikke magt bag denne "ret".

Spanierne havde ligeledes *de facto* affundet sig med den danske besiddelse af Skt. Thomas⁸⁷.

Men på det tidspunkt, hvor planen om en dansk kolonisation af Skt. Jan blev taget op igen, var forholdet imellem Puerto Rico og Skt. Thomas ikke det bedste. Årsagen hertil var, at danske undersætter fra Skt. Thomas brød direkte ind i spanske økonomiske interesser ved fiskeri og skildpaddefangst under Crabben Ejland og Puerto Rico. Herudover brød man det spanske monopol ved at handle ulovligt på Puerto Rico, hvilket især var en anstødssten. Det formildede næppe spaniernes syn på den danske koloni, da de opdagede, at deres egen guvernør drev en ulovlig handel med guvernør Crone på Skt. Thomas⁸⁸.

Fiskeriet, skildpaddefangsten og den ulovlige handel antog efterhånden et sådant omfang, at den spanske konge følte sig foranlediget til at gribe ind. Det var nemlig kommet majestæten for øre, "*at indivånerne på de fremmede øer, og besynderlig de af Skt. Thomas, understår sig i at komme og fiske under [Puerto Ricos] kyster og på reden og udi strømmen sammesteds ... og så under pretext af dette fiskeri fremmeligen bruger [de]*

⁸⁵ State Papers 1717-18, nr. 593, Secretary Craigg til Handelsrådet med Kongens anmodning 03.07.1718
Gesandtens memorial vedlagt som 593 I

⁸⁶ State Papers 1717-18, nr. 628, Handelsrådets resposum sendes til Secretary Cragg 18.07.1718

⁸⁷ Breve, VgK nr. 94, Bredal til Kompagniet 12.02.1719, bilag litra B: I en retsag mod den danske undersåt Robert Basilio, der p.g.a. ulovligt fiskeri var blevet kapret af spanierne, taler sidstnævnte i et brev dateret Skt. Domingue 27.09.1716 om "Skt. Thomas, som hører under den danske krone" og "på deres land" samt "venskab og alliance, som vi haver med samme krone"

⁸⁸ Breve, VgK nr. 94, Torstensson til Kompagniet 30.08.1718: Afhøringen af en frigivet dansk fange bringer for dagen, at den spanske guvernør vil fordrive danskerne fra Skt. Thomas p.g.a. ulovlig handel; Crones handel omtales i et brev fra Bredal til Kompagniet 24.11.1716

*deres ulovlige fordækte commercier og dermed tilføjer os al den skade, som sig heraf kan rejse. Altså har jeg for godt anset at befale Eder [guvernøren på Puerto Rico], at I under mit louvlige navn formaner guvernørerne af ovenfornævnte fremmede øer, be-synderlig den på Skt. Thomas ... at indvånerne afholder sig fra ... [o.s.v.]*⁸⁹.

Spaniernes svar på det ulovlige fiskeri og den skadelige handel var kapring. Guvernør Bredal lavede i 1719 en opgørelse over de spanske kapringer og nåede frem til, at der helt fra Crones tid var opbragt otte danske fartøjer⁹⁰. Samme sommer klagede Kompagniet til spanierne over disse opbringninger, idet man dog vedgik, at der fra Skt. Thomas blev drevet illegal handel; men Kompagniet mente imidlertid ikke, at det kunne påtage sig skylden for denne⁹¹.

Der var således ikke de bedste forhold imellem danskerne og deres to nærmeste naboer i Vestindien.

3.

KOLONISATIONEN: HVORFOR?

3.1 Initiativet til kolonisationen 1715-1718.

Tanken om at kolonisere Skt. Jan genopstod tidligt i 1715. Guvernør Mikkel Crone skrev, at han, inden han trak sig tilbage, ville *“tage Crabben Ejland og Skt. Jan i øjesyn og med det samme give fuldkommen rapport om deres situation, thi dette land [Skt. Thomas] bliver dag for dag magere og slettere. Tilmed er det synd at lade slige lande ligge øde som – såvidt mig endnu er bekendt – kunne indbringe store indkomster, [og jeg] formoder, de høje Herrer skal finde min proposition grundet på sådant fundament til at få disse lande vel populerede og beboede”*⁹².

Men hen på den usædvanligt tørre sommer kom et initiativ fra planterne. Sidst i juli 1715 meddelte Crone, at Johan Heinrich Sieben havde *“gjort en projekt at bebygge Skt.*

⁸⁹ Breve, VgK nr. 94, bilag til Bredals brev til Kompagniet 12.02.1719. Den spanske konges brev til guvernøren på Puerto Rico er dateret 29.07.1718

⁹⁰ Bilag til Bredals brev til Kompagniet 12.02.1719, VgK nr. 94

⁹¹ Kopibog, VgK nr. 55 p. 214-20, Kompagniet til Bredal 13.06.1719, hvor Bredal tilstilles en genpart af klagen

⁹² Breve, VgK nr. 94, Crone til Kompagniet 19.02.1715

Jan sigende, at desforuden var femten, som havde overlagt at gå did, om det blev dem permitteret. Og har opperhovedet [Crone selv] sat sig for at gå did og tage landet i øjesyn, og [så] skal de høje Herrer [om] dets egenskab adviseres og [derefter] forventeres deres vilje derudi”⁹³.

I november 1716 meddelte guvernør Bredal, at “*det ejland Skt. Jean inclinerer mange af dette lands indvånere at gå og bebygge*”, men at frygten for englænderne afholdt dem fra at forsøge noget sådant.

Bredals vurdering af initiativet var, at hvis der kunne skaffes sikkerhed for, at planterne ikke ville blive overfaldet af englænderne, så kunne Skt. Jan hurtigt blive besat til god nytte for Kompagniet⁹⁴.

Hvorfor kom dette initiativ?

Som ovenfor citeret begyndte jordudpiningen på Skt. Thomas at gøre sig gældende. Samtidigt hermed meldtes om en hård tørke i foråret 1715⁹⁵. Jordudpining vil sige, at jorden bliver “træt” efter en for ensidig og intensiv dyrkning. Dette bevirker, at høst-udbyttet falder, og udpint jord bliver yderligere sårbar under tørke, da den ikke har meget at stå imod med.

Det var netop, hvad skete på de engelske øer og forårsagede den nævnte rastløshed blandt de britiske plantere. På Skt. Thomas bevirkede den hårde tørke, at sukkeret i 1715 måtte plantes om, og at der kom dyrtid på “*mundkost*”⁹⁶.

Foruden at kunne forklare hvorfor initiativet kom på dette tidspunkt, kan dette også forklare, hvorfor initiativet kom fra Vestindien og ikke fra Kompagniet i København.

Men planterne fik flere problemer. Bredal meddelte i 1717, at familierne forøgedes⁹⁷. Dette er naturligvis noget, der foregår i løbet af et længere tidsrum, men det må have været synligt, da man er i stand til at registrere det. På lidt længere sigt vil det sige, at plantager med en tendens til faldende udbytte skulle ernære flere mennesker. Hertil kommer, at der i foråret 1716 meldtes om faldende sukkerpriser i Vestindien⁹⁸. Dette kunne blive alvorligt for plantere, som under krigskonjunkturerens stigende sukkerpriser havde investeret i sukkerværker⁹⁹, og helt galt kunne det gå, hvis disse investeringer var foretaget i tillid til, at priserne yderligere steg eller i det mindste holdt.

⁹³ Breve, VgK nr. 94, Crone til Kompagniet 23.07.1715

⁹⁴ Breve, VgK nr. 94, Bredal til Kompagniet 24.11.1716

⁹⁵ Breve, VgK nr. 94, Crone til Kompagniet 24.04.1715, 05.05.1715 samt 23.07.1715

⁹⁶ Breve, VgK nr. 94, Crone til Kompagniet 23.07.1715

⁹⁷ Breve, VgK nr. 94, Bredal til Kompagniet, post 13, 27.09.1717

⁹⁸ Breve, VgK nr. 94, Crone til Kompagniet 29.04.1716

⁹⁹ Bro-Jørgensen p. 177

For den enkelte planter var der kun én mulighed for at rette op på tingene: Han måtte forøge produktionen. Men hans muligheder herfor var imidlertid begrænsede:

For det første var plantagerne på Skt. Thomas ikke så store¹⁰⁰. For det andet dyrkedes de i forvejen intensivt¹⁰¹, hvorfor en yderligere intensivning kunne være vanskelig. For det tredje var hele Skt. Thomas efterhånden ved at være optaget¹⁰², så problemerne kunne ikke klares ved yderligere jorderhvervelse på denne ø. Det har da været nærliggende for planterne at påtænke en opdyrkning af Skt. Jan, som lå ganske nær østpynten af Skt. Thomas.

Kompagniet havde ikke reageret på Crones henvendelser, men allerede måneden efter Bredals henvendelse fra november 1716 var svaret på vej. Direktionen fandt det "kært", hvis nogle indbyggere ville begynde at optage Skt. Jan.

Kompagniet udtrykte ønske om, at der blev lavet en skriftlig aftale med planterne, der indeholdt betingelser, "*som både for Kompagniet og planterne kunne eragtes billige*". Disse betingelser skulle ufortøvet sendes direktørerne til gennemsyn og approbation¹⁰³. Kompagniet gav altså prompte Bredal tilladelse og støtte til at gå videre med planen.

Desværre er der ikke fundet kildemateriale til at belyse Kompagniets beslutningsproces og herved få klarhed over dets motiver til at iværksætte Bredals plan, men Mariager opererer med et indre og et ydre aspekt¹⁰⁴.

Kompagniet skulle være betænkt på en kolonisation "*i henseende til*" de alvorlige klagemål, der [i 1715] var indløbet fra planterne over Kompagniets politik. Det er ikke usandsynligt, at direktørerne i en kolonisation af Skt. Jan kan have set et middel til at få bragt en forsoning i stand med de forbitrede plantere. Med hensyn til det ydre aspekt var Kompagniet ifølge Mariager foruroligt over de engelske trusler om at ville besætte Skt. Jan og Crabben Ejland, som Kompagniet selv gjorde krav på¹⁰⁵. Direktørerne

¹⁰⁰ Martfeldts samlinger, III; Bro-Jørgensen p. 220: Plantagerne på Skt. Thomas var gennemgående 50% mindre, end de blev på Skt. Jan

¹⁰¹ Bro-Jørgensen p. 176

¹⁰² Breve, VgK nr. 93, Crone til Kompagniet 09.02.1714; VgK nr. 94, Bredal til Kompagniet 27.09.1717, post 17

¹⁰³ Kopibog, VgK nr. 55, Kompagniet til Bredal, 24.12.1716, post 27

¹⁰⁴ Mariager p. 125

¹⁰⁵ Ibidem

havde kendskab til, at englænderne i foråret 1716 havde været både på Skt. Jan og Crabben Ejland for at tage disse øer i øjesyn¹⁰⁶.

Kompagniet har givetvis følt dette som en udfordring af egne krav og forestillinger. Det kan forklare, hvorfor Kompagniet efter næsten to års tavshed så prompte tilkendegiver sin støtte til kolonisationsprojektet, da der kommer et initiativ fra Vestindien, som ikke blot stiller i udsigt, at en kolonisation kunne ske i løbet af kort tid, men også at den kunne blive Kompagniet til nytte. Da der i Bredals brev af 24. november 1716 implicit lå en opfordring til Kompagniet om at gøre noget for at fjerne den engelske trussel mod en dansk besættelse af Skt. Jan, anmodede direktørerne den 3. april 1717 Frederik IV om ved det engelske hof at udvirke, at Charles II's ordre fra 1672 ville blive respekteret¹⁰⁷.

Kompagniets accept sent i december 1716 blev dog ikke straks fulgt op af handling i Vestindien. Mod forventning var det nu her, man tøvede.

I sommeren 1717 skrev Bredal, at ingen af indbyggerne ville tage til Skt. Jan, før de havde en forsikring om, at *“de engelske dem dér ingen molest skal gøre”*¹⁰⁸. I begyndelsen af samme efterår var lysten blandt planterne ligefrem svindende, og det var endnu en gang forårsaget af frygten for englænderne. Men hvis planterne kunne forsikres om, at de ikke ville lide overlast, var det imidlertid en ganske anden sag, for så *“skulle det land inden kort tid blive beboet”*. Bredal rapporterede videre, at englænderne omtrent tre uger tidligere havde slået sig ned på Crabben Ejland. Der gik det rygte, at de ikke havde fået tilladelse til dette af guvernør Hamilton, hvorfor Bredal ikke havde set nytten af at protestere til denne over det passerede¹⁰⁹.

Det er ikke usandsynligt, at denne aktion har været medvirkende til at betage planterne lysten til at besætte Skt. Jan. Var der imidlertid stadig nogle, der havde lyst, kunne også de hurtigt blive bragt på andre tanker, for midt i november 1717 kom guvernør Hamilton i egen høje person til Skt. Thomas i anledning af en rundrejse, han foretog til Jomfruøerne. Han advarede danskerne om, at han ikke tålte, at de kappede tømmer på Skt. Jan¹¹⁰, og heraf følger, at han langt mindre ville tåle en dansk besættelse endsige kolonisation af øen.

¹⁰⁶ Breve, VgK nr. 94, Crone til Kompagniet 29.04.1716

¹⁰⁷ Mariager p. 125

¹⁰⁸ Breve, VgK nr. 94, Bredal til Kompagniet 01.07.1717

¹⁰⁹ Breve, VgK nr. 94, post 17, Bredal til Kompagniet 27.09.1717. Cf. p. 27 note 5 samt teksten bag

¹¹⁰ State Papers 1717-18, nr. 298 og 298 X, Hamilton til Handelsrådet 06.01.1718. Fra dansk side omtales episoden i: Breve, VgK nr. 94, Bredal til Kompagniet 17.03.1718 med extract af Hamiltons brev

Denne episode havde Kompagniet ikke nået at få kendskab til, da det sendte næste brev til Bredal. Meddelelsen om inaktivitet og Bredals tøven med at protestere til den engelske guvernør over besættelsen af Crabben Ejland tog Kompagniet meget fortrydeligt op.

Bredal beordredes til at protestere "*uden nogen tids forsømmelse*", hvis det ikke allerede var gjort. Også for inaktiviteten omkring besættelsen af Skt. Jan tildeltes Bredal en alvorlig reprimande. Han beordredes til, "*om det er muligt*", at sende et fartøj til Skt. Jan med så mange soldater, som der kunne undværes ved fortet, nogle negre samt så mange af de fattige og "*ørkesløse*" indbyggere, som han kunne få til at tage derover.

På Skt. Jan skulle de oprette en "*fordelagtig post*", som de ikke måtte forlade, men "*af yderste kræfter maintainére*". Af frygt for at englænderne skulle komme under vejr med planen og i hast komme danskerne i forkøbet, skulle Bredal holde planen hemmelig. Kompagniet var helt på det rene med, at en besættelse af Skt. Jan kunne medføre en engelsk reaktion, for Bredal instrueredes om at forsyne den af ham udpegede "*oppermand*" med "*en projekt til en protest til at forkynde imod de engelske, om de måtte indfinde sig for at delogere*" danskerne. For alle eventualiteters skyld beordrede Kompagniet, at folkene på Skt. Jan altid skulle have et fartøj ved hånden for at kunne "*salvére*" sig.

I mellemtiden ville direktørerne gå til kongen for at få udvirket en protest ved det engelske hof over besættelsen af Crabben Ejland¹¹¹.

Det kan ikke siges, at Bredal modtog Kompagniets ordre med større glæde. Han foreholdt direktørerne, at der for tiden var farer nok, som truede Skt. Thomas.

De farer, som Bredal så, kom primært udefra.

Guvernøren ville nødtigt lægge sig ud med englænderne i begyndelsen af 1718, da pirater i den sidste tid havde "*sværm*" rundt i de vestindiske farvande¹¹². Englænderne var de eneste, der havde fartøjer på piratjagt, og skulle Skt. Thomas blive offer for et pirat-overfald, kunne der ikke regnes med engelsk hjælp, hvis man havde udæsket dem alvorligt. Hertil kan føjes, at Hamiltons egenhændige advarsel fra november 1717 uden tvivl har været i frisk erindring.

¹¹¹ Kopibog, VgK nr. 55, Kompagniet til Bredal 18.12.1717, p. 144

¹¹² Breve, VgK nr. 94, Bredal til Kompagniet 16.03.1718; State Papers 1717-18, nr. 471, Handelsrådet til guvernør Lowther 28.03.1718: Englænderne har været meget generet af pirater, og der bliver nu samle en flådestyrke til at knuse dem i Bahamagruppen, som er deres tilflugtssted

Bredal forklarede videre, at der fra nogle tidligere fanger på Puerto Rico var kommet underretning om, at spanierne havde rustet sig til et overfald på Crabben Ejland og iværksat dette¹¹³. Underretningen gik endvidere ud på, at spanierne efter fordrivelsen af englænderne ville overfalde Skt. Thomas med en styrke på omkring 1.500 mand. Dette var man yderligere blevet advaret om ved en kano, der kom fra Puerto Rico.

Foruden de ydre farer hævdede Bredal også, at Skt. Thomas var en svag koloni på grund af mandskabsmangel. Hertil kom, at sygdom skal have gjort et så stort indhug blandt soldaterne, at guvernøren ikke mente at kunne stille mere end 30 friske mand. Skulle man samtidigt besætte Skt. Jan, ville Skt. Thomas derfor blive *“exponeret for onde mennesker”*.

Udover mandskabsmangel udtalte Bredal betænkelighed med hensyn til forsynings-situationen. Han forklarede, at der var så stor mangel på proviant, at man havde måttet *“gøre sig den største møje i verden for alene at få så megen provision, som vi til soldaterne og skibene havde fornøden”*¹¹⁴, og en besættelse af Skt. Jan ville nødvendigvis kræve en del proviant fra Skt. Thomas, indtil der var etableret en tilstrækkelig selvforsyning på øen. Hvis danskerne besatte Skt. Jan, frygtede Bredal, at englænderne ville svare igen med at standse tilførslerne af proviant fra *“deres lande”*, hvorved de kunne udhungre Skt. Thomas i løbet af en måned¹¹⁵.

Bredal mente således selv at have al mulig grund til at være forsigtig i overensstemmelse med *“vores principium [om] ikke at hasardere det ejland, som vi har i vis possession, for et andet, som var uvissere”*¹¹⁶.

Ganske vist havde Kompagniet beordret besættelsen, *“om det er muligt”*, men tonen og reprimanden var ikke til at tage fejl af. Herefter iværksatte Bredal besættelsen. Den fandt sted 25. marts 1718, efter at man havde sikret sig proviant fra et skib, som anløb Skt. Thomas ugen før¹¹⁷.

3.2 Udlandets reaktion på besættelsen af Skt. Jan 1718-25.

¹¹³ State Papers 1717-18, nr. 442, Hamilton til Handelsrådet 15.03.1718: Crabben Ejland blev overfaldet 10.02.1718

¹¹⁴ Breve, VgK nr. 94, Bredal til Kompagniet 16.03.1718

¹¹⁵ Breve, VgK nr. 94, Bredal til Kompagniet 13.03.1718

¹¹⁶ Breve, VgK nr. 94, Bredal til Kompagniet 16.03.1718

¹¹⁷ Breve, VgK nr. 94, Bredal til Kompagniet 08.05.1718

Da den formelle side af besættelsen var overstået, forblev soldaterne og negrene på Skt. Jan for at påbegynde den praktiske side af kolonisationen.

Planterne tog derimod med guvernøren tilbage til Skt. Thomas, da de frygtede en engelsk straffeekspedition. Vel hjemme igen, afventede de, hvad englænderne nu ville gøre¹¹⁸.

Den frygtede engelske reaktion udeblev da heller ikke, og den kom mindre end en måned efter besættelsen. Når den kom så prompte, skyldes det, at englænderne havde en hjemmelsmand på Skt. Thomas. Det drejer sig om en John Philips, en engelsk undersåt, som ofte i andre – mindre flatterende – sammenhænge verserer i de danske kilder.

Allerede den 29. marts sendte han guvernør Hamilton et brev, som udmærker sig ved at være velinformeret, detaillert og i god overensstemmelse med Bredals oplysninger¹¹⁹. Hamilton modtog brevet, og allerede den 31. marts præsenterede han dets indhold for Rådet på Antigua. Det besluttedes at sende et fartøj til Skt. Thomas for straks at protestere og hævde den engelske ret til Skt. Jan¹²⁰.

I overensstemmelse med denne beslutning anløb kaptajn Hume den 23. april Skt. Thomas med orlogsmanden "Scarborough".

Forinden havde han været omkring Coral Bay for ved selvsyn at orientere sig om rigtigheden og omfanget af den danske tilstedeværelse, og han kunne herved konstatere, at 8 hvide og 24 negre var beskæftiget med at anlægge et fort med 12 kanoner¹²¹. Han har altså været ret langt inde i bugten, siden han har kunnet observere dette så nøjagtigt.

På Skt. Thomas havde Hume en personlig samtale med Bredal, hvorunder han uden tvivl har foreholdt den danske guvernør kendsgerningerne i Coral Bay, og ydermere havde han et brev med til Bredal fra guvernør Hamilton. I dette krævede sidstnævnte, at danskerne under ingen omstændigheder gik videre med kolonisationen af Skt. Jan. Hamilton var ikke i tvivl om, at hans krav ville blive efterkommet, idet danskerne jo ikke havde alt for god ret til selve Skt. Thomas. Hvis ikke danskerne rømmede Skt. Jan,

¹¹⁸ Breve, VgK nr. 94, Bredal til Kompagniet 08.05.1718

¹¹⁹ State Papers, 1717-18, nr. 494 og 494 I, Hamilton til Handelsrådet 10.04.1718; Breve, VgK nr. 94, Bredal til Kompagniet 08.05.1718

¹²⁰ State Papers 1717-18, nr. 494 I, Hamilton til Handelsrådet 10.04.1718

¹²¹ State Papers 1717-18, nr. 526 I, Hume til Hamilton 15.04.1718. Ifølge Bredal var der ved landgangen 5 soldater og 16 negre – foruden de 20 plantere, der dog tog hjem igen. Breve, VgK nr. 94, Bredal til Kompagniet 08.05.1718. Cf. p. 55 og 58

ville han se sig nødsaget til at træffe andre forholdsregler i overensstemmelse med sin instruks for at forhindre kolonisationen¹²².

Bredal afviste det engelske krav. Han var ikke i tvivl om, at danskerne besad Skt. Thomas med god ret og mente, at besættelsen af Skt. Jan var lovlige og retfærdiggjort ved, at der var tale om en ubeboet ø, der i mange år fredeligt havde været i dansk besiddelse¹²³. Herefter afsejlede "Scarborough", idet kaptajn Hume ifølge Bredal dog ikke undlod at true med, at danskerne snart skulle blive "*delogeret*"¹²⁴.

Englænderne foretog sig imidlertid ikke mere. Bredal nævner dog, at Hamilton sendte ham en del "*insolente breve*", som besvarede "*moderat*"¹²⁵.

Englændernes trusler var tomme. Ganske vist påbød den instruks, som Hamilton påberåbte sig, "*to obstruct and hinder them from going forward*", men en væsentlig indskrænkning i handlefriheden var, at den forbød anvendelse af magt¹²⁶. Det vil sige, at Hamiltons muligheder reelt var udtømte, da Bredal nægtede at rømme Skt. Jan, og da Hamilton åbenbart ikke turde overskride sin kompetence, bad han nu Handelsrådet om instruks¹²⁷.

Der skete imidlertid ikke mere fra engelsk side før foråret 1722, hvor orlogsskibet "Hector" ankrede op ved Skt. Thomas for at gøre krav på Skt. Jan gældende. Atter afviste Bredal kravet, hvorefter englænderne truede med, at da skulle danskerne også miste Skt. Thomas¹²⁸.

Det kom dog ikke til overgreb, og et par dage efter afsejlede "Hector"¹²⁹.

¹²² Breve, VgK nr. 94, Bredal til Kompagniet 08.05.1718; State Papers 1717-18, nr. 526 II, Hume til Bredal samt nr. 494 II, Hamilton til Bredal. Bilag til Hamiltons breve til Handelsrådet 10.04.1718 og 06.08.1718.

¹²³ State Papers 1717-18, nr. 526 III-IV, som er Bredals svar vedlagt Hamiltons brev til Handelsrådet 06.05.1718; Breve, VgK nr. 94, Bredal til Kompagniet 08.05.1718, hvor episoden omtales.

¹²⁴ Breve, VgK nr. 94, Bredal til Kompagniet 08.05.1718.

¹²⁵ Breve, VgK nr. 94, Bredal til Kompagniet 08.07.1718. Indholdet af Hamiltons "*insolente breve*" er ikke kendt, og det samme gælder Bredals svar på dem.

¹²⁶ State Papers 1717-18, nr. 526, Hamilton til Handelsrådet 06.05.1718.

¹²⁷ State Papers 1717-18, nr. 526, Hamilton til Handelsrådet 06.05.1718.

¹²⁸ Breve, VgK nr. 95, Bredal til Kompagniet 17.06.1722; State Papers 1722-23, nr. 150, guvernør Hart til lord Carteret 24.05.1722.

¹²⁹ Breve, VgK nr. 95, Bredal til Kompagniet 17.06.1722.

Man kan undre sig over, at der fra den første episode i 1718 skulle gå fire år, før englænderne igen forsøgte sig, idet et så langt tidsrum kun yderligere kunne tjene til at cementere det danske krav på Skt. Jan og måske endda opfattes som en stiltiende accept af det skete.

Det kan forklares ved et guvernørskifte. Hamilton blev afløst af John Hart, som ankom til Antigua den 21. december 1721¹³⁰. Det er ikke et særegent menneskeligt træk, hvis Hart som nyankommen ville demonstrere, hvad han duede til og bevise, at netop han var den rette til guvernørposten.

Straks efter sin ankomst til Vestindien, forhørte han sig, om andre nationers undersåtter skulle have slået sig ned på Jomfruøerne, som lå indenfor hans jurisdiktion. Han fandt derved, at danskerne fire år tidligere havde indtaget Skt. Jan. Da Hart alligevel – mere eller mindre tilfældigt – havde orlogsskibet “Hector” på piratjagt i farvandet omkring Jomfruøerne, *“I laid hold of the occation to write to the Governor of St. Thomas for the King of Denmark to reclaim the Island of St. John”*¹³¹.

Men heller ikke Hart havde instrukser, der tillod ham at gå til yderligheder. Bredal havde mistanke om dette, hvorfor han blankt afviste kravet¹³².

Der skete ikke mere i denne omgang, men i 1724 forsøgte Hart sig igen. Dette skal formentligt ses på baggrund af, at den handlekraftige og resolute Bredal i slutningen af april blev afløst af den fra København udsendte Otto Jacob Thambsen¹³³. Hart ville formentlig afprøve, om den nytiltrådte guvernør var lettere at dupere end forgængeren.

I juni sendte Hart den nytiltrådte guvernør et brev, hvori han krævede, at danskerne rømmede Skt. Jan¹³⁴. Samme måned sendte Thambsen den engelske guvernør en klar afvisning¹³⁵, og Kompagniet havde da heller ikke andet end et skuldertræk tilovers for dette krav¹³⁶.

Afvisningen foranledigede Hart til at skrive til Handelsrådet for at få tilladelse til med magt at fordrive danskerne fra Skt. Jan¹³⁷.

¹³⁰ State Papers 1722-23, nr. 14, Hart til Handelsrådet 13.01.1722.

¹³¹ State Papers 1722-23, nr. 150, Hart til lord Carteret 24.05.1722.

¹³² Breve, VgK nr. 95, Bredal til Kompagniet 17.06.1722.

¹³³ Breve, VgK nr. 95: I brev af 16.05.1724 meddeler Thambsen Kompagniet, at han ankom velbeholden til Skt. Thomas 29.04.1724, hvorefter Bredal straks nedlagde kommandoen.

¹³⁴ State Papers 1724-25, nr. 260 III, Hart til Thambsen 06.06.1724; Breve nr. 95, Thambsen til Kompagniet 06.07.1724.

¹³⁵ State Papers 1724-25, nr. 260 V, Thambsen til Hart 25.06.1724.

¹³⁶ Kopibog, VgK nr. 55, Kompagniet til guvernør Frederik Moth 21.11.1724, post 11.

¹³⁷ State Papers 1724-25, nr. 260, Hart til Handelsrådet 12.07.1724.

Der gik imidlertid næsten et helt år, før Handelsrådet svarede Hart, og resultatet af dets overvejelser var da, at et endeligt svar først ville indløbe senere¹³⁸. Dette skete dog ikke; sagen løb ud i sandet, og der høres ikke mere fra englænderne angående Skt. Jan i den her behandlede periode¹³⁹.

De engelske guvernører på Leeward-øerne havde altså stort mod på at fordrive danskerne både fra Skt. Jan og lejlighedsvis også fra Skt. Thomas. Men regeringen i London ville ikke gå så vidt trods flere henvendelser fra Vestindien. Dette kan skyldes, at guvernørerne så på forholdene med en lokaloptik, som begrænsede sig til deres embedsområder, mens regeringen i London skulle have overblik over de forskellige engelske aktiviteter jorden rundt og derfor måtte have en større sans for globale proportioner. For regeringen i London har Skt. Jan, denne ”*small barren mountainous island*”, næppe været en strid med Danmark værd.

Den danske besættelse af Skt. Jan undgik heller ikke spaniernes opmærksomhed. De havde hørt rygter om besættelsen, som bekræftedes af en udsendt ekspedition¹⁴⁰.

Dette er blevet rapporteret til Det indiske Råd i Sevilla, under hvem alle kolonianliggender sorterede, for Rådet anbefalede kongen en hurtig og bestemt uddrivelse af danskerne både fra Skt. Jan og fra Skt. Thomas. Den spanske konge godkendte i hvert fald en uddrivelse fra Skt. Jan, og i 1720 udgik der en ordre til Amerika herom, men vicekongen her reagerede ikke.

Fra Puerto Rico udsendtes en recognosceringsekspedition, men bl.a. admiralen over den i Vestindien stationerede flåde rejste betænkelighed ved en aktion. I 1721 gentog den spanske konge ordren, men heller ikke denne gang førte det til noget konkret¹⁴¹. Dog skorter det i Bredals breve til Kompagniet ikke på meldinger om spanske trusler¹⁴². Ganske vist overfaldt spanske kapere Skt. Jan i 1729¹⁴³, men denne aktion kan ikke så længe efter ses som en direkte respons på landgangen i 1718. Der klagedes fra Skt. Thomas ofte over, at spaniernes kapervirksomhed var til stor plage¹⁴⁴, men heller ikke dét kan tages som en direkte spansk protest imod besættelsen, for danske fartøjer havde i

¹³⁸ State Papers 1724-25, nr. 657, Handelsrådet til Hart 08.06.1725.

¹³⁹ State Papers 1725-33, hvor intet nævnes om Virgin Islands overhovedet.

¹⁴⁰ Manuel G. de Arce, p. 37.

¹⁴¹ Disse linier bygger på Manuel G. de Arce s. 38-46.

¹⁴² Breve, VgK nr. 94-95, Bredal til Kompagniet 30.08.1718, 09.09.1719 og 22.01.1722.

¹⁴³ Breve, VgK nr. 97, guvernør Suhm til Kompagniet 11.08.1729.

¹⁴⁴ Breve, VgK nr. 94-95, Bredal til Kompagniet 08.07.1718, 12.02.1719, 11.06.1719, 09.09.1719, 20.05.1720 og 19.07.1722.

hvert fald igennem nogle år været ofre for disse opbringninger¹⁴⁵, som da heller ikke begrænsedes til danske fartøjer. Også englænderne følte sig generet¹⁴⁶.

Den spanske kaperaktivitet kan altså ikke ses i entydig sammenhæng med den danske besættelse af Skt. Jan; det er en praksis, der foregik før 1718 og kontinuerligt fortsattes efter 1718. Derimod må kapringerne, som tidligere nævnt, ses i sammenhæng med ulovlig handel og fiskeri.

Det ses således – paradoksalt nok – at mens især de engelske lokalmyndigheder i Vestindien forgæves pressede på i moderlandet for at få tilladelse til at fordrive danskerne fra Skt. Jan, så er det lige omvendt med spanierne.

Her var der to gange udgået ordre fra moderlandet om, at danskerne skulle fordrives fra øen, men her var det lokalmyndighederne i Vestindien, der ikke reagerede.

Det må på denne baggrund ses som et sammenfald af heldige omstændigheder og divergerende interesser, at den danske besættelse og kolonisation af Skt. Jan kunne gennemføres så uproblematisk, som den blev.

3.3 Valget af Skt. Jan.

Da danskerne var kommet til Skt. Thomas, begyndte man ret hurtigt at udstrække sine krav til også at omfatte naboerne Skt. Jan og Crabben Ejland.

Reelt blev der ikke gjort meget for at kolonisere øerne, men Kompagniet opretholdt kravet på dem, hvilket for Crabben Ejlands vedkommende også var tilfældet i årene efter besættelsen af Skt. Jan¹⁴⁷.

Man kan da spørge, hvorfor det lille, bjergrige og mindre frugtbare Skt. Jan blev foretrukket som dansk kolonisationsobjekt frem for det langt større, fladere og mere frugtbare¹⁴⁸ Crabben Ejland? Der er flere ting, der kan have været medvirkende til dette.

¹⁴⁵ Cf. p. 28-29.

¹⁴⁶ State Papers 1717-18, nr. 5, 54, 692 og 737 III-IV; Breve, VgK nr. 95, i Bredals brev til Kompagniet af 09.07.1720 oplyses, at spanierne har bragt to engelske priser til Skt. Thomas.

¹⁴⁷ Breve, VgK nr. 94, Bredal til Kompagniet 08.07.1718, hvor han meddeler, at der er afsendt protest til englænderne over besættelsen af Crabben Ejland; VgK nr. 95, Thambsen til Kompagniet 18.05.1724, hvor han meddeler, at en englænder er kommet til Skt. Thomas og har fremvist sin guvernørbestalling over Crabben Ejland. Thambsen sender englænderne en kraftig protestskrivelse, hvilket Kompagniet udtrykker sin tilfredshed med i Kopibog VgK nr. 55, Kompagniet til Thambsen 21.11.1724.

¹⁴⁸ Søren Rosenlund: "Carte over De danske vestindiske Øer [...] med beskrivelse over Crabben Ejland". Beskrivelsen støttes af engelske udsagn: State Papers 1717-18, nr. 298, Hamilton til Handelsrådet 06.01.1718.

For det første kan det have spillet ind, at danskerne igennem mange år var kommet til Skt. Jan for at kappe tømmer, hvorfor man kendte noget til øen.

For det andet kan geografiske overvejelser have haft stor betydning. Crabben Ejland ligger næsten 50 km sydvest for Skt. Thomas. Det ville i de mange perioder med krig og anden uro være overordentlig vanskeligt – hvis ikke umuligt – at opretholde forbindelsen til denne ø med de ressourcer, som man på Skt. Thomas rådede over. Selv i fredstid kunne det på grund af pirater og kapere være svært at sikre en koloni på Crabben Ejland og opretholde forbindelsen uden alt for store tab. En koloni på denne ø kunne være en stor fristelse for pirater, som tidligere havde vist, at de ikke var bange for at gå helt ind under kysterne og overfalde selv veletablerede kolonier.

Skt. Jan lå derimod meget tæt ved Skt. Thomas, kun adskilt af et ganske smalt sund. Dette har givet virket mere tiltrækkende på planterne, der i forvejen var skrækslagne ved tanken om englænderne, og det kan forklare, hvorfor deres initiativ i 1715 gjaldt Skt. Jan og ikke Crabben Ejland, der set ud fra et produktionsmæssigt synspunkt var langt bedre.

For det tredje er det meget sandsynligt, at udenrigspolitiske overvejelser har spillet ind. Både Danmark og England gjorde krav på de samme to øer, men Crabben Ejland lå helt inde under Puerto Rico i det, man kan kalde den spanske “indersfære”.

Det blev ikke tolereret, at fremmede trængte herind for ulovligt at fiske og handle, og det fremføres af Bredal, at de ikke ville have fremmede så tæt ved armadaernes sejlroute¹⁴⁹. Spanierne havde således – som også tidligere nævnt – stærke interesser i at holde fremmede væk fra deres nærområde.

Englænderne var allerede under James II, altså i sidste halvdel af 1680'erne, blevet fordrevet fra Crabben Ejland af spanierne, og det samme skete nu i februar 1718 med de kolonister, som uden Hamiltons tilladelse havde slået sig ned på øen i eftersommeren 1717. Dette overfald gjorde stærkt indtryk på Bredal, som berettede, at de, der gjorde modstand, blev “*massacrerede*”, mens resten blev taget til fange¹⁵⁰.

Hvis danskerne besatte Crabben Ejland, ville det således ikke alene krydse engelske interesser, men også støde på vitale spanske – det havde man jo netop fået demonstreret til fulde. Danskerne ville med andre ord alvorligt provokere områdets to dominerende magter, hvis en kolonisation forsøgte her.

¹⁴⁹ Breve, nr. 94, Bredal til Kompagniet 16.03.1718.

¹⁵⁰ Ibidem.

Det lå lidt anderledes med Skt. Jan, hvor der var større håb om, at spanierne kun havde marginale interesser. For det første lå Skt. Jan længere fra Puerto Rico med Skt. Thomas imellem, og for det andet var øen lille og bjergrig. Den kan ikke have været af større værdi for spanierne, da de både på De store Antiller og på kontinentet havde rigeligt med råstoffer og dyrkeligt land. Der var således håb om, at en dansk besættelse af Skt. Jan ikke ville medføre større respons fra Spanierne, mens man var klar over, at der var fare for en engelsk reaktion.

Det er således forkert at tale om et egentligt "valg" i denne forbindelse, da der i 1718 ikke var noget realistisk alternativ til en kolonisation af Skt. Jan.

3.4 Fort Frederiksværn: Strategisk argument.

Allerede inden danskerne gik i land på Skt. Jan i marts 1718, var der tænkt på at oprette et forsvarsanlæg, hvilket ses af, at man medbragte kanoner¹⁵¹. Naturligvis var det ikke helt uden tanke for de vanskelige udenrigspolitiske forhold, at fortet blev anlagt, men det har ikke været dem, man så mest på. Selvom fortets strategiske placering indbød til det, blev det nemlig ikke i den her behandlede periode gjort til en fæstning, som kunne modstå et eventuelt engelsk eller spansk angreb. Man har snarere tiltænkt fortet en symbolsk betydning udadtil for at markere, at øen var besat og hørte under den danske krone. Det var dog primært med henblik på øens indre forhold, at man havde brug for et fort.

For det første havde det den mere psykisk prægede opgave at markere en myndighed i det til tider lovløse samfund¹⁵².

For det andet ville plantagedriften efterhånden bringe et aneligt antal neger-slaver til øen, og dem var der altid problemer med¹⁵³. Én ting, både myndigheder og plantere frygtede mere end noget andet, var et regulært slaveoprør¹⁵⁴.

Myndighederne frygtede det, fordi det meget let kunne gå ud over produktion, investeringer, planternes betalingsevne og i sidste instans Kompagniets indtægter. Endvidere kunne det befrygtes, at planterne ville søge bort fra øen, hvis man ikke evnede at skabe en vis sikkerhedsfølelse. Planterne frygtede naturligt nok for deres liv og formue, som

¹⁵¹ Breve, VgK nr. 94, Bredal til Kompagniet 08.05.1718. Omkostkontoen, VgK nr. 792, sub 28.02.1718.

¹⁵² Ordrebogen, VgK nr. 516: Under 08.10.1733 anføres et eksempel: Willem Wessuup – der flere gange verserer i kilderne på en lidet tiltalende måde – var flygtet fra Skt. Jan efter et drab. Alligevel kunne han uhindret vende tilbage til øen og uantastet opholde sig der et par dage.

¹⁵³ Ordrebogen, VgK nr. 516, vidner om talrige negerproblemer.

¹⁵⁴ Breve, VgK nr. 94, Bredal til Kompagniet 12.02.1719; ibidem Thambesen til Kompagniet 14.07.1724; VgK nr. 95, Moth til Kompagniet 14.09.1724.

netop for størstedelen var bundet i slaver¹⁵⁵. Derfor behøvede de hvide et fast støttepunkt og tilflugtssted i tilfælde af alvorlig uro blandt negrene.

For det tredje tjente fortet som øens administrative tyngdepunkt¹⁵⁶ og som fængsel¹⁵⁷. Derudover var det – i hvert fald i kolonisationens første år – hjemsted for kirkelige handlinger på øen, eftersom der ”til Ejlandet Skt. Jans fortres behøves en klokke at slå klokkeslet med og ringe, når prædiken dér holdes”¹⁵⁸.

Bredal havde valgt at anlægge fortet på toppen af et 133 meter højt bjerg, Fortsbjerg, der skyder ud i Coral Bay og deler denne i to mindre bugter. Herved fik fortet en enestående strategisk placering, hvorfra man kunne beherske hele området omkring den kommende havn. Da fortet blev anlagt i Frederik IV's regeringstid, var det naturligt at opkalde det efter majestæten, hvis interesser det bl.a. skulle varetage.

Det er temmelig misvisende at betegne Frederiksværn som et fort, for ret beset er der ikke tale om andet end en skanse. Gerard van Keulen har på sit kort fra 1719 placeret en ret bastant stenbygning på toppen af Fortsbjerg, og betegner den lidt prangende som ”Kasteel”¹⁵⁹.

I februar 1720 blev Fortsbjerg med omgivelser tegnet af styrmand Anders Sørensen Duus¹⁶⁰, og hans fæstningsanlæg er noget mere beskedent, men betydeligt nærmere virkeligheden.

De mest detaljerede oplysninger om fortets udseende, bevæbning og tilstand findes imidlertid i inventarierne fra 1724, 1727 og 1733¹⁶¹. Da der ikke sker de store ting på Fortsbjerg i dette tidsrum, er inventarierne umiddelbart sammenlignelige. På denne måde gives der mulighed for at sammenstykke et ret klart billede af fortet i det meste af den her behandlede periode.

¹⁵⁵ Pares oplyser p. 24, at kun 10% af en plantages værdi bestod af bygninger, mens langt størstedelen var bundet i slaver.

¹⁵⁶ Breve, VgK nr. 98, guvernør Suhm til Kompagniet 14.02.1731: Alle plantere skal samles i Fort Frederiksværn 21.03.1731 for at sværge troskabsed til Christian VI i overensstemmelse med Kompagniets ordre af 18.11.1730.

¹⁵⁷ Ordrebogen, VgK nr. 516, f.eks. sub 14.07.1727.

¹⁵⁸ Breve, VgK nr. 95, Thambsen til Kompagniet 14.07.1724.

¹⁵⁹ Gerard van Keulen: ”De ooster Haven van't Eyland Skt. Jan”. Bikort til Skt. Thomas.

¹⁶⁰ Anders Sørensen Duus: ”Aftegning på Ejlandet Skt. Jans havn 1720 i februar måned”.

¹⁶¹ Vestindiske inventarier 1710-33, VgK nr. 523.

Fortet lå med længden i øst-vestlig retning. Det var omgivet af et brystværn "*lagt op af løse sten, sand og jord*". De mure, man kan se på stedet i dag, stammer ikke fra den her behandlede periode; initiativet til denne styrkelse af fortet blev først taget godt et år efter udbruddet af slaveoprøret 22. november 1733¹⁶².

Inden for brystværnet var der et hus af planker beklædt med træspån, hvor løjtnanten havde sit "*logemente*". Ved siden af dette hus lå et opmuret krudtkammer med et fladt muret tag. Det blev i 1724 beskrevet som værende i god stand. Der fandtes endnu et hus, hvor der var to kamre. Det ene var til underofficeren og "*mesteren*"¹⁶³, mens det andet var til garnisonen. Selve huset var af planker dækket med træspån og planter. Skal man stole helt på inventariet fra 1724, har det næppe været nogen fornøjelse at være tjenestegørende soldat på Frederiksværn, for det hus, "*hvorudi folket logerer, kan ej slet nok beskrives*". Efter dette udsagn at dømme må huset på det nærmeste have været faldefærdigt, hvorimod der intet siges om dets eventuelle brøstfældighed i 1727. En mulig forklaring gives nedenfor. Ved den vestlige ende af dette mandskabshus, lige inden for fortets port, var der et ildsted med en "*gammel*" halvmur omkring, men intet dække.

Uden for fortets port stod en "*gammel*" opmuret bagerovn med "*batteriet*" dækket af sukkerblade. Både denne ovn og ildstedet inden for porten betegnedes i 1733 som så slette, at de ikke blev fundet værd at taksere¹⁶⁴. Lidt neden for bagerovnen lå et "*gammelt negerhus*", der ligeledes var dækket af sukkerblade. Dette hus brugtes som "*bottellerie*", hvorved man skal forstå fortets proviantkammer.

Når huse og andre ting blev betegnet som "*gamle*", kan det vanskeligt forstås som en egentlig aldersbestemmelse, men må snarere ses som en angivelse af deres tilstand.

Anders Sørensen Duus' tegning viser fem huse på toppen af Fortsbjerg. De ligger inden for en klart afgrænset firkant, som tydeligvis er brystværnet, da det er tegnet helt op på det, der må være østsiden. Man ser længst mod nord et sirligt tegnet hus, hvor Dannebrog vejer. Dette er uden tvivl løjtnantens "*logemente*".

¹⁶² Breve, V-g-K nr. 99, "Rekvirerende ammunition etc." af 31.12.1734 oplyser, at der til Skt. Jan skal leveres raporter, lavetter, flinter, bajonetter, sabler "for så mange folck som udsendes" og "noch 30.000 guule Muursten til Brøstwehrnet her på Fortet [Skt. Thomas] samt "20.000 do. til Skt. Jans bygning".

¹⁶³ Det kan ikke af sammenhængen ses, om disse er identiske. En "Mester" kan dog også være betegnelsen på en bøddel.

¹⁶⁴ Foruden et inventarium blev fortets enkelte dele samt bevæbning og andet løsøre i 1733 takseret. Fortets totalværdi var 1.054 rigsdaler.

Denne tegning rejser straks to spørgsmål: Har Duus selv været på fortet? Og nok så væsentligt: Har han tegnet nøjagtigt, hvad han så?

Det er sandsynligt, at han har været på fortet, idet han rimeligvis har været i Coral Bay med et af Kompagniets skibe, for ud over fortet, havnen og Kompagniets plantage fandtes der intet på østenden af Skt. Jan i 1720. Duus kan således udmærket have været der i embeds medfør. Endvidere var han dansker ligesom Frederiksværns garnison. Derfor ville det ikke være unaturligt, om han ikke havde opsøgt sine landsmænd, når han endelig traf nogle blandt de mange nationaliteter i Vestindien.

Fortsbjerg med vigen. Detaille fra Anders Sørensen Duus' kort.

Det er straks lidt vanskeligere at bedømme, om han har tegnet nøjagtigt det, han så. Der er aftegnet fem huse, hvor inventariet fra 1724 kun kender tre. Men de manglende kan eventuelt være revet ned i den mellemliggende tid.

Selve tegningen har et lidt naivt præg med alt for store mennesker, og de geografiske proportioner er forkerte. Endvidere er fortet drejet, så det ligger forkert i forhold til kompasset¹⁶⁵. Dette svækker kildens udsagnskraft nok til, at det bør være betænkeligt at sige noget definitivt om fortet i 1720 ud fra tegningen alene. Men kilden har dog også

¹⁶⁵ Inventariet fra 1727 siger eksplicit, at fortet lå med længden i øst-vestlig retning, hvilket bekræftes af Oxholms kort fra 1780. Duus har derimod drejet fortets syd-østlige hjørne stik mod syd.

skriftlige elementer, hvoraf det kun skal nævnes, at fortet fik vand fra en lokalitet, der på kortet angives at ligge bag havnen i bunden af den vestligste bugt, skønsmæssigt 1.700 fod fra Frederiksværn.

Ifølge inventarierne lå der på Fortsbjergs sydside et "*waterbatteri*" på en lille bakke over strandkanten. Det må være opført i 1719, da der samme efterår sendes planker "*til at lægge batteriet med*"¹⁶⁶. Endelig kendes det også fra van Keulens kort fra samme år, hvor det dog er ubestemmeligt, men teksttilføjelsen "*dese wal is met canon voorsien*" vidner om, at der vitterligt var et batteri på dette tidlige tidspunkt.

Batteriet var tænkt som en nødvendig støtte for Frederiksværn oppe på toppen. Fortet lå med længden i øst-vestlig retning. Dette bevirker, at fortets sydøstlige hjørne kommer til at vende ud imod det åbne hav, hvilket er mindre heldigt, da et hjørne er det svageste punkt på et fort. På Oxholms kort¹⁶⁷ ses det tydeligt, at batteriet er lagt lige under dette hjørne for at styrke forsvaret ud mod det åbne hav.

Batteriet var muret op og havde form som en halvmåne. Det havde seks kanoner af tre forskellige kalibre. Ved hjælp af inventariet er det muligt at regne ud, hvordan de har været placeret: Der stod to sekspundinge længst mod øst og dækkede indløbet til det mindre vigtige Orcahul. Der stod to tolvpundinge midtfor og pegede ud imod det åbne hav, hvorved fortets svage hjørne styrkedes. Endelig stod der længst mod vest to otte-pundinge og dækkede indsejlingen til den vestligste af bugterne, hvor den vigtige havn lå¹⁶⁸.

Fæstningsanlægget, det vil sige fortet og hjælpebatteriet, havde i 1727¹⁶⁹ en garnison på ti menige og en underofficer. Denne beskedne styrke blev ledet af løjtnant Peter Frøling, der havde været kommanderende officer siden 1724¹⁷⁰. Herudover var der to negre, en tambour og en vandbærer.

Interimsuvernør Moth sendte i 1726 Kompagniet en liste over, hvor stor garnisonen burde være¹⁷¹. Han nåede frem til, at det ideelle var en kommandant, tre underofficerer, en bartskærer, en skriver, en proviantbestyrer samt 24 menige. Til sammenligning kan anføres, at fortet på Skt. Thomas efter Moths mening burde have 50 menige. Selvom Moths skøn skulle ligge i overkanten, må det konstateres, at Fort Frederiksværn var underbemandet.

¹⁶⁶ Omkostkontoen, VgK nr. 792 sub 24.10.1719.

¹⁶⁷ P.L. Oxholm: "Charte over den Danske Øe Skt. Jan i Amerika", 1780.

¹⁶⁸ Disse kanoner blev i juli 1989 fundet i den rækkefølge, som inventarierne opregner dem i.

¹⁶⁹ Inventariet opregner som eneste kilde garnisonen.

¹⁷⁰ Ordrebogen, VgK nr. 516, sub 29.11.1724. Frølings udnævnelse.

¹⁷¹ Breve, VgK nr. 96, Moth til Kompagniet 06.03.1726.

Stod det dårligt til med bemanningen, stod det ikke bedre til med bevæbningen. Inventariet fra 1724 tegner et dystert billede af fortets tilstand og bevæbning. Selve fortet blev beskrevet som værende "*i en slet tilstand*". Bevæbningen bestod af 11 firepundinge jernkanoner, hvoraf de ni var "*ubrugelige*". Det var ikke kanonløbene, men raperterne (underlagene), det var galt med, men det kunne også være slem nok, hvis kanonløbene ikke kunne indstilles. Udover disse kanoner fandtes der yderligere fem firepundinge, som dog ikke nævnes i senere inventarier, og fire svingbasser. Af lette våben var der 15 flintegeværer til "*folkene*", yderligere 11 brugelige samt 12 ubrugelige.

Af ammunition var der ikke meget at modstå et fjendtligt angreb med. Man rådede over 19 "*gamle*" jernhåndgranater, der dog ikke var meget bevendt, da "*rørene*" var "*ubrugelige*". Der var 76 firepundskugler, 33 trepundskugler samt 5 knipler¹⁷². Endelig rådede man over 2.000 flintkugler til gevæerne samt krudt.

Hjælpebatteriet havde som nævnt seks jernkanoner. Den ene tolvpunding var "*forrustet*", og alle lavetterne betegnedes som "*ubrugelige*" med undtagelse af den "*selv inventionerede lavet*", som hørte til den ene tolvpunding. Ammunitionsbeholdningen bestod af 37 runde tolvpundskugler, 27 ottepundskugler, 47 sekspundskugler samt 12 knipler. Herudover registreredes en "*gammel*" firepunding uden rapert, der lå på vejen op til fortet. Også den var "*ganske ubrugelig*". Det oplyses i 1727-inventariet, at der støbtes kugler både på batteriet og i fortet.

Det er et meget sørgeligt billede, der tegnes af anlæggene på Fortsbjerg. Betegnelserne "*ubrugelig*" og "*ganske ubrugelig*" går igen og igen. Men årsagen til, at det ser mørkere ud i 1724-inventariet end i de andre, behøver ikke at være, at tingenes tilstand var så meget dårligere. Der er store muligheder for tendens i kilden.

Ser man på, hvem der stod bag inventariet i 1724, viser det sig, at daværende assistent Johan Reimert Soedtmann var eneste civile, mens de fire andre var militærfolk: Adjuvant Christian Krabbe, daværende sergent Peter Frøling, korporal Henrik Nielsen samt Frederiksværns kommandant Bertel Svenningsen. Militærfolkene kan meget vel have gjort tingene værre, end de var, med det motiv at presse flere bevillinger ud af Kompagniet til forsvarsanlægget. Var Soedtmann en mindre stærk person over for fire enige militærfolk, kunne det give inventariet en ret subjektiv vurdering i militærets favør. Havde Soedtmann så oven i købet heller ikke større forstand på militære sager, skønt

¹⁷² En kort jernstang med en fortykkelse i hver ende beregnet til at ødelægge en skibstakkelage.

han oprindeligt var kommet til Vestindien som soldat, var det lettere for de fire andre at snøre den enlige civilist.

I udfærdigelsen af de øvrige inventarier havde militæret ikke denne store overvægt. I 1727 var det således kun Soedtmann og Frøling – i mellemtiden avanceret til henholdsvis til byfoged og løjtnant – der stod bag inventariet, og her gås der ikke så dybt ned i de enkelte tings tilstand.

Som det ses, var den bevæbning, som skulle klare forsvaret mod ydre fjender, ikke meget bevendt, mens man var relativt velforsynet med lette våben til at imødegå indre uro med. Dette kan støtte den antagelse, at fortet mere var et symbol udadtil, og at dets primære vægt lå indadtil.

Selvom personerne bag inventariet fra 1724 kan have gjort tingene værre, end de var, må man konkludere, at det ingeniørligt var nyt materiel, der var kommet fra Skt. Thomas. Fortet var kun seks år gammelt, og godt nok er klimaet hårdt ved materiellet, men nye kanoner ville ikke blive så godt som ubrugelige i dette korte tidsrum. Der må altså være tale om ældre og måske endda udrangeret materiel fra Skt. Thomas.

Man var nok i stand til at jage en pirat væk, hvis han vovede sig ind i Coral Bay, men man havde i hvert fald ikke materiel, som kunne byde en organiseret engelsk eller spansk styrke nogen modstand, hvis det kom til et overfald fra den kant. Selv ikke fortets gunstige strategiske placering kunne opveje den næsten totale mangel på brugbare tunge våben, og skulle det komme til en belejring, var ammunitionen begrænset.

Ovenforstående kunne tyde på, at man i en krigssituation ikke mente at råde over tilstrækkelige ressourcer til at slå et fjendtligt angreb tilbage med, og følgelig kunne man lige så godt nøjes med at bevæbne Frederiksværn dårligt med tunge våben.

På grundlag af ovenforstående undersøgelse af fortets styrke må man for det første afvise Thorkild Hansens påstand om, at *“det fort, slaverne trængte ind i natten mellem 22. og 23. november [1733], var kun omgivet af en høj mur, men selv uden hjørnebastioner har Frederiksfort været en stærk fæstning, i virkeligheden den eneste på de tidligere danske øer, der kunne kaldes noget i retning af uindtagelig”*¹⁷³.

¹⁷³ Thorkild Hansen p. 85.

Fortets ”*uindtagelighed*” må siges at være en digterisk overdrivelse. Derudover er dét Frederiksværn, som her beskrives, slet ikke slaveoprørets fort. Frederiksværn kan nemlig tidligst i løbet af 1735 være blevet forsynet med egentlige mure¹⁷⁴.

Gennem den ovenforstående undersøgelse af fortets styrke og forsvarsevne må man for det andet konkludere, at Danmarks interesse i Skt. Jan overhovedet ikke var begrundet i militære eller andre strategiske overvejelser. Der er altså helt andre motiver til kolonisationen af Skt. Jan end netop strategiske.

3.5 Havnen på Skt. Jan: Økonomisk argument.

Østkysten af Skt. Jan er geografisk domineret af et system af tre større bugter og en del mindre. De er dannet ved, at en stor landtange, næsten som en hummerklo, strækker sig ud i Det Carabiske Hav fra øens nordøstlige hjørne og omslutter en større havflade. Denne kaldes Coral Bay og forgrener sig i Hansens Bay mod nordøst, Orcanhullet mod nord samt en arm af Coral Bay inde mod vest¹⁷⁵. Dette område giver plads for en enestå-ende naturhavn.

Bredal, der valgte at gå i land her sidst i marts 1718, omtaler havnen som værende ”*heel secur, og når man er derinde, er man så indesluttet, at man ser land rundt om sig*”, og den er ”*så tryk og skjøen som nogensinde kan ønskes*”¹⁷⁶.

Den lokalitet, som Bredal taler så begejstret om, er en lille vig, der skærer sig ind i foden af Fortsbjerg i bunden af den vestligste af bugterne. Dette ses tydeligt på Anders Sørensen Duus’ kort over den inderste del af Coral Bay, hvor han midt i den lille vig bag fortet har lagt et par skibe og aftegnet en anløbsbro i bunden af den.

Det, der gør området til en så god havn, er for det første, at der er dybt vand helt ind i bunden af den vestligste bugt, og selve vigen med anløbsbroen er op til 9 fod dyb¹⁷⁷ svarende til næsten 3 meter. Det var således de fleste skibe, der kunne anløbe vigen under fortet.

For det andet er bugterne, som Bredal angiver, omgivet af højedrag, der giver læ, hvilket ikke mindst er af betydning i et område med jævnligt forekommende storme og orkaner.

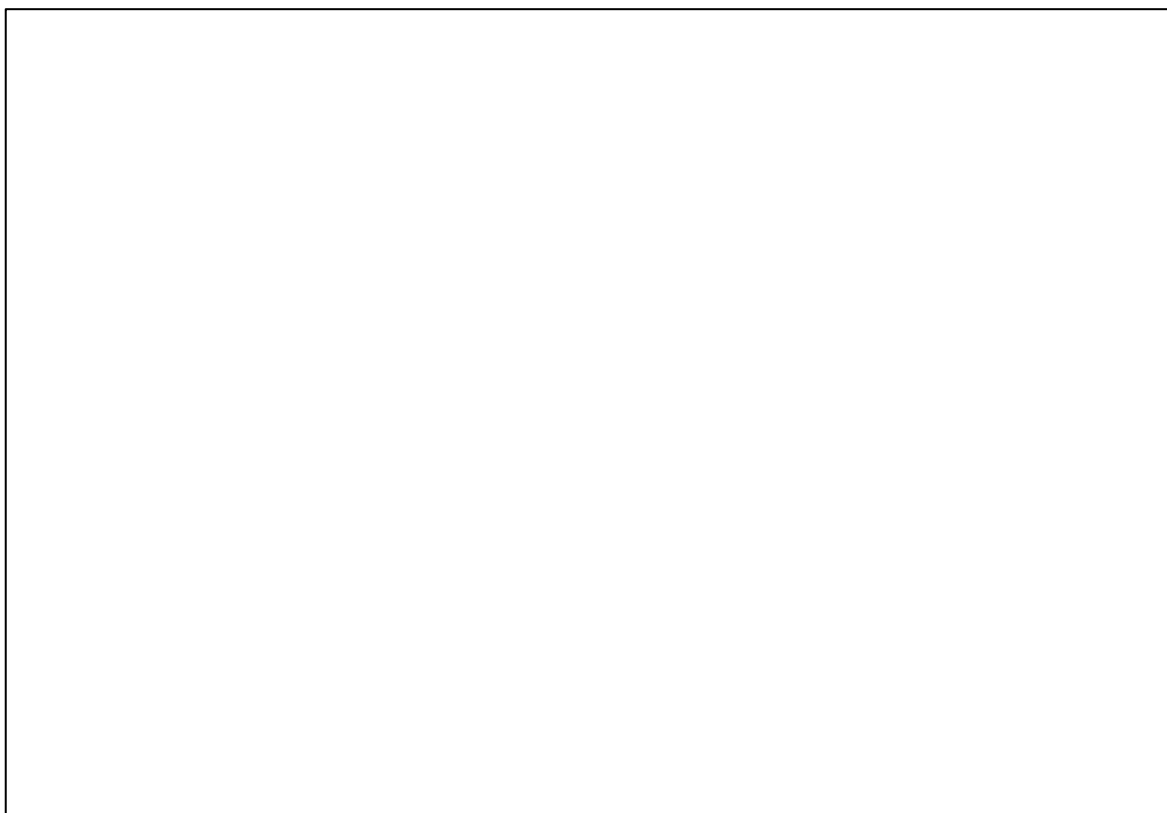
¹⁷⁴ Se note 1, p. 43.

¹⁷⁵ Cf. kortet over øen, p. 78.

¹⁷⁶ Breve, VgK nr. 94, Bredal til Kompagniet 08.07.1718. Cf. p. 55.

¹⁷⁷ Dybdeangivelsen er hentet fra Anders Sørensen Duus’ kort. Se s. 44.

For det tredje kunne havnen med ikke alt for store midler forsvares effektivt.

Fortsbjerg med den vestligste arm af Coral Bay t.v. med havnen samt Orcanhullet t.h.

Det er ikke blot Bredal, der giver en positiv bedømmelse af områdets værdi som havn, det gælder flere andre, der også beskæftiger sig med den.

Det siger således en del, når den engelske guvernør Hart i forsøget på at få tilladelse til at fordrive danskerne fra Skt. Jan prøvede at overbevise regeringen i London ved at argumentere ud fra havnens strategiske fortræffeligheder. Han sammenlignede Coral Bay's strategiske betydning med Gibraltars. Det var Vestindiens bedste havn og foruden havnen på Skt. Thomas den eneste, man kunne benytte på ruten fra Antigua til Puerto Rico. Hart mente videre, at skibe fra Leeward-øerne med kurs hjemover skulle have en havn, der var sikker i tilfælde af dårligt vejr eller andre farer. Med Coral Bay og havnen på Skt. Thomas i danske hænder så Hart allerede i ånden danskerne blokere al handel på Jamaica¹⁷⁸. Dette er dog en meget stærk overvurdering af de danske ressourcer, hensigter og mål i Vestindien, men her må man betænke, at Harts ærinde er at vinde beslutningstagerne for sine synspunkter. Tilbage står imidlertid, og det er det vigtig-

¹⁷⁸ State Papers 1722-23, nr. 150, Hart til Lord Carteret 24.05.1722.

ste i denne sammenhæng, at Hart valgte at argumentere imod en dansk besiddelse af Skt. Jan ud fra naturhavnen og ikke ud fra øens tømmer eller jordbundsforhold.

Den danske økonom Christian Martfeldt, der opholdt sig på øerne i sidste halvdel af 1760'erne, giver os en idé om Coral Bays kapacitet:

Den kunne rumme 400-500 fartøjer. Der var forskellige bekvemme landingspladser til de omkringliggende plantager, og ved "*det skønne Orcanhul*" kunne der ligge 40-50 fartøjer i sikkerhed for storme – og det endda så tæt på strandkanten, at man kunne gå i land ad et bræt. Herforuden kunne der ligge en del skibe "*på strømmen*", og i Orcanhullet kunne der nemt anlægges kølhalingspladser¹⁷⁹.

P. L. Oxholm, der var oberst af infanteriet, bemærker i 1780, at "*Coralbayen er en af de bedste i Vestindien, især i betragtning af øens størrelse, og kan rumme et anseligt antal krigsskibe*"¹⁸⁰.

Der var altså fra naturens hånd forbundet store muligheder med et havneanlæg i Coral Bay.

Der kunne være blevet en glimrende krigshavn, som Oxholm var inde på, og som Hart sagde, at han frygtede. Men der anlagdes aldrig en sådan, for danskerne var hverken kommet til Skt. Thomas eller Skt. Jan af strategiske årsager eller for at hævde en stormagtsstilling.

Det er vanskeligt at se, hvad man egentligt skulle med en krigshavn i den her behandlede periode, og navnlig er det vanskeligt at se, hvorfra man skulle skaffe midlerne. Kompagniet sparede, hvor det kunne, og at anlægge en havn af orlogsmæssigt tilsnit ville være forbundet med investeringer, som man ikke fik et direkte økonomisk udbytte af.

Hvis en krigshavn overhovedet skulle have mening, måtte man formodes at opretholde et vist permanent beredskab af orlogsfartøjer. Dette kan synes helt urimeligt, når Bredal nævner, at selv englænderne ikke havde mere end to orlogsskibe i Vestindien i 1718¹⁸¹.

Det kan ikke udelukkes, at englænderne ville føle anlæggelsen af en orlogshavn som en direkte trussel, der tvang dem til at gribe ind – det ville i hvert fald have givet Hart en kærkommen undskyldning. Undlod man derimod at give Coral Bay et orlogsmæssigt

¹⁷⁹ Christian Martfeldt: Samlinger III: Bayerne på Skt. Jan.

¹⁸⁰ Påtegning på Oxholms kort over Skt. Jan fra 1780.

¹⁸¹ Breve, VgK nr. 94, Bredal til Kompagniet 08.05.1718.

tilsnit, var der håb om, at englænderne ville føle sig sikre og bibringes en fornemmelse af at være fuldt på højde med situationen.

Havneområdet kunne også være blevet til en handelsmetropol eller i hvert fald et sted med livlig handel, for faciliteterne var afgjort også til stede til dette formål. Det har været i den retning, at aktiviteten omkring havnen var tænkt, for Bredal havde tanker om at anlægge en by på sletten under fortet¹⁸², og en by er netop en forudsætning for større økonomisk aktivitet. Tanken om at anlægge en by strejfede også guvernør Suhm¹⁸³ i 1728.

Byen i bunden af Coral Bay blev aldrig til noget, men planen har været levende i lang tid, for det ses af Oxholms kort fra 1780, at der var reserveret nogle grunde til en by på stedet.

Der er i kilderne meget få antydninger af, at der var aktivitet omkring havnen. Der er dog vidnesbyrd om, at der er blevet kalfatret skibe i Coral Bay¹⁸⁴, ligesom området er blevet brugt som opankringsplads. Kompagniet beordrede f.eks i 1730 Suhm til at lade to kompagniskibe forsvarligt opankre i "Orcan Bayen", indtil orkantiden var ovre, så de ikke led havari eller anden skade. Det drejede sig om "Christiansborg", som var på vej fra København, samt "Håbets Galley", der ventedes fra Guldkysten¹⁸⁵.

Det kan synes underligt, at man heller ikke rigtigt udnyttede de økonomiske muligheder, der lå i en sådan naturhavn. Det kan der være to årsager til.

For det første viste Skt. Jan sig ret hurtigt at være en dårlig erstatning for Skt. Thomas. Med sine knapt 50 kvadratkilometer var Skt. Jan noget mindre end Skt. Thomas, der var 83, og jorden var heller ikke så god, som det først var blevet antaget.

På tidspunktet for landgangen på Skt. Jan i foråret 1718 synes Bredal at have forestillet sig hele øen beplantet med sukker¹⁸⁶, og også planterne berømmede jordens bonitet¹⁸⁷. Denne optimisme holdt sig nogle år. Interimguvernør Moth foreslog i 1724, at Kompagniet solgte Crumbayens plantage på Skt. Thomas, da den efter hans mening aldrig havde været til nytte. Slaverne fra denne plantage burde flyttes til Kompagniets plantage på Skt. Jan, "*hvor med tiden kan oprettes to capable sukkerværker, [og] så skal de høje Herrer med tiden se, hvad skønne profitter den plantage skal indbringe, når*

¹⁸² Ibidem.

¹⁸³ Breve, VgK nr. 97, Suhm til Kompagniet 14.05.1728.

¹⁸⁴ Breve, VgK nr. 98, Suhm til Kompagniet 19.06.1732.

¹⁸⁵ Kopibog, VgK nr. 56, Kompagniet til Suhm, 04.02.1730, post 5.

¹⁸⁶ Cf. p. 54.

¹⁸⁷ Breve, VgK nr. 94, Bredal til Kompagniet 08.05.1718.

den bliver vel dirigeret”¹⁸⁸. Endnu i 1726 mente Moth, at “Skt. Jan tilkommende år vil levere over 6 á 800.000 pund sukker foruden cattun, hvoraf recognition må erlægges”¹⁸⁹.

Men ti år efter planternes berømmelse af jorden måtte Suhm meddele Kompagniet, at jorden på dets plantage ikke var så god som først antaget, idet den havde vist sig at være for salpeterrig¹⁹⁰, og herefter klagedes der flere gange over, at den var for mager¹⁹¹. I foråret 1733 begyndte guvernør Gardelin endda at slå til lyd for, at Kompagniet helt skilte sig af med plantagen¹⁹².

Situationen var den samme på de fleste af øens sukkerplantager¹⁹³, og Skt. Jan blev i det hele taget ikke det sukkereventyr, man havde drømt om. Hermed forsvandt én begrundelse for at investere kapital i havnen og anlæggelsen af en by.

For det andet blev Skt. Croix købt kun 15 år efter landgangen på Skt. Jan. På Skt. Croix var der langt større muligheder for både Kompagniet og entreprenante plantere.

Allerede i 1726 havde Moth hørt rygter om, at nogle “store Herrer” i Danmark ville købe Skt. Croix for 100.000 rd. Moth var betænkelig, hvis nogen “particulier” fik Skt. Croix med kongelig frihed, for så ville både Skt. Thomas og Skt. Jan være ruineret inden tre år. Men kunne Kompagniet få fat i Skt. Croix, stillede sagen sig helt anderledes¹⁹⁴. Moth, der selv var planter med flere plantager, var altså klar over de muligheder, der lå i en erhvervelse af Skt. Croix – og han var klar over de farer, der lå.

Det var udsigten til storavl af sukker, der lokkede på Skt. Croix, ligesom sukkeret havde lokket planterne til Skt. Jan.

Kompagniets likviditet var imidlertid stram, og en erhvervelse af Skt. Croix med anlæggelse af faciliteter samt eventuel startkapital/kreditter til nye plantere ville kræve betydelige midler fra Kompagniets kasse. Det var på Skt. Croix, fremtiden lå, hvorfor kapital til en eventuel byanlæggelse på Skt. Jan måtte få en lavere prioritering.

Det var således ikke negeroprøret, der bevirkede, at focus flyttedes fra Skt. Jan, for følgerne heraf overvandt hurtigt, men det var konkurrencen fra det sukkerdyrkningsegnede lavland på Skt. Croix, der stillede Skt. Jan i skyggen, inden øen havde kunne nå at udvikle sit potentiale helt.

¹⁸⁸ Breve, VgK nr. 96, Moth til Kompagniet 14.09.1724.

¹⁸⁹ Breve, VgK nr. 96, Moth til Kompagniet 06.03.1726.

¹⁹⁰ Breve, VgK nr. 97, Suhm til Kompagniet 13.04.1728.

¹⁹¹ Breve, VgK nr. 97, Suhm til Kompagniet 14.05.1728, 02.11.1729; VgK nr. 98, Suhm til Kompagniet 26.04.1731.

¹⁹² Breve, VgK nr. 99, Gardelin til Kompagniet 16.04.1733 og 18.06.1733.

¹⁹³ Breve, VgK nr. 98, Suhm til Kompagniet 26.04.1731.

¹⁹⁴ Breve, VgK nr. 96, Moth til Kompagniet 06.03.1726.

4.

KOLONISATIONEN: HVORDAN?

4.1 Kompagniets privilegier til Skt. Jans plantere.

Senest den 24. marts 1718, dagen før besættelsen af Skt. Jan, var der på Skt. Thomas blevet udfærdiget et dokument, der – helt i overensstemmelse med direktørernes ønske¹⁹⁵ – fastsatte privilegier og pligter for de plantere, der ønskede at optage plantager på den ny ø¹⁹⁶.

Det første privilegium var tilståelse af syv års skattefrihed, hvoraf der dog skulle svares afgift af den høst, som planterne i dette tidsrum eksporterede.

Planterne fik imidlertid ikke dette privilegium helt uden sværdslag. Administrationen på Skt. Thomas havde først fastsat fire års frihed, men det ville planterne ikke nøjes med. De forlangte otte års frihed og henviste til, at sådan havde det i sin tid været på Skt. Thomas¹⁹⁷.

Det endte da med, at planterne fik syv års skattefrihed.

Planternes krav kunne dårligt afvises, da man risikerede, at ingen eller kun få ville optage plantager på Skt. Jan. Man kunne også risikere, at plantere, der ellers havde villet til Skt. Jan, flyttede til andre øer. Et element, som kunne tilskynde til dette, var frygten for et engelsk overfald på Skt. Jan.

Satte Kompagniet sine krav for højt, kunne det i værste fald betyde, at kolonisationen ikke blev til noget, i bedste fald, at den forløb langsommere. Det første ville bevirke, at Kompagniet ikke fik nogen indtægt af Skt. Jan, og det sidste, at der gik nogen tid, før Kompagniet begyndte at få noget ud af investeringerne.

Endelig var der skabt præcedens for otte års skattefrihed. Ved at indføre afgift på den høst, der udførtes under skattefrihedsperioden, prøvede Kompagniet at sikre, at den alligevel fandt vej til dets pakhus som returladning til næste skib. Men med denne afgift åbnede man for et velkendt problem, smugleriet, som skiftende guvernører aldrig fik bekæmpet radikalt.

Det andet privilegium var, at planterne måtte tage så meget kalk og træ, som de behøvede. Dette skulle naturligvis anvendes til opførelse af huse og produktionsbygninger.

¹⁹⁵ Cf. p. 31.

¹⁹⁶ Privilegierne, der er dateret 24.03.1718, er fundet vedlagt Bredals brev til Kompagniet 29.05.1720, VgK nr. 95.

¹⁹⁷ Breve, VgK nr. 94, Bredal til Kompagniet 08.07.1718; Esmits papirer, VgK nr. 169, instruks af 09.11.1687 fastsætter 8 års skattefrihed.

Men også her var der en begrænsning: Planterne måtte ikke sælge materialer til fremmede. Dette var for at forhindre, at nogen optog plantager for at spekulere i tømmeret i stedet for at dyrke jorden.

Udover privilegier havde planterne også pligter.

Den første pligt var, at der på plantagen kom en hvid mand, som skulle være *“her af landet”*. Var dette ikke sket inden tre måneder, var retten til pågældende plantage fortabt, hvorefter den ville blive overdraget til en anden. Planteren kunne dog undgå personlig tilstedeværelse ved at ansætte en mesterknægt, altså en forvalter. Det var en løsning, som mange brugte¹⁹⁸, men det var en betingelse, at mesterknægten havde svoret troskabsed og boet *“her på landet”* i mindst et år.

Når det krævedes, at der skulle være en hvid mand på hver plantage, havde det sin primære årsag i, at negrene skulle holdes under opsyn for at hindre konspiration imellem dem. Netop dette punkt skulle give anledning til store problemer.

Den anden pligt var, at der inden fem år skulle være opført et sukkerværk på plantagen. Var det ikke sket, blev plantagen konfiskeret. Dette er interessant. Det tyder på, at Bredal havde forestillet sig hele Skt. Jan beplantet med sukker, for der tages intet forbehold for anden dyrkning. Bomuld, der var såre almindelig på Skt. Thomas¹⁹⁹, nævnes således ikke med ét eneste ord. Det var altså sukkeret, der skulle satses på.

Den tredje pligt var, at alle, der slog sig ned på Skt. Jan, skulle adlyde den der kommanderende officer i alt, hvad han beordrede til landets forsvar. Det er atter frygten for et engelsk overfald, der spøger.

Kompagniet prøvede altså at gøre det tillukkende at optage en plantage på Skt. Jan igennem skattefrihed i et tidsbegrænset åremål samt løfte om gratis materialer til at etablere sig med. Igennem en bestemmelse om, at der inden et vist tidsrum skulle opføres sukkerværker, tilsigtede Kompagniet at få en dyrkning i gang hurtigst muligt.

Med dette dokument blev betingelserne, hvorunder kolonisationen skulle udføres, fastsat, og samtidigt blev den formelle begyndelse gjort til Skt. Jans 199 år under direkte dansk styre.

¹⁹⁸ Se tabel 2 p. 18.

¹⁹⁹ Bro-Jørgensen anfører p. 177, at der på Skt. Thomas i 1720-21 var 167 private plantager, hvoraf 77 var beplantet med sukker og 74 var beplantet med bomuld, mens der var 9 med negerprovision.

4.2 Landgangen og den første tid 1718-1721.

Det er begrænset, hvad vi véd om Skt. Jan i kolonisationens allerførste tid. Kilderne er sparsomme. De indskrænker sig til omkostskontoen 1718-25, der på trods af titlen kun går til 1722, samt til guvernørens hjemsendte breve, hvor vi dog kun i enkelte passager får noget at vide. Dette irriterede Kompagniet, som da også påtalte forholdet²⁰⁰.

Det første konkrete skridt, der blev taget i forbindelse med kolonisationen, var at indkøbe en båd samt ti kanoner ”til Skt. Jans brug”²⁰¹. Det næste skridt var fastlæggelse af privilegier og pligter. Herefter gik guvernøren, 5 soldater, 20 plantere samt 16 negre i land i Coral Bay den 25. marts 1718.

Hvordan selve besættelsen efter landgangen i den inderste vig under Fortsbjerg formede sig, beretter Bredal om:

”Jeg har dér plantet vor allernådigste konges flag og skudt dansk løsen, og har vi der spist og drukket [på] vor allernådigste konges og derefter det høyllov[e]lige Compagnis velgående. Siden har jeg udset et sted til at bygge et fort på, som ligger helt bekvemt og kommanderer indløbet af havnen såvel som havnen selv og en underliggende flade, hvorpå et Dorp²⁰² kan stå [...²⁰³]. Jeg har ladet planterne skønne over jorden dér, hvilken de berømmede, og jeg har et kanonskud fra fortet, som der skal oprettes, udvalgt en slette til Det høyllovlige Compagnis plantage”²⁰⁴.

Udover kanonerne nævner omkostskontoen, at der medbragtes²⁰⁵ proviant, søm, planker, tovværk, en kobberkedel, to kobberpottes, en lysesaks, houwens samt 40 kapmesser²⁰⁶. I hvert fald kanonerne og arbejdsredskaberne viser, at man ville gøre et alvorligt forsøg på at sætte sig fast på Skt. Jan.

Fra planternes side skete der imidlertid intet reelt; de tog som nævnt med Bredal tilbage til Skt. Thomas for dér på sikker afstand at lure på, hvad englænderne nu ville gøre. Efter 3½ måned var status da også, at kun ”tre var didgangen”²⁰⁷.

²⁰⁰ Kopibog, VgK nr. 55, Kompagniet til Bredal 08.12.1719.

²⁰¹ Omkostskontoen, VgK nr. 792, sub 28.02.1718.

²⁰² Dorp = Dorf = by.

²⁰³ Udeladelsen her i citatet er den på p. 48 note 3 anførte omtale af havnen.

²⁰⁴ Breve, VgK nr. 94, Bredal til Kompagniet 08.05.1718.

²⁰⁵ Omkostskontoen, VgK nr. 792, sub 24.03.1718; Breve, VgK nr. 94, Bredal til Kompagniet 08.05.1718.

²⁰⁶ En ”houwer” er en hakke til at bearbejde jorden med. En ”kapmesser” er normalt en kniv til høst af sukkerrør, men i denne allertidligste fase må det betyde ”machete”, som bruges til rydning af skov.

²⁰⁷ Breve, VgK nr. 94, Bredal til Kompagniet 08.07.1718.

Kompagniet var derimod gået helt anderledes i front.

Negrene og de fem soldater under kommando af Axel Dahl var blevet efterladt i Coral Bay, hvor de straks påbegyndte den praktiske del af kolonisationen. Denne beskedne garnison blev ikke forstærket foreløbig²⁰⁸, hvorfor der i denne kritiske periode var tale om en yderst svag koloni, som nemt kunne rendes over ende.

Kompagniets indsats kan især spores via omkostskontoen. Ser man lidt bredere på de første år, kan der konstateres en målt i penge stigende aktivitet i Coral Bay. I det tidsrum, som omkostskontoen dækker, sendtes en hyppig strøm af forsyninger til øen. Det drejede sig hovedsageligt om proviant, planker og søm, som er med på så godt som alle forsyningssejladser. Men også tjære og beg nævnes ret ofte.

Dette vidner om en igangværende byggeaktivitet, som også sætter sig andre, lidt pudsigelige spor: Allerede i slutningen af april 1718 sendtes der til barberen på Skt. Jan noget lærred, som skulle bruges til plaster²⁰⁹. Man må formode, at forskellige former for arbejdsuheld lå til grund for denne forsendelse.

Bag disse forsyninger ligger nogle omkostninger, som enten er opgivet, eller som man kan regne sig frem til på årsbasis, her i tabel 3 kun angivet i hele rigsdalere:

Tabel 3: Kompagniets omkostninger til Skt. Jan

År	Rigsdaler
1718	1.470
1719	593
1720	853
1721	2.283
1722	1.260

Ser man et øjeblik bort fra 1718 og 1721, kan der konstateres en stigning i Kompagniets omkostninger, som må være forårsaget af en stigende aktivitet. At omkostningerne i 1718 og 1721 er så høje i forhold til de andre år skal forklares ved, at der i nævnte år kan påvises ekstraordinære forhold.

I 1718 skulle man begynde helt fra grunden af. Derfor havde man nogle initialomkostninger og måtte indskyde relativt større kapital til etablering – kanonerne og båden

”til Skt. Jans brug” er et eksempel på dette.

²⁰⁸ Breve, VgK nr. 94, Bredal til Kompagniet 07.01.1719 hvor han oplyser, at der kun er fem soldater på øen.

²⁰⁹ Omkostskontoen, VgK nr. 792, sub 26.04.1718.

Forklaringen på det høje udgiftsniveau i 1721 er opførelsen af Kompagniets sukkerværk, hvortil vitale dele leveredes i forsommeren²¹⁰. Arbejdet synes først tilendebragt ind i 1722, hvilket kan forklare dette års udgiftsniveau.

Kompagniets indsats begyndte sidst i marts 1718 med en rydning af Fortsbjerg, hvor Bredal havde valgt at anlægge forsvarsværket. Som noget af det første blev kanonerne trukket op på toppen af bjerget, hvorefter selve fortet påbegyndtes²¹¹.

I maj 1720 var man nået dertil, at *“stedet, hvor stykkerne (kanonerne) står, er ikke til nogen regulær fortification endnu reduceret, men med en stenmur af kampesten omkringet og med ler og kalk løseligt opført indtil videre, men for at gøre det regulært erfordres en hoben negre til at opfylde overalt, [efter]som toppen af det indtagne bjerg er klippeagtig og uform”*²¹².

Der opførtes altså i al hast et foreløbigt fæstningsværk, som dog ikke undergik synderlige forandringer i den her behandlede periode.

Det var i længden krævende at holde Skt. Jan forsynet med proviant og andre fornødheder, da næsten alt skulle transporteres fra Skt. Thomas. For på relativ kort tid at få afhjulpet en del af problemet, blev der straks efter rydningen af Fortsbjergs skrånninger plantet majs og kartofler til negrene²¹³. Et par gange sendtes også skildpaddenet til Skt. Jan²¹⁴.

Vanskeligere lå det med drikkevand, som man har et stort forbrug af i troperne. Bredal klagede over, at det var besværligt at holde Skt. Jan forsynet med vand fra Skt. Thomas²¹⁵, og en yderligere vanskelighed har ligget i at holde det frisk i varmen. Problemet løstes dog af sig selv, da der ret hurtigt blev fundet vand på øen²¹⁶.

Den første tid af kolonisationen har budt på forfærdelige forhold.

Man måtte bo i telte af lærred, indtil nogle huse var bygget, hvorved man var ret udsat for vind og vejr. Der klagedes over, at drikkevandet var dårligt, og ydermere var mosquitoer en uudholdelig plage – allerede inden kanonerne var trukket op på toppen af

²¹⁰ Omkostskontoen, VgK nr. 792, sub 26.06.1721 og 28.06.1721 samt 10.03.1722. Cf. p. 58.

²¹¹ State Papers 1717-18, nr. 526 I, kaptajn Hume til Hamilton 15.04.1718: Der monteres 12 kanoner og bygges et fort i Coral Bay.

²¹² Breve, VgK nr. 95, Bredal til Kompagniet 29.05.1720. Denne opfyldning ses stadig under fortets nordlige mur.

²¹³ Breve, VgK nr. 94, Bredal til Kompagniet 08.07.1718.

²¹⁴ Omkostskontoen, VgK nr. 792, f.eks sub 11.05.1718.

²¹⁵ Breve, VgK nr. 94, Bredal til Kompagniet 08.05.1718.

²¹⁶ Ibidem.

Fortsbjerg, var folkene “så opædte”, at de så “monstreuse” ud²¹⁷. Selve arbejdet har på grund af det varme og fugtige klima været hårdt, og nogle af negrene stak da også af²¹⁸.

Endelig har denne første tid også været psykisk krævende. Man måtte leve i stadig frygt for en engelsk straffeekspedition, der brat kunne bringe al aktivitet til ophør. Frygten er blevet næret af, at englænderne mindre end tre uger efter landgangen sendte en orlogsmand ind i Coral Bay for at rekognoscere. Den har været så langt inde i bugten, at den var i stand til at observere 12 kanoner, 8 hvide samt 24 negre, der arbejdede på fortet²¹⁹. Orlogsmanden er uden al tvivl blevet iagttaget fra land. Blikkene har været bekymrede og ængstelige, for hvilken konklusion ville englænderne drage af deres observationer? Ville de gå i land?

Forholdene på Skt. Jan har været så afskrækkende, at man undertiden ligefrem brugte øen som straffemiddel. Bredal skrev, at “*der er efter vores uforgribelige tanke ingen, som fortjener bedre at være på Skt. Jan end Axel Dahl*”, selvom Bredal måtte indrømme, at Dahl, der var den kommanderende officer, til dato havde klaret alting tilfredsstillende²²⁰.

Også to kontorfolk, der havde gjort sig uheldigt bemærket, måtte gøre turen til Skt. Jan: “*Edward Poulsen, som er den bedste skriver, har vi måttet sende til Skt. Jan, fordi han sig her helt gal havde drukket [... og] Harboe, som er kommet med skibet Alette, er ikke capabel at skrive én linie ned, endog man dikterer ham det, men han skrev alle ting så forkert, at vi måtte sende også ham til Skt. Jan, hvor han er brugt til at læse i postillen (kirketeksten) for de folk, som er der om helligdagen*”²²¹.

Der findes i hvert fald endnu et eksempel på forvisning: Sergent Jens Hansen Grundt havde på Skt. Thomas begået en forseelse og fik i 1723 dom for, at han “*efterdags må opholde sig på Skt. Jan, og på Skt. Thomas ikke lade sig finde*”²²². Men om der er tale om enkelttilfælde eller en mere almindelig praksis, er vanskeligt at sige på det foreliggende grundlag. Det kan blot konstateres, at det undertiden har været brugt at slippe af med uønskede elementer eller deciderede umuligheder ved at deportere dem til Skt. Jan.

I 1721 begyndte de første konkrete resultater af kolonisationsbestrebelse at vise sig.

²¹⁷ Breve, VgK nr. 95, Bredal til Kompagniet 29.05.1720.

²¹⁸ Breve, VgK nr. 94, Bredal til Kompagniet 08.05.1718.

²¹⁹ State Papers 1717-18, nr. 526 I, kaptajn Hume til Hamilton 15.04.1718. Cf. p. 35.

²²⁰ Breve, VgK nr. 95, Bredal til Kompagniet 29.05.1720.

²²¹ Breve, VgK nr. 95, Bredal til Kompagniet 11.06.1719.

²²² Kopibog, VgK nr. 55 p. 479, Grundt til Kompagniet 22.04.1723, svar 05.05.1723.

Dette ses ikke mindst på Kompagniets plantage. Bredal kunne om foråret meddele, at *“de høje Herrers plantage på Skt. Jan begynder at komme i god stand”*²²³. Sidst i juni samme år leverede Thomas Bordeaux tre kedler, en mølle med alt tilbehør og seks mulæsler til sukkerværket²²⁴, og i det følgende år, 1722, leverede han to skummeskeer²²⁵. Dette er tydelige vidnesbyrd om, at sukkekogning på Kompagniets plantage var begyndt eller skulle til at begynde.

Også andre steder på øen begyndte man at kunne se resultater. Bredal rapporterede i sommeren 1721 til Kompagniet, at *“det er allerede kommet så vidt, at én ved navn Jacob van Stell er [blevet] budt 800 rd. for et års vækst cattun på Skt. Jan, som den stod på marken, og han har ikke villet modtage det, og Pieter Duurloo har bragt sin plantage, som han har optaget, i den stand, at den er takseret for 1.000 rigsdalere”*²²⁶. Hermed må man sige, at en fase, der kunne betegnes som etableringsfasen, er ved at være afsluttet. Nu begynder øens første plantager så småt at give udbytte.

4.3 Kolonisationsmønsteret – de ydre rammer 1718-1729.

Det er nødvendigt at skelne mellem kolonisationens ydre- og indre rammer. Ved “ydre rammer” forstås en udstykning af øen i plantagegrunde, mens der ved “indre rammer” forstås en opbygning af økonomisk aktivitet på de enkelte plantager.

Årsagen til, at det er nødvendigt at foretage denne sontring, er, at en udstykning i sig selv ikke er nogen garanti for en bosættelse og etablering af økonomisk aktivitet – en udstykning alene er altså ikke nok til, at man kan tale om kolonisation.

Derfor må der føjes en dimension til, nemlig de “indre rammer”, som består i opdyrking af de enkelte plantager, ofte efterfulgt af en forarbejdning af produkterne på stedet.

I landlisterne er der efter hver enkelt plantage angivet, hvornår landbrevet er udstedt, hvornår grunden er “optaget”, samt hvornår skattefriheden udløber. Det er således muligt nogenlunde at følge kolonisationens ydre rammer, indtil de var udfyldt ved sidste plantageoptagelse i 1729. Men dette er ikke problemfrit.

Det første problem er, hvilken af de ovenfornævnte angivelser, der skal lægges til grund for den videre undersøgelse.

²²³ Breve, VgK nr. 95, Bredal til Kompagniet 13.05.1721.

²²⁴ Omkostskontoen, VgK nr. 792, sub 26.06.1721 og 28.06.1721.

²²⁵ Omkostskontoen, VgK nr. 792, sub 10.03.1722.

²²⁶ Breve, VgK nr. 95, Bredal til Kompagniet 14.07.1721.

Normalt ville man foretrække dateringen af landbrevet, da dette er et retsgyldigt dokument. Men problemet er, at det ikke er alle plantager, der er landbrev på! Dette kompliceres yderligere af, at landbrevsdateringen sjældent er identisk med optagelsesåret, idet førstnævnte angivelse gerne ligger fra ét til tre år efter optagelsestidspunktet.

Også samtiden, f.eks. i skikkelse af Suhm, erkendte efterhånden det problematiske i denne praksis: *“Ellers falder herved at erindre, at Kompagniet muligvis ikke får dets rettighed i rette tid af de plantager, hvis udmålinger ikke er sket i det samme år, som plantagerne er bortgivne og optagne; så og ej heller af de, hvis landbreve først nogle år efter, den har været kultiveret, er udstedte, og dette alt sammen formedelst ej nogen rigtighed derover i sekretariatet fra det første af er bleven holdt”*²²⁷.

Landbrevet var altså – helt modsat vore dages forestillinger – noget, der kom i anden række.

Man må da vælge optagelsesåret som grundlag for den videre undersøgelse, og et yderligere argument herfor er, at det også var optagelsesåret, der var afgørende for Kompagniet, eftersom skattefrihedsårene altid regnedes fra dette tidspunkt.

Det andet problem er, som tidligere nævnt, at landlisternes angivelser af nogle optagelsesår ikke stemmer helt overens indbyrdes. Det vil metodisk være forkert at rette den ene landliste med den anden, da det ikke kan afgøres, hvilken en der har ret. Derfor er det nødvendigt at skære igennem ved at vælge én enkelt landliste som grundlag for det følgende. Selvom uoverensstemmelserne ikke er så store, at de kan fortegne helhedsbilledet eller sløre tendenserne, må de enkelte angivelser af optagelsesår i det følgende dog tages med et vist forbehold.

Jeg har valgt at holde mig til landlisten for 1729, da denne ved at medtage alle 100 optagne plantager er den første, der er komplet og således ligger tættest på den sidste plantageoptagelse.

Udfyldningen af kolonisationens ydre rammer begyndte i 1718 med, at der blev optaget ti plantager på øen, hovedsageligt i årets sidste halvdel²²⁸. Kompagniet gik selv i spidsen ved at optage den store slette ved foden af Fortsbjerg, som Bredal havde udset til det. Der blev også optaget en enkelt plantage ved Duurloo Bay²²⁹, men ellers rettede interessen sig helt entydigt mod Caneel Bay²³⁰ på øens nordkyst, idet ikke mindre end

²²⁷ Breve, VgK nr. 97, Suhm til Kompagniet 14.05.1728.

²²⁸ Breve, VgK nr. 94, Bredal til Kompagniet 08.07.1718: På denne dato var tre “didgangen” og ti havde meldt sig. Se Tabel 4 p. 62.

²²⁹ Det nuværende Caneel Bay på øens vestkyst.

²³⁰ Det nuværende Cinnamon Bay på øens nordkyst.

otte plantager optoges her²³¹. Der blev kun optaget yderligere tre plantager, før hele Caneel Bay var optaget i 1722.

Det er således ikke korrekt, når Isaac Dookhan hævder, at den danske kolonisation begyndte ved Coral Bay i ly af fortet²³².

Da de første plantere ikke slog sig ned i nærheden af fortet, var det altså ikke sikkerhedsaspektet, der blev afgørende for, hvor plantagerne blev anlagt. Det vil ikke være fair at påstå, at det var fordi planterne vidste, hvilken beskyttelse fortet ville være i stand til at yde dem, for det var jo kun lige påbegyndt. Men de kendte de danske forsvarsværker på Skt. Thomas, der ikke imponerede, og de kendte Kompagniets bjergsomme politik. Det kan derfor ikke udelukkes, at de kunne have haft en anelse om, hvad der fra Kompagniets side ville blive ofret på Skt. Jans forsvar, hvorfor de lige så godt kunne lade sig lede af andre aspekter.

Det afgørende for planterne blev således at få optaget plantager på den bedste jord. Det vejede tungere end sikkerheden.

Den bedste jord på Skt. Jan lå ved Caneel Bay og resten af Nordkysten. Det var muligheden for den mere profitble sukkerdyrkning, der tiltrak planterne, og da sukker kræver bedre jordbundsforhold end bomuld, kom de deciderede sukkerområder til at ligge langs Nordkysten. Et "sukkerområde" defineres her som et kvarter, hvor over halvdelen af plantagerne dyrkede sukker²³³.

At sukker var et mere eftertragtet dyrkningsobjekt end bomuld ses af, at det netop var sukkerområderne, der først blev optaget:

Caneel Bay optoges faktisk med det samme, og da der næsten ikke var flere plantager at få her, rettede interessen sig straks²³⁴ mod Duurloo Bay lidt vestligere og mod Maho Bay²³⁵ lidt østligere. Disse tre kvarterer var – stort set – optaget så tidligt som 1721. Det må ganske vist medgives, at nævnte kvarterer målt i antal af plantager hørte til de mindste, hvorfor de hurtigere skulle kunne blive optaget. Men at det er sukkeret, der var årsag til den hurtige optagelse langs Nordkysten, kan påvises ved, at Det franske

²³¹ Se tabel 4 p. 62 samt kortet p. 70.

²³² Dookhan p. 41.

²³³ Se tabel 9 p. 81.

²³⁴ Hvis det er rigtigt, at fire plantageoptagelser i Duurloo Bay "*uden tvivl*" foregik i 1718 (cf. p. 12), sker optagelsen af denne dog samtidigt med optagelsen af Caneel Bay.

²³⁵ Landlisterne benævner kvarteret "Store og liden Maho Bay". Store Maho Bay er den nuværende Leinster Bay, mens Lille Maho Bay er den nuværende Maho Bay.

Kvarter, som var på størrelse med hvert enkelt af de tre sukkerområder, var et rent bomuldsområde²³⁶, hvor optagelsen ikke begyndte før i 1724. De områder, der optoges sidst, var Coral Bay og Det franske Kvarter, som var deciderede bomuldsområder.

Udviklingen forløb i grove træk således, at optagelsen af bomuldskvartererne på Østenden af Skt. Jan først begyndte tre år efter, at optagelsen af sukkerkvartererne på Nordkysten var så godt som afsluttet. I det mellemliggende tidsrum optoges som lidt mere blandede kvarterer Syd- og Vestenden, hvor jorden var mere marginal for sukkerdyrkning.

Planterne valgte tilsyneladende at optage plantager, hvor der var chance for en rentabel sukkerdyrkning fremfor i udgangspunktet at optage i rene bomuldsområder, hvor der vanskeligt kunne dyrkes andet.

Et eksempel på dette er Lamesure Kvarter i øens sydøstlige hjørne: Her dyrkedes der i 1728 halvt af hvert, men i 1730 er billedet ændret således, at et par af plantagerne har forladt sukkerdyrkingen til fordel for bomuld.

Tabel 4: Plantageoptagelserne 1718-29²³⁷

Kvarter	Caneel Bay	Duurloo Bay	Cruz Bay	Reef Bay	Lamesure Bay	Coral Bay	Franske	Maho Bay	Sum
1718	8	1				1			10
1719	1								1
1720			2		2				4
1721	1	5	5	9	1			6	27
1722	1								1
1723			2						2
1724			3	1	6		1		11
1725		1	5	1	3	6	5	2	23
1726			1	2		2	1		6
1727			1	1		1	1		4

²³⁶ Et "bomuldsområde" defineres på samme måde som et "sukkerområde" ovenfor.

²³⁷ Kilde: Landlisten for 1729

1728						3			3
1729						4	2		6
Ukendt		1				1			2
Sum	11	8	19	14	12	18	10	8	100

Ser man på plantageoptagelsernes hastighed i tabel 4, er der straks en ting, der fanger opmærksomheden: Optagelserne på Skt. Jan foregik hovedsageligt i tre bølger, nemlig i 1718, i 1721 og i 1724-25, mens der ind imellem bølgerne var en jævn plantageoptagelse på under seks grunde om året.

Bag et så markant mønster, må der ligge bestemte årsager. Det gør der også, og de skal søges på Skt. Thomas. Der er ikke fundet noget, der direkte kan forklare optagelsesbølgen i 1718, men det synes dog rimeligt at antage, at det var nogle fra den kreds af plantere, der i 1715 havde foreslået kolonisationen, som nu realiserede deres idé. Der nævnes i denne forbindelse intet om jordudpining. Det skyldes måske, at der efter den hårde tørke i 1715 var to frugtbare år²³⁸, som skjulte eller afbødede noget af den begyndende jordudpining.

Men i begyndelsen af 1720'erne begyndte jordudpiningen for alvor at gøre sig gældende, hvilket er en del af forklaringen på optagelsesbølgen i 1721.

Bredal noterede i sommeren 1721, at *“dette land forældes og tager af dagligen”*²³⁹. Året efter skrev han i forbindelse med frygten for et engelsk overfald, at *“det skulle være den danske koloni til stor skade, om Skt. Jan kom derfra, thi nogle grunde her på landet er allerede så slette, at intet vil gro deri og med tiden må blive endnu slettere og forlades”*²⁴⁰. Endelig lavede Bredal i juli 1722 en karakteristik af de plantere, som havde optaget plantager på Skt. Jan²⁴¹. Her nævnes eksplicit ved fire plantere, at deres grunde på Skt. Thomas var blevet dårlige.

Der var altså omkring 1721 tydelige tegn på, at jordudpiningen på Skt. Thomas var ved at blive mærkbar. Men dette er som nævnt kun en del af forklaringen.

²³⁸ Breve, VgK nr. 94, Bredal til Kompagniet 24.11.1716 og 04.03.1717.

²³⁹ Breve, VgK nr. 95, Bredal til Kompagniet 14.07.1721.

²⁴⁰ Breve, VgK nr. 95, Bredal til Kompagniet 17.06.1722.

²⁴¹ “Character på indvånerne på Ejlandet Skt. Jan”. Bilag til Bredals brev til Kompagniet 15.07.1722 i VgK nr. 95.

Omkring 1719 satte nemlig en periode ind med hård tørke, der praktisk talt varede til 1723 og kun lejlighedsvis blev afbrudt af tilstrækkelig regn²⁴². Tørken forstærkede virkningen af jordudpiningen, og det er dette uheldige samspil, der kan forklare optagelsesbølgen i 1721.

Der er ikke fundet noget i kilderne, der direkte kan forklare, hvorfor den sidste optagelsesbølge tog sin begyndelse i 1724. Jordudpiningen var næppe blevet mindre omfattende siden 1721-bølgen, men der er vidnesbyrd om, at sukkeret stod godt i sommeren 1724²⁴³. Derimod bragte året 1725 en hård tørke²⁴⁴, hvorved jordudpiningen atter gjorde sig gældende. At bølgen begyndte i 1724 kan forklares ved, at den hårde tørke allerede satte ind i sensommeren 1724, hvilket kan have fået en del plantere til at optage plantager på Skt. Jan i sidste halvdel af dette år. Ingen vidnesbyrd støtter denne udlægning, men der er heller ingen, der taler direkte imod. Bølgens fortsættelse i 1725 kan atter forklares med det uheldige samspil imellem jordudpining og tørke.

Der var efterhånden optaget så mange plantager, at interimsguvernør Moth i foråret 1726 kunne skrive til direktørerne, at *“Skt. Jan er nu [så] ganske beboet, at ingen grund mere [er] til overs uden aleneste ved fortet og Kompagniets plantage”*. Moth fremsatte da forslag om at udstykke noget af Kompagniets plantage ved Coral Bay, således at man *“beholdt for det høyløvlige Compagni så meget af det bedste og bekvemteste land, som [svarer til kapaciteten] af 2 á 3 capable sukkerværker”*²⁴⁵. Kompagniet bifaldt forslaget²⁴⁶, hvorved endnu nogle plantere blev givet mulighed for at optage en plantage på Skt. Jan. Den sidste plantage blev optaget i 1729, hvorved kolonisationens ydre rammer udfyldtes helt.

4.4 Etablering af økonomisk aktivitet – de indre rammer 1721-1733.

Mens vi nogenlunde kan følge kolonisationens ydre rammer, er situationen en ganske anden med hensyn til de indre.

På grund af kildematerialets karakter véd vi næsten intet om etableringen af økonomisk aktivitet på øens enkelte plantager. Før 1728 har vi guvernørrapporterne, men de

²⁴² Breve, VgK nr. 95, Bredal til Kompagniet: 27.07.1719, 29.05.1720, 28.06.1720, 18.02.1721, 04.07.1721, 29.10.1721, 11.05.1722, 19.07.1722, 06.03.1723, 17.06.1723 og 06.11.1723, hvilket giver vejr situationen i disse år.

²⁴³ Breve, VgK nr. 95, Thambesen til Kompagniet 14.07.1725.

²⁴⁴ Breve, VgK nr. 96, Moth til Kompagniet 22.11.1725.

²⁴⁵ Breve, VgK nr. 96, Moth til Kompagniet 06.03.1726.

²⁴⁶ Kopibog, VgK nr. 56, Kompagniet til guvernør Suhm 27.10.1727, post 13.

er ret tavse om den generelle opbygning af plantagerne. Først efter 1728 kan vi få nogle oplysninger via landlisterne.

Guvernørrapporterne giver derimod et ret godt billede af opbygningen af Kompagniets plantage. Dette billede kan oven i købet udbygges ved hjælp af inventarierne. Årsagen til denne skævhed i kildematerialet er naturligvis, at Kompagniet først og fremmest var interesseret i sin egen plantage og forvaltningen af den kapital, der var indskudt i denne.

Men Kompagniets plantage har mindre interesse i en større sammenhæng, da den på flere måder er atypisk.

For det første var plantagearealet væsentligt større end gennemsnittet, for det andet lå den på noget af den dårligste jord, og for det tredje stod der bag denne plantage en organisation med en kapital, som trods den stramme likviditet må formodes at have været større end dét, den enkelte planter kunne præstere.

Det vil derfor være betænkeligt at generalisere ud fra denne plantage. Herved bliver det meget begrænset, hvad der kan siges om udfyldningen af de indre rammer. Man kan forsøge at lave status anno 1733, men mellemresultaterne mangler.

Tabel 5: Værker på Skt. Jan 1730²⁴⁷

Kvarterer	Sukker-	Bomulds-	Killywel ²⁴⁸
Caneel Bay	5		
Duurloo Bay	5	2	
Cruz Bay	1	1	1
Reef Bay	3		
Lamesure	3		
Coral Bay	2 ²⁴⁹		1
Franske			
Maho Bay	4		
Sum	23	3	2

De første plantager begyndte som tidligere nævnt at give udbytte i 1721. Året efter nævnes det, at Cornelius Delicat var den eneste foruden Kompagniet, der kunne fremvise et sukkerværk²⁵⁰.

I de følgende år stilledes flere op, og i foråret 1726 var antallet nået op på "henved

²⁴⁷ Kilde: Landlisten for 1730.

²⁴⁸ Killywel = killdevil = ung rom, der brændtes på plantagerne som et restprodukt af sukkerkogningen.

²⁴⁹ Inkluderer et sukkerværk på Kompagniets plantage, der ikke angives i landlisten, men i inventariet.

²⁵⁰ "Character på indvånerne på Ejlandet Skt. Jan". Bilag til Bredals brev til Kompagniet 15.07.1722 i VgK nr. 95.

20”, hvoraf nogle stadig var under opsætning²⁵¹.

Som det ses af tabel 5, var antallet af sukkerværker i 1730 nået op på 23, hvilket vil sige, at opførelsen af disse hovedsageligt skete før 1726. Der var altså i 1730 stadig syv sukkerplantager, hvor der ikke var opført noget værk.

Samme år fandtes endvidere tre cattunværker²⁵² og to kiedywelveværker. I inventariet ses Kompagniet også at have opført et indigoværk på sin plantage i løbet af 1720'erne.

Der var i løbet af 1720'erne gjort et indhug i ressourcerne, for det meddeltes i 1728, at der ikke var mere stort tømmer tilbage, men rigeligt med småt²⁵³. Der er ingen opgørelse over slaver tidligere end 1728; de kommer først med landlisterne. I dette år var der minimum 806 slaver, mens der i 1733 var et mindstetal på 1255²⁵⁴. Disse få oplysninger er jo ikke meget at bygge på.

Havde man da nået at udfylde de indre rammer helt, inden negeroprøret i 1733 for en tid standsede aktiviteten?

På grund af kildesituationen er spørgsmålet vanskeligt at besvare præcist; der kan kun blive tale om en fornemmelse og ikke et egentligt svar. Ser man i landlisten på de sidst optagne kvarterer, tyder et par ting imidlertid på, at de indre rammer ikke var udfyldt helt i 1733. Det gælder navnlig øens østlige del.

For det første var der endnu nogle plantager, der ikke var opmålt. For det andet er slaveantallet på de enkelte plantager ret lavt. Ser man bort fra Kompagniets og byfoged Soedtmanns plantager, ligger slaveantallet med få undtagelser under ti, men der ses også plantager, som ikke anføres at have slaver. Dette tyder ikke på større aktivitet i de to østlige kvarterer.

Slaveantallet kunne være en god indikator for aktiviteten på den enkelte plantage, men da dette antal netop er et af landlistens problematiske punkter, vil det være betænkeligt at slutte noget endeligt herudfra.

Når man ser på landlisten, får man indtryk af, at dyrkningen på Østenden ikke var særlig fremskredet, idet nævnte kvarterer virker noget “tomme”.

Dette indtryk forstærkes af, at det immervæk tog næsten et halvt år, inden man med hjælp udefra fik nedkæmpet negeroprøret helt, og én af årsagerne til dette har utvivl-

²⁵¹ Breve, VgK nr. 96, Moth til Kompagniet 06.03.1726.

²⁵² Cattun = bomuld.

²⁵³ Breve, VgK nr. 97, Suhm til Kompagniet 03.04.1728.

²⁵⁴ Se tabel 1 p. 16.

somt været, at der stadig har været så megen skov og busk på øen, at oprørerne har kunnet gemme sig og føre guerillakrig.

Endelig er det tidligere nævnt, at der i den her behandlede periode kun findes få oplysninger om aktivitet i bugterne ved havnen. Man kan ikke slutte ud fra kilders tavshed, men det er en nærliggende tanke, at de forbavsende få oplysninger om aktivitet i Coral Bay ganske enkelt kan skyldes, at der ikke var noget videre at berette om! I hvert fald ville dette være i god overensstemmelse med det øvrige indtryk, vi har af Østenden før 1733.

Der er således flere indicier på, at man i hvert fald for den østlige del af øens vedkommende ikke havde udfyldt de indre rammer helt ved udbruddet af negeroprøret.

5.

SKT. JANS PLANTAGER

5.1 Optagelsen af Skt. Jan i en vestindisk sammenhæng.

Da europæerne kom til Vestindien og ved plantageanlæggelser begyndte at skabe en økonomisk aktivitet, skete dette i reglen efter et vist generelt optagelsesmønster²⁵⁵.

Selve plantagedriftens natur gjorde det essentielt, at der var let adgang til og fra øerne, fordi arbejdskraften kontinuerligt blev sejlet dertil fra Afrika, og fordi øernes produkter dyrkedes med henblik på eksport. Søtransporten blev således en grundlæggende forudsætning for plantagekulturen og den økonomiske aktivitet i Vestindien.

Dette forhold fik direkte indflydelse på anlæggelsen af plantagerne. Da især mindre øer har lange kystlinier i forhold til deres areal, opstod en kysttrafik som en naturlig måde at transportere produkter fra plantagerne til hovedhavnene. Derfor blev kystegnene af tilgængeligheds- og transporthensyn optaget først, hvorefter man arbejdede sig ind i landet. Dette forhold blev bestemmende for en plantages udseende:

Den blev rektangulær og vendte den smalle side ud imod havet for at give så mange plantere som muligt lejlighed til bekvem og billig transport. Det var således en fordel at have en plantage ved kysten, men fordelene ville være ulig større, hvis kysten lå i læ.

Der er tre årsager til dette.

²⁵⁵ Oplysningerne til dette afsnit bygger på Sheridan p. 13-14 samt Pares p. 9 ff.

For det første blev plantagerne mere utilgængelige for fremmede magter, kapere, pirater og andre ufredsfolk, da de skulle krydse mod vinden for at nå ind og fuldføre deres forehavende.

For det andet var det let at lægge ud fra kysten med tungt lastede både, når plantageprodukterne skulle transporteres til nærmeste udskibningshavn. Og for det tredje var fartøjerne i kysttrafikken ikke så sårbare overfor vind og bølger.

Hvordan passer optagelsen af Skt. Jan ind i dette generelle billede ?

A: Kysttrafikken

Den fremherskende vind er nordøstpassaten, der dog om sommeren nærmest er vestlig. Det betyder, at Skt. Jan stort set vender den smalle side mod vinden, hvilket bevirker, at man kun de færreste steder har modvind, når man lægger ud fra kysten om sommeren. Når man var kommet klar af kysten var det let med passatvinden at komme til Skt. Thomas, hvor man havde vejerboden, Kompagniets pakhus – og taphusenes fristelser ej at forglemme.

Skt. Jans kyster er karakteriseret ved mange bugter, der næsten alle frembyder ypperlige landingspladser. Dette er ikke mindst tilfældet på Nordkysten, hvor der f.eks i Trunk Bay er dybt vand og sandbund helt ind til strandkanten.

Der er dog også steder, som ikke helt besidder disse kvaliteter. Det gælder først og fremmest Reef Bay på Sydkysten, hvor der ligger et rev i bunden og spærrer, ligesom kystlinien fra Store Maho Bay²⁵⁶ og østover til Newfound Bay helt ude på den store halvø er rig på sten og rev. Men stort set kan man lande på Skt. Jan, hvor man vil²⁵⁷.

Både retningen af passatvinden og de gode landingspladser begunstigede i høj grad en trafik langs Skt. Jans kyster, og der er da også talrige vidnesbyrd om, at en sådan er foregået. Det er naturligvis især transport af plantageprodukter, der er tale om²⁵⁸, men herudover foregik der en større eller mindre lyssky trafik som smugling og luren-drejeri²⁵⁹.

²⁵⁶ Leinster Bay på kortet p. 70

²⁵⁷ Oxholms kort over Skt. Jan, 1780.

²⁵⁸ F.eks Ordrebogen, VgK nr. 516, sub 16.07.1727; breve, VgK nr. 95, Moth til Kompagniet 06.03.1726; Breve, VgK nr. 97, Gardelin til Kompagniet 13.05.1728.

²⁵⁹ Breve, VgK nr. 98, Gardelin til Kompagniet 22.04.1730.

Kysttrafikken foregik med ikke alt for store fartøjer. Vi har efter de store orkaner i 1728 og 1733 lister over fartøjer, som enten skylledes i land eller blev slået til vrage. Det drejer sig bl.a. om barker, skonnerter, to-mastede fartøjer skibsbåde, chalupper og kanoer²⁶⁰. De fleste på listerne strandede i havnen på Skt. Thomas.

B: Kystarealerne.

Det var ikke altid Skt. Jans kystarealer, der først optoges. Ved Cruz Bay blev der f.eks i 1720 optaget to plantager, som ikke lå ud til havet, mens seks senere optagne gjorde²⁶¹. Det samme ses ved Reef Bay, i Lamesure Kvarter og ved Coral Bay. Omvendt blev der ved Maho Bay i 1721 optaget seks plantager, hvoraf fem havde adgang til havet, mens den sidste og to senere optagne ikke havde. I de tilfælde, hvor de første plantager i et kvarter ikke optoges ved havet, må planterne have prioriteret jordboniteten højere end søtransportmulighederne.

C: Plantagernes orientering.

Princippet om at lægge plantagernes smalle side ud imod havet fulgtes ikke konsekvent på Skt. Jan.

Dette viser sig, hvis man undersøger bredderetningen på de plantager, der i landlisten angives at have forbindelse med "*siøekanten*".

Der var 39 plantager, som havde adgang til havet. Af dem vendte 17 den smalle side ud imod dette, 10 den lange side, og ved 12 plantager er der fortolkningsproblemer²⁶². Man har måske nok været sig princippet bevidst, men det er ikke blevet strengt iagttaget.

Man må konkludere, at Skt. Jan vanskeligt kan passes direkte ind i det generelle optagelsesmønster, idet kun et af elementerne passer, mens de to andre kun delvis passer:

²⁶⁰ Breve, VgK nr. 97, Suhm til Kompagniet 08.10.1728 samt tabel; Breve, VgK nr. 99, Gardelin til Kompagniet 28.07.1733.

²⁶¹ Det følgende baseres på landlisten fra 1729, VgK nr. 750.

²⁶² Følgende landlistenumre har den smalle side imod havet: 24, 38, 53, 61, 65, 69, 70, 71, 75, 83, 84, 88, 89, 90 samt tre unummerede. Landlistenumre med længden imod havet: 12, 26, 29, 36, 40, 42, 66, 68 og 80. Ved følgende er der fortolkningsproblemer: 18, 31, 32, 41, 44, 74, 77, 91 samt tre unummerede.

Der er også fundet trapezformede plantager og trekantede grundstykker²⁶⁵. Hertil kommer, at kystplantagerne har været uregelmæssige på grund af pynter, vige og bugter, som tilsyneladende har voldt besvær ved opmålingen: Nogle plantagers længde eller bredde var således “*uvis såsom den løber ud og ind*”²⁶⁶. Plantagegrænserne har i vid udstrækning også fulgt bjergkamme og andre naturlige skel i terrænet på tværs af rette kompaslinier. Endelig var der forskel på størrelsen af de enkelte plantager. Plantageinddelingen på Skt. Jan var altså et puslespil af forskellige geometriske figurer.

5.2 Opmålingen af plantagerne.

Når en planter var interesseret i at optage en plantage, blev han skrevet op²⁶⁷. Når en plantage skulle udmåles, beordrede guvernøren nogle plantere, oftest fire i antal, til at drage til Skt. Jan for at opmåle det angivne grundstykke.

Samtidigt varskoedes naboerne til pågældende grundstykke om at være til stede ved opmålingsforretningen for at påse “*dat geen landt verloorengeet*” fra det, som de mente at have krav på.

Herudover skulle de bekræfte opmålingen med ed²⁶⁸. Når plantagen var opmålt, plantedes “*barricader*”, og der udstedtes et “*målebrev*”, der ikke må forveksles med det egentlige landbrev²⁶⁹.

Landbrevene udstedtes gennemgående relativt længe efter opmålingen, men der ses også eksempel på, at opmålingen skete ifølge landbrevet²⁷⁰. Omkostningerne ved en plantageopmåling, som bestod af opmålingsforretningen samt fortæring, blev afholdt af plantageoptageren²⁷¹. På Skt. Thomas havde planterne ikke betalt Kompagniet for jorden, og denne praksis fortsattes på Skt. Jan.

Denne fremgangsmåde medførte mange disputer om plantager og plantageskel²⁷², hvilket for enkelte planteres vedkommende mandede ud i krav om en ny opmåling²⁷³.

²⁶⁴ I Caneel Bay f.eks nr. 6 og 7; 8 og 9. I Coral Bay f.eks nr. 65 og 66; 67 og 68. I Reef Bay nr. 44 og 45 samt i Lamesure Kvarter nr. 53 og 54.

²⁶⁵ Trapezformen findes f.eks i Maho Bay nr. 76, 79 og 80 samt i Cruz Bay nr. 23. Trekanten findes i VgK nr. 519 “landbreve på Skt. Thomas og Skt. Jan 1720-21, grund nr. 6.

²⁶⁶ Landlisten 1729, VgK nr. 750, plantage nr. 24 og 75.

²⁶⁷ Breve, VgK nr. 95, Bredal til Kompagniet 25.05.1720.

²⁶⁸ Ordrebogen, VgK nr. 516, sub 11.12.1724, 10.01.1725, 15.01.1725 samt, 25.10.1725.

²⁶⁹ Breve, VgK nr. 97, post 27, Suhm til Kompagniet 11.08.1729.

²⁷⁰ Ordrebogen, VgK nr. 516, sub 05.12.1724.

²⁷¹ Breve, VgK nr. 95, Gardelin til Kompagniets bogholder Frederik Holmsted 12.07.1719.

²⁷² Ordrebogen, VgK nr. 516, i ordren til borgerkaptajnen 30.05.1727.

²⁷³ Ordrebogen, VgK nr. 516, sub 21.11.1724 og 09.02.1730.

Det synes at være den tilfældige praksis omkring udstedelsen af landbreve, der var årsag til dette. F.eks måtte planteren Isaac Constantin optage en plantage på Skt. Jan, da hans grund på Skt. Thomas ved opmålingen af naboernes plantager svandt så meget ind, at han ikke kunne leve af den²⁷⁴. Ansvar for disse forhold må ligge hos administrationen. Naboernes ed hjalp åbenbart ikke meget, og det er da også et spørgsmål, om en nabo, der var bosat på Skt. Thomas, ulejlige sig til Skt. Jan, hver gang en ny plantage blev opmålt langs hans egne "barricader".

Målebrevene kan ikke have haft stor værdi, da de ikke ses at erstatte retsgyldige landbreve.

5.3 Størrelsen.

Når man i Vestindien optog en plantage, var det ikke lige meget, hvilken størrelse den fik. Planterne erkendte ret tidligt, at der var en øvre grænse for plantagernes størrelse, som det ikke ville være profitabelt at overskride. Der var bestemte faktorer, der lagde denne øvre grænse²⁷⁵.

Transporten.

Den første faktor var transporten af sukkerrørene til produktionsbygningerne.

Denne foregik for det meste på æsel- eller slaveryg, hvorfor den var både besværlig og langsommelig.

Når rørene var bragt til møllen, skulle de males, og den udpressede saft koges. Hvis det skulle undgås, at de afkappede sukkerrør blev sure eller gik i gæring, og dermed gav ringere kvalitet, skulle hele processen fra kapning til kogning være afsluttet inden for 24 timer.

Dette gjorde, at markerne ikke måtte ligge alt for langt væk fra sukkerværket.

Det ideelle var derfor, at produktionsbygningerne var placeret nogenlunde midt på plantagen, men ofte lå de i et hjørne af denne, i en dal, på en bakketop eller på anden måde dårligt placeret, alt efter natur- og terrænforholdene.

Den langsommelige transport og den let fordærvelige sukkersaft satte således naturlige grænser for en plantages størrelse.

²⁷⁴ Breve, VgK nr. 95, "Character på indvånerne på Ejlandet Skt. Jan", bilag til Bredals brev til Kompagniet 15.07.1722.

²⁷⁵ Det følgende bygger på Pares p. 25 samt Sheridan p. 17-18, hvor der dog også henvises til Pares.

Kapaciteten.

Den anden faktor var sukkerværkets kapacitet. Det var således af stor betydning, hvilken type sukkermølle man havde. Den ældste type var hestemøllen, der kunne male 25-35 vognlæs sukkerrør i døgnet. Var der et vandløb på plantagen, kunne en vandmølle med fordel anlægges, idet en sådan i samme tidsrum havde en kapacitet på 50 vognlæs.

Tidspresset.

Da sukkeret skulle afkappes lige på det rette modningstidspunkt, var man udsat for endnu et tidspres.

Derved blev sukkerværkets kapacitet afgørende for, hvor meget sukker der kunne dyrkes, og følgelig hvor stort det dyrkede areal kunne være, uden at det gik ud over den profitable grænse. Det gjaldt altså for planterne om at afstemme plantagens størrelse efter sukkerværkets tekniske formåen.

Derfor regnede man i Vestindien med, at hvor gunstigt et sukkerværk end var placeret, kunne det ikke med fordel betjene en plantage med over 300-350 negre og et sukkerareal på ikke over 300 agre. Selv på store øer som Jamaica og St. Domingue var en plantage på 300 agre stor, mens plantager med 200 negre regnedes som store på de mindre øer.

Hvordan passer disse generelle idealtal på Skt. Jan?

Interimsguvernør Moth sendte i 1727 Kompagniet et brev, der oplyser lidt om forholdet imellem en plantages slaveantal og dens areal²⁷⁶. Anledningen var forslaget om at udstykke noget af Kompagniets plantage på Skt. Jan:

Moth havde i sin tid *“henlagt så megen grund af den allerbedste, som efter gode planteres forklaring ikke kan beværkes af mindre end 300-400 negre, og i følge deraf må på samme [plantage] oprettes 3 á 4 capable sukkerværker [...] det synes, at når af den bedste grund for Det Høylovlige Compagni blev udmålt og henlagt så meget, som af 200 negre kunne beværkes eller for tvende capable sukkerværker af hver 3.000 fod i firkant – ellers er [arealet til] et fuldkomment sukkerværk 2.000 fod bred og 3.000 fod lang – [da] havde Det høylovlige Compagni overflødig grund, og da kunne man den overblevne bortgive til adskillige plantere [...]”*.

Det fremgår af citatet, at Moth regnede 100 negre til et areal på 3.000 x 2.000 fod. Dette svarer til 146 agre, som blev den typiske størrelse for en sukkerplantage²⁷⁷. Gøres

²⁷⁶ Breve, VgK nr. 96, Moth til Kompagniet, 4.-5. maj 1727.

Pares' generelle tal mere sammenligneligt med Moths, får vi, at 150-175 negre dyrkede 146 agre med sukker. Der er altså i de to angivelser en relativ stor forskel på arbejdskraft i forhold til arealet.

Men dette *kan* forklares. Bag de generelle tal ligger et opdyrket sukkerareal, altså en nettoangivelse, mens Moths tal *kan* betegne slaveantallet i forhold til alle 146 agre, som udgør plantagearealet – altså en bruttoangivelse.

Det var nemlig ikke hele arealet på en plantage, der var beplantet med sukker. Der gik jord fra til planterbolig, produktionsbygninger, negerhytter, transportstier, negerkost samt græsning. Herudover var en stor del af jorden ofte uegnet til dyrkning, bl.a. på grund af terrænforholdene. Det var således langt fra hele arealet af en plantage, der var udlagt til sukkerdyrkning.

For at finde belæg for denne forklaring, må vi bevæge os til Skt. Croix.

Her fandtes i Dronningens Kvarter i 1803 syv plantager på 150 agre med et gennemsnitligt slavehold på 115, og for kvarteret som helhed gælder, at kun 60% af jorden var udlagt til sukkerdyrkning, hvilket imidlertid var over gennemsnittet for hele øen²⁷⁸.

Det gennemsnitlige forhold imellem slavetal og areal er altså noget højere end Moths. Men for det første var det flade Dronningens Kvarter det bedste sukkerdistrikt på Skt. Croix, og for det andet var årene omkring 1800 så gode, at de i virkeligheden betegner kulminationen på udnyttelsen af øen til sukkerdyrkning²⁷⁹. Tager man højde for dette, er der således grundlag for den antagelse, at Moth opererer med et bruttotal, når han beskæftiger sig med forholdet imellem arbejdskraft og areal.

Kan Moths vurdering da være rimelig, når det er potentialet i Kompagniets plantage på Skt. Jan, han beskæftiger sig med?

Han var selv storplanter med flere plantager i sin besiddelse, og han ses at være blandt dem, der leverede mest sukker til vejerboden på Skt. Thomas²⁸⁰. Han havde altså god forstand på plantagedrift, og efter hvad han selv siger, stod der flere erfarne plantere bag angivelsen. Endelig ligger Suhms bedømmelse af det nødvendige antal negre til denne plantage meget tæt på Moths: 400²⁸¹.

Der er således god grund til at fæste lid Moths vurdering.

²⁷⁷ Se Tabel 7 p. 79.

²⁷⁸ Jens Vibæk, p. 106. Ifølge p. 98 er den gennemsnitlige udnyttelsesprocent for hele øen på 53,4.

²⁷⁹ Jens Vibæk, p. 98.

²⁸⁰ Vejerbogen, VgK nr. 773, årene 1728 og 1733.

²⁸¹ Breve, VgK nr. 97, Suhm til Kompagniet 23.08.1727.

Ser man imidlertid på de enkelte plantagers slaveantal i 1733, kommer ingen af dem tilnærmelsesvis op på Moths tal. Kompagniet noteredes dog i inventariet for 110, men for det første var denne plantage væsentligt større end gennemsnittet, og for det andet brugte man den lejlighedsvis til anbringelse af de slaver, som ikke kunne sælges på auktion, enten fordi de var dårlige, eller fordi planterne ikke havde råd til at købe²⁸².

Der kan være flere ting, der kan bidrage til en forklaring af forskellen imellem Moths tal og de "faktiske" tal.

For det første er Moths tal et idealtal, som rimeligvis afspejler forholdene på en fuldt udbygget plantage, og om man kan nå op på dette tal afhænger af flere ting som f.eks. terrænforhold, nedbørsmængde og jordbonitet, der ikke er ens overalt.

For det andet er det tidligere påpeget, at landlisternes angivelser af slaveantal må have været for lave.

For det tredje klagedes der i det meste af den her behandlede periode over mangel på slaver²⁸³.

For det fjerde havde de hårde tørkeperioder i 1720'erne bragt planterne i stor gæld til Kompagniet samt andre, hvorfor det kunne være svært at afse midler til investeringer i arbejdskraft. Dette forværredes af, at Kompagniet trods guvernørens advarsler kun vilde sælge slaver kontant²⁸⁴ – hvilket på sin side må være begrundet i Kompagniets betænkelighed ved planternes store gæld.

Der var således i 1720'erne ikke de bedste betingelser for, at slaveantallet på Skt. Jan kunne nå op i nærheden af Moths tal.

Endelig er der allerede nævnt nogle andre forhold, der tyder på, at øen ved udbruddet af negeroprøret i 1733 endnu befandt sig i opbygningsfasen og ikke var nået ind i konsolideringsperioden.

For at se, om der kan siges noget om plantagernes størrelse på Skt. Jan, er landlisten for 1730 undersøgt. Denne landliste er valgt, fordi alle plantager på det tidspunkt var

²⁸² Breve, VgK nr. 97, Suhm til Kompagniet 11.08.1729, 02.11.1729.

²⁸³ Breve, VgK nr. 95-98, øernes administration til Kompagniet 25.09.1720, 22.11.1722, 16.03.1724, 23.08.1727, 22.04.1730, 02.02.1732.

²⁸⁴ Breve, VgK nr. 95, 97 og 99, øernes administration til Kompagniet 29.05.1720, 18.02.1721, 22.04.1730, 18.06.1733.

optaget, og fordi arealstørrelserne skal bruges i forbindelse med plantagernes dyrkning – og hertil er sidstnævnte landliste den bedste.

Da Skt. Jan var fuldt optaget i 1729, havde øen 100 plantager, hvoraf det er muligt at udregne arealet af de 85, mens mangelfulde oplysninger forhindrer dette ved de resterende. Arealet er omregnet til agre, som var flademålsenheden i Vestindien.

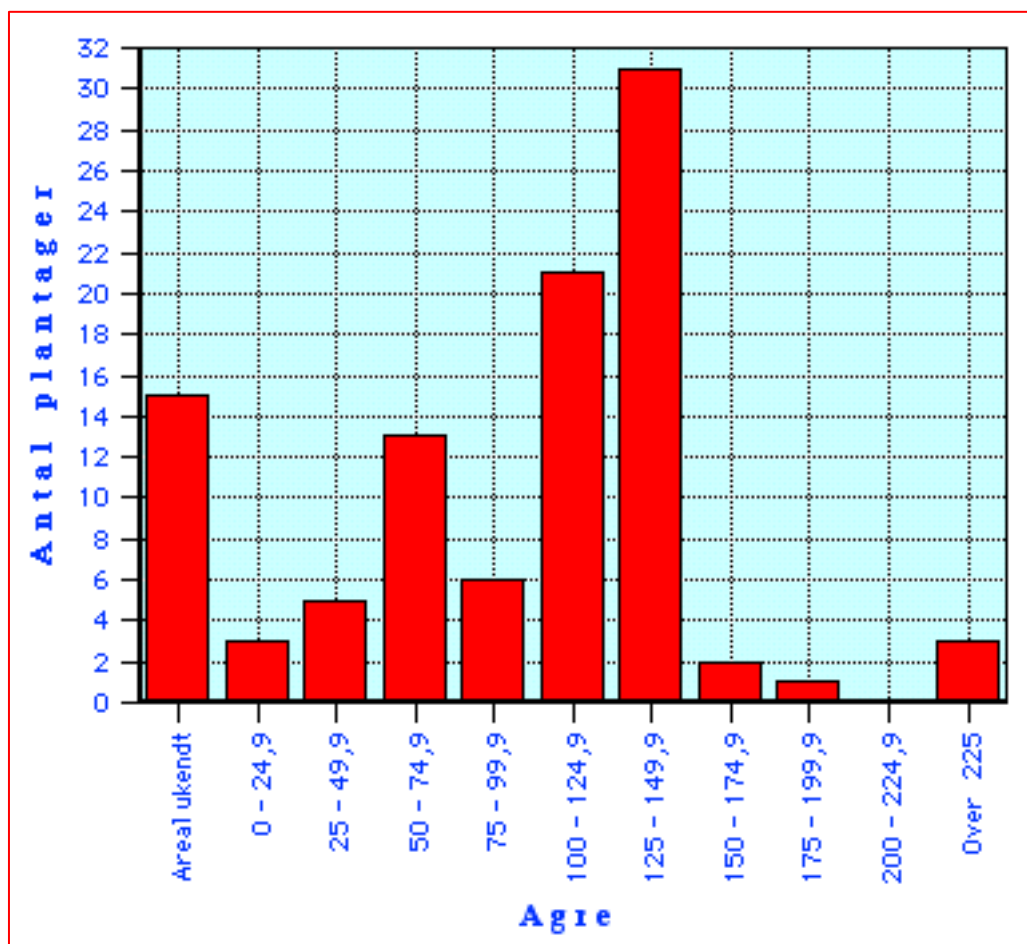
I tabel 6, 7 og 8 er der lavet en spredningsværdi med intervaller på 25 agre, eftersom det letter overblikket at opsamle sjældent forekommende plantagestørrelser i grupper. Når der alligevel hæftes én bestemt størrelse på de enkelte intervalgrupper, er det fordi, der indenfor disse er én plantagestørrelse, der helt dominerer.

Med oplysning om 85% af plantagernes areal skulle der være et forsvarligt konklusionsgrundlag. Det kan da straks fastslås, at der på Skt. Jan var tre plantagestørrelser, der dominerede øen i en sådan grad, at man med rimelighed kan tale om standardstørrelser.

Inden for disse standardstørrelser var det hyppigst forekommende plantageareal 146 agre, det næsthyppest 109,5 agre, mens der var færrest på 73 agre²⁸⁵.

²⁸⁵ Svarer til henholdsvis 3.000 x 2.000 fod, 3.000 x 1.500 fod og 2.000 x 1.500 fod. En fod er 0,3138 meter. En standardplantage på 146 agre svarer således til næsten 59 ha eller 80 fodboldbaner af international størrelse.

Tabel 6: Antal og areal af Skt. Jans plantager 1730²⁸⁶

Resten af plantagerne, som falder uden for standardstørrelserne, lå typologisk set ret spredt. Der var dog flere mindre plantager end helt store.

Blandt de mindre fandtes arealer på under 25 agre, og den mindste var på kun 6,5 agre tilhørende Jannitie Reins på nr. 21 i Cruz Bay Kvarter. I skalaens modsatte ende fandtes kun få helt store plantager. I Maho Bay Kvarter var der en på 293 agre tilhørende Christoffer Gottschalk, og en på hele 462 agre, som tilhørte Willem Wessuup.

Endelig var der Kompagniets plantage, der uden sammenligning var øens – ja, sandsynligvis hele Vestindiens – største. Den blev først opmålt i 1726 eller 1727²⁸⁷, men kun det udkappede areal kendes nøjagtigt: 195 agre.

²⁸⁶ Kilde: Landlisten for 1730.

²⁸⁷ Breve, VgK nr. 96, Moth til Kompagniet 06.03.1726, hvor den ikke er opmålt, og 4.-5. maj 1727, hvor den er opmålt.

Man kan imidlertid med forsigtighed forsøge at anslå, hvor stort hele arealet har været i 1718.

Moth havde, som tidligere nævnt, *“henlagt så megen grund af den allerbedste, som efter gode planteres forklaring ikke kan beværkes af mindre end 300-400 negre, og i følge deraf må på samme [plantage] oprettes 3 á 4 capable sukkerværker”*.

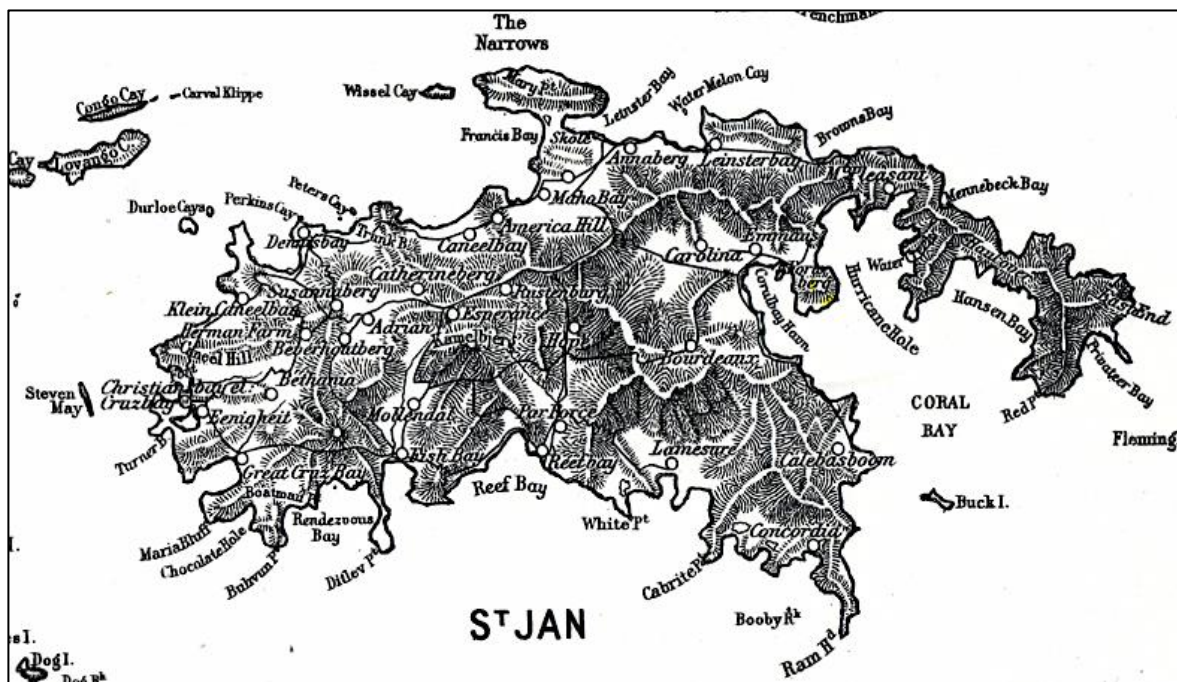
Da Moth regnede ét sukkerværk pr. 146 agre, får man således et plantageareal på 438 á 584 agre. Men, som det fremgår af citatet, har han kun udvalgt den allerbedste jord, hvilket indebærer, at i hvert fald dele af plantagen ikke er medregnet; så det siger kun noget om det areal, hvor Moth ville påbegynde en dyrkning, og ikke noget om plantagens bruttoareal.

Den første indikation af plantagens størrelse får vi imidlertid allerede i 1722 af Bredal. I forbindelse med specifikationen af plantagerne på Skt. Jan anfører han ved Kompagniets, at *“Det kgl. Dansk Vestindiske og Guineiske Kompagnis [plantage] til at beværke med 500 negre fra fortet til toppen af de allerhøjeste bjerge rundt om, er større end alle deres på Skt. Thomas værende plantager”*²⁸⁸.

Citatet angiver, at plantagens grænse løber fra bjergtop til bjergtop, og tager vi betegnelsen *“de allerhøjeste bjergtoppe rundt om”* for pålydende og konfronterer den med et kort med terrængivelser – som f.eks. *“De danske Atlanterhavsøer”*s kort²⁸⁹ – er man ikke i tvivl om, hvad Bredal mener: Området bag Coral Bay ses som en stor, dyb skål i landskabet og afgrænses skarpt hele vejen rundt af en højderyg. Området inden for denne højderyg udgør skønsmæssigt 1/7 af øens areal eller over 1.700 agre!

²⁸⁸ Breve, VgK nr. 95, “Specifikation over plantager på Skt. Jan”, bilag til Bredals brev til Kompagniet 18.06/22.07.1722.

²⁸⁹ “Kort over Dansk Vestindien”, udgivet af foreningen “Danske Atlanterhavsøer”, 1907. Bilag til bogen “De danske Atlanterhavsøer” fra samme år.

Skt. Jan. Kort fra "De danske Atlanterhavsøer" 1907. Kompagniets plantage kom senere under familien Schimmelmann til at hedde "Carolina".

Går vi til Oxholms kort fra 1780 – det første over Skt. Jan – er det efter disse angivelser ikke helt let at se, hvad der hører med til plantagen, eftersom bjergryggen ikke aftegnes skarpt hele vejen rundt; men beregningerne siger imellem ca. 1.100 og 1.600 agre, alt efter hvordan kortet fortolkes.

Kilder fra 1800-tallet siger imidlertid, at denne plantage over en længere periode havde et areal på 1.687 agre²⁹⁰. Dette indikerer, at maximalangivelsen på over 1.700 agre har mere for sig end minimalangivelsen omkring de 1.000.

Da Kompagniet i den her behandlede periode af sin plantage faktisk bortgav grunde "til de meget meriterede af Kompagniets betjente"²⁹¹, må arealet have været større end de nævnte 1.687 agre. Regnes der her forsigtigt med blot ganske få bomuldsplantager af standardstørrelse, når vi hurtigt op på, at Kompagniet ved kolonisationens begyndelse rådede over et areal på over 2.000 agre, svarende til ca. 800 ha eller 1.100 fodboldbaner af international størrelse!

²⁹⁰ F.eks folketællingeliste for 1804. Matriklerne igennem 1800-tallet.

²⁹¹ Kopibog, VgK nr. 56, Kompagniet til Suhm 27.10.1727. Landlisten for 1730. Cf. p. 88.

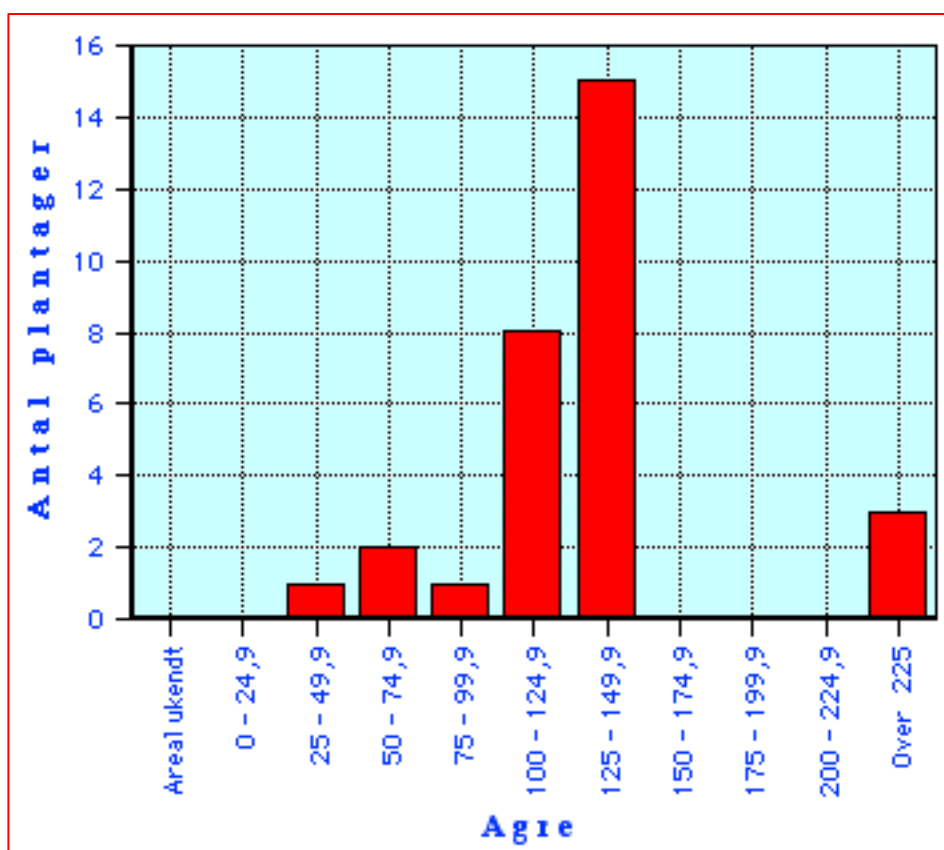
Hvad den nøjagtige størrelse inden for disse – indrømmet – ret vide rammer end måtte have været, kan vi roligt konkludere, at Kompagniet ved kolonisationens begyndelse havde reserveret sig et umådeligt areal, hvoraf der i 1728 kun var udkappet 195 agre²⁹².

Årsagen til, at den dominerende plantagestørrelse var 146 agre, må ses på baggrund af, at planterne foretrak at dyrke sukker fremfor bomuld, og ifølge Moth var 146 agre netop et passende opland for et *“fuldkomment”* sukkerværk.

Det ville f.eks ikke være rationelt at beplante 185 agre med sukker, for det var mere, end et enkelt sukkerværks kapacitet, og opførtes to sukkerværker, ville man få en overkapacitet.

For at få en rationel drift er sukkerplantagernes arealer derfor nogenlunde blevet afpasset efter værkets kapacitet, hvilket fremgår af tabel 7, og erfaringen til denne afpassning havde man fra Skt. Thomas eller de øvrige vestindiske øer.

Tabel 7: Antal og areal af sukkerplantagerne²⁹³

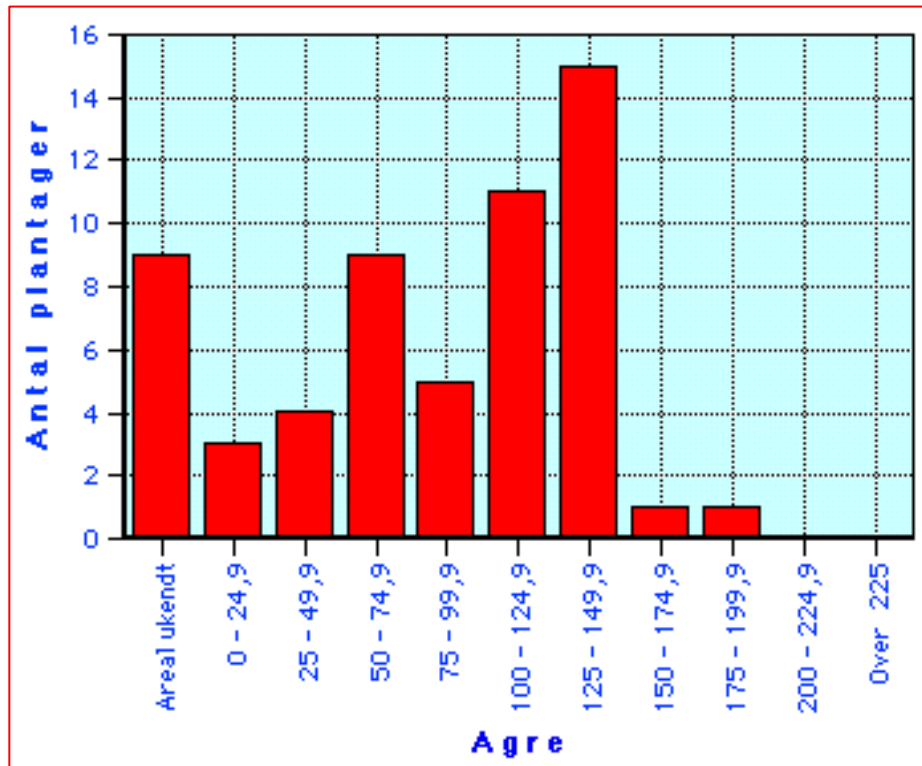

²⁹² Landlisten for 1728.

²⁹³ Kilde: Landlisten for 1730.

Bomuldsplantagerne på Skt. Jan var, som vist i tabel 8, generelt en del mindre end sukkerplantagerne i tabel 7, idet en bomuldsplantage i gennemsnit var 101 agre, mens en sukkerplantages var 146.

Tabel 8: Antal og areal af bomuldsplantagerne²⁹⁴

5.4 Dyrkning.

I tabel 9 ses, hvad man dyrkede i de enkelte kvarterer i 1728 og 1730. Det fremgår klart, at sukker og bomuld var de dominerende afgrøder. Hvis vi holder os til disse to kategorier, ses det, at der i 1728 var 32 sukkerplantager og 50 bomuldsplantager, mens der i 1730 kun var 30 sukkerplantager, men til gengæld 58 bomuldsplantager!

Disse tal antyder en udvikling væk fra sukkerdyrkning til fordel for bomuld. Men her skal man være forsigtig, for bag plantagerne lå forskellige arealer, og den kendsgerning, at bomuldsplantagernes antal i 1730 er næsten dobbelt så stort som sukkerplantagerenes, betyder derfor ikke nødvendigvis, at de optog et samlet areal, der var dobbelt så stort eller måske større.

²⁹⁴ Kilde: Landlisten for 1730.

Tabel 9: Plantagernes dyrkning 1728 og 1730²⁹⁵

1728	Sukker	Bomuld	Blandet	Intet	Ukendt	Sum
Caneel Bay	7	2	1	0	1	11
Duurloo Bay	4	2	0	0	2	8
Cruz Bay	4	11	1	0	0	16
Reef Bay	5	10	2	0	0	17
Lamesure	6	6	0	0	0	12
Coral Bay	1	7	0	1	0	9
Franske	0	9	0	1	0	10
Maho Bay	5	3	0	0	0	8
Sum	32	50	4	2	3	91
Westergaard ²⁹⁶	8	48	9	-	-	87

1730	Sukker	Bomuld	Blandet	Intet	Ukendt	Sum
Caneel Bay	9	1	1	0	0	11
Duurloo Bay	5	2	0	0	1	8
Cruz Bay	2	15 ²⁹⁷	1	0	1	19
Reef Bay	4	8	1	0	1	14
Lamesure	4	8	0	0	0	12
Coral Bay	1	12 ²⁹⁸	0	0	0	13
Franske	0	9	0	1	4	14
Maho Bay	5	3	0	0	1	9
Sum	30	58	3	1	8	100

For at få et mere nøjagtigt billede af udviklingen i almindelighed er det derfor nødvendigt at inddrage det totale areal af sukker- og bomuldsplantagerne og sammenholde disse tal over en længere periode.

Men dette er ikke uden vanskeligheder. For det første angiver landlisterne ikke den enkelte plantages dyrkede areal, men kun dens "ydre" mål. For det andet er opmålings-

²⁹⁵ Kilde: Landlisten for 1728.

²⁹⁶ Westergaard, Appendix 1, p. 319. Westergaard har ingen tal for 1730.

²⁹⁷ Nr. 38 er taget fra landlisten for 1728.

²⁹⁸ Af disse er nr. 8 taget fra landlisten for 1731. Det samme gælder nr. 69 samt 74 i Coral Bay.

tallene for nogle plantager mangelfulde, og for det tredje er nogle plantagers dyrkning ikke angivet i landlisterne.

Alligevel er det i landlisterne for 1728 og 1730 muligt at finde areal og dyrkningsangivelse for de fleste af plantagerne. Tilsvarende oplysninger kan hentes i 1739-landlisten, og det er således muligt at følge dyrkningsudviklingen op igennem 1730'erne. Resultatet ses i tabel 10, hvor tallene i agre er udtryk for det samlede areal bag de sukker- og bomuldsplantager, som vi kender størrelsen på, mens tallene i parentes angiver antallet af plantager²⁹⁹.

Før en nærmere diskussion af disse tal kan finde sted, er der to forhold, der må påpeges.

For det første skal det understreges, at tallene er udtryk for det totale areal og ikke for det dyrkede. Det sidstnævnte tal ville selvfølgelig have været langt mere oplysende, men det findes ikke for den her behandlede periode. En plantages dyrkede areal var som tidligere anført³⁰⁰ altid mindre end dens totale areal, så derfor er tallene i skemaet bruttoangivelser.

For det andet inkluderer tallene for sukkerarealet også Kompagniets plantage i Coral Bay. Dens nøjagtige størrelse er som ovenfor nævnt ukendt, men kan lavt anslås til i hvert fald 1.000 agre, og med dette tal er den indgået i tabellen. Ifølge inventariet fra 1728 var der dog kun ryddet 195 agre, hvilket understreger den store forskel imellem totalareal og dyrket areal i denne periode.

Hvis vi vender os mod tallene i tabel 9 og sammenholder dem med tabel 4³⁰¹, kan vi få en god fornemmelse af dyrkningsmønstret imellem 1718 og 1739. Da planterne foretrak at dyrke sukker fremfor bomuld, blev de arealer, hvor der med fordel kunne dyrkes sukker, optaget først. Efterhånden som sukkerdistrikterne var optaget, måtte de senere ankomne plantere tage sig til takke med en bomuldsplantage. Dette er forklaringen på, at disse vinder så stærkt frem i slutningen af 1720'erne.

²⁹⁹ VgK nr. , landlisten for Skt. Jan 1728, 1730 og 1739. Enkelte tal fra 1738 supplerer 1739-listen.

³⁰⁰ Cf. p. 73.

³⁰¹ Hhv. p. 81 og 62.

Tabel 10: Dyrkningsudviklingen i agre 1728-1739

Totalarealet af:	1728	1730	1739
Plantager med sukker	5.488 (31)	5.233 (30)	4.235 (25)
Plantager med bomuld	4.410 (43)	4.943 (49)	5.018 (57)
Plantager med anden dyrkning	714 (06)	371 (04)	299 (02)
Plantager med ukendt dyrkning	255 (03)	73 (08)	1.051 (10) ³⁰²
Sukkerplantager med ukendt areal	(01)	(00)	(00)
Bomuldsplantager med ukendt areal	(07)	(09)	(16)

Den lille tilbagegang i antallet af sukkerplantager imellem 1728 og 1730 kan forklares med, at bemeldte plantager lå i områder, der var marginale for en rentabel sukkerdyrkning.

Det passer da også med, at hvor der er en tilbagegang for sukkerplantagerne i nævnte tidsrum, sker det i typiske bomuldsområder som Cruz Bay eller Reef Bay Kvarterer.

Målt i antal steg bomuldsplantagerne relativt stærkt, hvorimod sukkerplantagerne faldt en smule.

Trods bomuldsplantagerens numeriske overvægt i 1730, er sukkerdyrkingen dog dominerende indtil dette år. Imidlertid kommer det totale areal af bomuldsplantagerne i løbet af 1730'erne til at overgå sukkerplantagerens og indicerer således, at bomuldsdyrkingen da bliver den fremherskende.

Kan disse konklusioner væltes af mangler i talmaterialet? Tallene for 1728 synes rimeligt sikre. I dette år havde sukkerplantagerne 1.078 agre flere end bomuldsplantagerne. Dette tal inkluderer ikke syv bomuldsplantager med ukendt størrelse samt tre plantager med et samlet areal på 225 agre, hvor dyrkingen er ukendt.

Hvis man imidlertid antager, at alle ti plantager tilfældigvis skulle være bomuldsplantager, er det alligevel usandsynligt, at deres samlede areal vil kunne opveje forskellen til sukkerplantagerens, eftersom bomuldsplantagerne i gennemsnit kun var på 101 agre. Desuden er der udeladt en enkelt sukkerplantage med ukendt areal i tallet over sukkerplantagerens samlede areal.

³⁰² Af disse ti har de er de otte på 1.051 agre, mens de to har et ukendt areal. Tallene angiver bruttoarealet, mens parenteserne angiver antallet af plantager.

Helt så stor pålidelighed kan man ikke tillægge tallene fra 1730, eftersom de ikke indregner ni bomuldsplantager med ukendt areal og otte plantager med ukendt dyrkning. Det er ikke sandsynligt, at ret mange – hvis nogen overhovedet – fra den sidste kategori dyrkede sukker, idet landlisterne tenderer til en omhyggeligere optegnelse af sukkerplantagerne. Det er således muligt, at det samlede areal bag bomuldsplantagerne overgik sukkerplantagernes allerede i 1730!

Tabel 11: Samlet overblik over plantagerne 1728-1739³⁰³

Type:	1728	1730	1739
Sukkerplantager med kendt areal	31	30	25 ³⁰⁴
Sukkerplantager med ukendt areal	1	0	0
Bomuldsplantager med kendt areal	43	49	57
Bomuldsplantager med ukendt areal	7	9	16
Plantager med blandet dyrkning	4	3	1 ³⁰⁵
Plantager uden dyrkning	2	1	1
Plantager med uvis dyrkning	3	8	10
Samlet antal plantager	91	100	110

De konklusioner, som man kan drage fra 1739-landlisten synes sikre. I dette år havde bomuldsplantagerne et samlet areal på 783 agre mere end sukkerplantagerne. Her er ti plantager med ukendt dyrkning ikke indregnet. Arealet af otte af disse når op på 1.051 agre. Antager man, at alle otte tilfældigvis skulle være sukkerplantager, ville sukkerplantagerne have 268 agre flere end bomuldsplantagerne. En sådan antagelse er imidlertid ikke sandsynlig, idet halvdelen af de ti plantager – med et samlet areal på mindst 444 agre – var lokaliseret i typiske bomulds kvarterer, hvilket indikerer, at i hvert fald nogle af dem dyrkede bomuld. Desuden er der en “reserve” på 16 bomuldsplantager med ukendt areal, som også er holdt ude fra totaltallene.

Det ser derfor ud til, at overvægten i bomuldsdyrkingen i 1739 kan have været større, end tallene rent faktisk viser!

³⁰³ Kilde: Landlisterne for 1728, 1730 og 1739. For året 1739 er der dog for 10 plantagers vedkommende suppleret med dyrkningsangivelser fra 1738-listen.

³⁰⁴ Kompagniets plantage er anført her, selvom dens bruttoareal kun er et skøn.

³⁰⁵ En plantage med provisioner, altså fødevarer.

5.5 Optagelsen af Skt. Jan i en dansk sammenhæng.

Som tidligere nævnt³⁰⁶ er det ikke muligt at sætte optagelsen af Skt. Jan entydigt ind i det generelle vestindiske kolonisationsmønster, som Pares og Sheridan arbejder med. Er det da muligt at indpasse den i en *dansk* sammenhæng?

Det er det. Ved at se på et par konkrete forhold omkring optagelserne af de to andre øer i det danske koloniområde ses det, at optagelsen af Skt. Jan mere ligner optagelsen af Skt. Thomas end af Skt. Croix.

For det første betalte planterne ikke for jorden på de to først optagne øer, mens Kompagniet solgte plantagegrundene på Skt. Croix. De kostede her 5-600 rd. for en sukkerplantage på standardstørelsen 146 agre.

For det andet var der ingen overordnet planlægning af optagelserne af Skt. Thomas og Skt. Jan, mens en sådan eksisterede for Skt. Croix.

På Skt. Jan opmålte man f.eks ikke øen, inden planterne straks efter besættelsen blev sluppet løs på den. På Skt. Croix blev de derimod holdt væk, indtil øen i 1736 i hovedtræk var opmålt og inddelt i salgsklare grunde.

For det tredje fandt planteren selv det sted på Skt. Jan, hvor han kunne tænke sig at anlægge en plantage, idet han i høj grad fulgte naturlige linier i terrænet som f.eks dale og bjergkamme. Derefter meddelte han administrationen på Skt. Thomas, at han var interesseret i netop dette grundstykke.

Herved opstod en uregelmæssig plantageinddeling med ”skæve” plantager, der ikke tog de store hensyn til rette kompaslinier.

På Skt. Croix gjorde man det stik modsatte: Her inddeltes øen i kvarterer med yderst regelmæssige plantager, der havde de smalle sider ud imod havet. Man slog nærmest streger efter en linial hen over terrænet, uanset hvordan det så ud. Kompasretningen var vigtigere end terrænets beskaffenhed.

På et fjerde punkt er Skt. Jan dog et overgangsstadium mellem de to andre øer: På Skt. Thomas var plantagerne gennemgående ret små. På Skt. Jan blev den dominerende plantagestørrelse den, der nogenlunde svarede til et sukkerværks kapacitet, og denne størrelse blev også den altdominerende på Skt. Croix.

³⁰⁶ Cf. p. 69.

På Skt. Jan gjorde man altså, som man havde gjort på Skt. Thomas, mens optagelsen af Skt. Croix markerer noget nyt.

6.

SKT. JANS PLANTERE

6.1 Kompagniets befolkningspolitik.

Kan der konstateres en bevidst befolkningspolitik fra Kompagniets side i forbindelse med kolonisationen af Skt. Jan?

Det må der indledningsvis svares bekræftende på; for det første fordi adgangen til Skt. Jan var underkastet restriktioner, og for det andet fordi Kompagniet havde visse præferencer med hensyn til hvem, det helst ville have til at optage plantager på øen.

Der var ikke tale om, at plantere fra andre øer i Vestindien blev specielt indkaldt, eller at der blev gjort noget for at tiltrække dem. Der satsedes tværtimod på danske undersåtter på Skt. Thomas³⁰⁷. Begrebet “undersåt” skal forstås bredt, da det ikke kun dækker folk af dansk nation, men også af andre nationaliteter. Det afgørende kriterium for, at en person kunne regnes som dansk undersåt, var, at den pågældende havde svoret tro-skabsed til den danske konge³⁰⁸.

At danske undersåtter fra Skt. Thomas blev foretrukket, træder helt tydeligt frem i Kompagniets privilegier og krav til planterne. Det hedder her, at ingen plantage måtte optages på Skt. Jan, med mindre der kunne sættes en hvid person på den, som skulle “*hier van't landt genoomen wordt*”. Blev der i stedet sat en mesterknægt på plantagen, skulle denne have svoret troskabsed og have boet på Skt. Thomas i mindst et år³⁰⁹.

Det tilsigtedes således, at det kun var folk fra Skt. Thomas, der skulle kolonisere Skt. Jan. Dette kan ikke undre, da interessen for at kolonisere øen udsprang af visse misforhold på Skt. Thomas, som kunne afhjælpes ved en kolonisation af Skt. Jan. Derfor måtte landets egne undersåtter prioriteres højest.

³⁰⁷ Kopibog, VgK nr. 55, p. 144, Kompagniet til Bredal 18.12.1717.

³⁰⁸ Breve, VgK nr. 94, Bredal til Kompagniet 08.07.1718: Bredal sendte f.eks en englænders troskabsed til den engelske guvernør for at bevise, at englænderen, der var deserteret til St. Christopher, var dansk undersåt, og krævedes udleveret, da han havde gæld på Skt. Thomas.

³⁰⁹ Cf. afsnittet om privilegierne p. 53-54.

Man kunne også forestille sig, at en fri adgang til øen kunne tiltrække alt for mange englændere fra de udpinte engelske øer, hvilket kunne skabe problemer set i lyset af forholdet til englænderne i Vestindien i almindelighed omkring 1718.

Kompagniet havde også præferencer blandt de danske undersåtter på Skt. Thomas. Hvilke overvejelser lå der bag disse præferencer ?

Økonomi.

Der lå for det første en økonomisk præference. Til at begynde med fik Bredal ordre om at sende så mange af de fattige og ørkesløse personer til Skt. Jan, som han kunne få til det³¹⁰. Men det krævede større investeringer at etablere en økonomisk aktivitet med folk, der kun lidet eller intet ejede, end med folk som i forvejen havde kapital at bidrage med. Det var med andre ord billigere for Kompagniet at satse på velhavere fremfor fattigfolk.

Det er en filosofi, som Bredal lancerede. Han skrev i 1721, at han med hensyn til kolonisationens fortsættelse *“har fornemmeligen observeret dette, som jeg vil formode skulle finde de Herrers approbation: Desformedels at man tager nyankomne til slig kolonis beplantelse, da er de fattige mennesker, og Det høyløvlige Compagni skal være forpligtiget at gøre dem kredit, thi uden tre negre er det dog umuligt, at de kunne fortomme, og det er straks 300-600 rigsdalers værdi. Sådanne folk, som slig kredit nyder og intet haver af dem selv, er ikke capable i 20 ja, 30 år at avancere så vidt, at de et sukkerværk kunne oprette [...]”*, og Bredal kunne ikke lade være med at tænke på, at de negre, der blev givet på kredit, kunne gå hen og dø under arbejdet. Han ville derfor gerne satse på velhavere³¹¹. Denne tankegang synes ikke at have været Kompagniet helt fremmed, og Bredals udlægning vandt da også gehør³¹².

Nationalitet.

Bag Kompagniets politik lå også nationale præferencer. Direktionen ville helst befolke Skt. Jan med danskere, *“thi de på Skt. Thomas giver os eksempel [på], at man er tryggere ved sine egne”*³¹³. Dette mål ville Kompagniet nå ved forsøgsvis at udsende folk med deres familie og give dem plantager på Skt. Jan. Direktørerne noterede, at disse folk kunne hjælpes til rette uden alt for stor omkostning. Kompagniets håb var, at man der-ved kunne få *“cultiveret dette land mest med danske folk”*³¹⁴.

³¹⁰ Kopibog, VgK nr. 55, p. 144, Kompagniet til Bredal 18.12.1717.

³¹¹ Breve, VgK nr. 95, Bredal til Kompagniet 14.07.1721.

³¹² Kopibog, VgK nr. 55, Kompagniet til Bredal 07.03.1722, post 6.

³¹³ Kopibog, VgK nr. 55, Kompagniet til Bredal 07.03.1722, post 6.

³¹⁴ Ibidem.

Fast bosættelse og religion.

For det tredje havde Kompagniet en præference af fast bosættelse. I et brev til Bredal fra foråret 1722 hedder det: *“Dog kan der være visse af Skt. Thomas’ indvånere, som bør præfereres fremfor andre såsom blandt andet – foruden de som er indfødte danske og følgelig af den lutherske religion – de som have børn eller slægtninge, som de ville sætte på plantagerne, eftersom landet derved beplantedes med [hvide]”*³¹⁵.

Hermed føjedes også en religiøs præference til.

Heller ikke sidst i 1720’erne havde Kompagniet sluppet den tanke, at folk af dansk nation skulle have en fortrinsstilling. Da det kom på tale at udstykke en del af Kompagniets plantage, indtog direktionen den holdning, at *“jo før jo bedre [den] kan udmåles til de meget meriterede af Kompagniets betjente eller indvånere, som dem bedst kan beværke og snart sætte i stand [...] med præference af vor egen nation og religion, og fornemmelige skal det være os kært, at Moth og Gardelin frem for andre med plantager til deres nøje forsynes [...]”*³¹⁶.

Opfyldtes så de håb, der lå bag Kompagniets præferencer? Med hensyn til den økonomiske kan der i hvert fald konstateres flere velhavende plantere med plantager på Skt. Jan³¹⁷.

Det lå noget tungere med det nationale islæt blandt planterne på øen, for der fandtes kun relativt få danskere, og de kan næppe have opfyldt Kompagniets forventninger. Nogle plantere ses også at have sendt slægtninge til plantagerne på Skt. Jan³¹⁸.

Det ses i landlisten for 1730, at Kompagniets præference af egne betjente ved udstykningen af dets plantage gav resultat. Foruden Kompagniet fandtes der i Coral Bay Kvarter ikke mindre end ti danske plantageejere, mens der kun var to “udlændinge”. Af de ti danskere genkendes de otte som kompagnibetjente.

Man må konkludere, at Kompagniet havde en bevidst befolkningspolitik omkring kolonisationen af Skt. Jan: Man foretrak kapitalstærke folk, danskere, folk der ville bosætte

³¹⁵ Ibidem.

³¹⁶ Kopibog, VgK nr. 56, Kompagniet til Suhm 27.10.1727.

³¹⁷ Vejerbøgerne, VgK nr. 773: Der ses flere af Skt. Jans plantageejere, som leverer ret meget sukker til vejerboden, hvilket må tages som udtryk for en bagvedliggende formue.
Ordrebogen, VgK nr. 516, sub 16.04.1733: Da den tidligere guvernør Suhm afkræves regnskab for forvaltningen af sine myndlinge, nævner han flere velhavende plantere – som ses at have haft plantager på Skt. Jan – hvis arvingers formyndere man hellere skulle have holdt et vågent øje med.

³¹⁸ Breve, VgK nr. 95, Bredal til Kompagniet 14.07.1721.

sig på øen, lutheranere og i sidste omgang kompagnibetjente. Der kan dog ikke ses nogen klar prioritering af disse præferencer, og det er heller ikke til at sige, i hvor høj grad præferencerne kom til at tilskynde den faktiske udvikling, eller i hvor høj grad f.eks de velhavende plantere alligevel ville have optaget plantager på Skt. Jan.

6.2 Planternes motiver til at optage plantager på Skt. Jan.

Bag planternes ønsker om at optage plantager på Skt. Jan kan der skelnes et par motiver.

For det første presseses planterne økonomisk af visse misforhold på Skt. Thomas. Jordbunden havde under den hårde tørke i 1715 vist tegn på udpining. Dette betød, at planterne kunne forvente stadigt faldende høstudbytte og dermed faldende indtægter. I foråret 1716 meldtes om sukkerprisfald, som yderligere kunne give anledning til bekymring. Samtidigt var der en tendens til, at familierne forøgedes, hvilket langsomt øgede kravet til plantagernes indtjening.

Den eneste måde, hvorpå planterne kunne modvirke dette, var at udvide produktionen, hvilket af flere årsager kun kunne ske på Skt. Jan. Jordudpiningen forværredes givetvis i 1720'erne, hvor der i hårde tørkeperioder ligefrem kan konstateres optagesebølger på Skt. Jan.

For det andet har Skt. Jan efter al sandsynlighed været et investeringsobjekt for ledig kapital. En mand som f.eks Jacob Magens, der i 1720 ejede syv plantager på Skt. Thomas³¹⁹, har næppe følt et så stort behov for en produktionsudvidelse som en planter med en enkelt plantage. Det er mere troligt, at han i kolonisationen af Skt. Jan har set en kærkommen lejlighed til at investere kapital, og han ses da også i landlisten for 1728 at være opført som ejer af 2½ plantage.

For det tredje lå der et motiv i den syvårige skattefrihedsperiode, som givet har virket tiltrækkende på planterne.

Som det ses, var der i hvert fald tre motiver til at optage plantager på Skt. Jan, som var økonomisk betinget.

³¹⁹ Bro-Jørgensen p. 177.

6.3 De første plantere.

Vi véd så godt som intet om de første plantere på Skt. Jan. Bredal skrev i juli 1718, at tre plantere var taget til øen, og at ti havde meldt sig³²⁰. I landlisten for 1729 ses det, at der i 1718 blev optaget ti plantager.

De to kilder stemmer nogenlunde overens, hvorfor det ikke er troværdigt, når Bredal måneden efter meddelte, at der nu var op “*mod 30 mand*”, som havde optaget plantager på øen³²¹. I 1722 opgjorde Bredal selv antallet af plantager til 39, som var specificeret med ejernes navne³²². Det er usandsynligt, at der på de fire år 1718-22 kun skulle være optaget omkring ni plantager, når man betænker, at der i 1721 var en vældig optagelse-bølge.

Mens vi har nogenlunde rede på, hvor mange plantager der blev optaget i 1718, er kilderne ret tavse, hvad navne angår.

Vi véd, at Pieter Duurloo var den første planter på Skt. Jan³²³. I 1719 tildeltes sergent Jens Hansen Grundt en plantage på grund af Kompagniets nationale præference³²⁴, og det er tidligere nævnt, at Jacob van Stell kunne begynde at høste bomuld i 1721, hvorfor han rimeligvis har optaget sin plantage før 1720. Dette er det nærmeste, vi kan komme i forsøget på at identificere de første plantere på øen.

Johan Heinrich Sieben, der i 1715 anføres som den drivende kraft bag initiativet til kolonisationen, havde mærkeligt nok ingen plantage på Skt. Jan før efter 1722. Han nævnes ikke i “Characteren”, men er opført som plantageejer i landlisten for 1728.

6.4 Planternes nationalitet.

Som nævnt bestod de danske undersætter i Vestindien af flere nationaliteter, som havde svoret troskabsed til kongen. De første plantere kom fra Skt. Thomas, men hvordan var sammensætningen af deres nationalitet, og hvor stort et element udgjorde danskerne?

Til at belyse dette spørgsmål har vi to hovedkilder, nemlig Bredals flere gange nævnte “Character” fra 1722³²⁵ og landlisterne fra 1728-33. Herudover findes der spredte be-

³²⁰ Breve, VgK nr. 94, Bredal til Kompagniet 08.07.1718.

³²¹ Breve, VgK nr. 95, Bredal til Kompagniet 30.08.1718.

³²² “Character på indvånerne på Ejlandet Skt. Jan”. Bilag til Bredals brev til Kompagniet 15.07.1722 i VgK nr.95. Se tabel 12 p. 92.

³²³ Ibidem.

³²⁴ Kopibog, VgK nr. 55, Kompagniets brev til Bredal 03.06.1719, post 49, samt kopibogens reference p. 479-80 til et brev fra Grundt til Kompagniet af 22.04.1723, hvor han beklager, at han til dato ikke har haft lejlighed til at beplante den plantage, som han fik fire år tidligere.

³²⁵ “Character på indvånerne på Ejlandet Skt. Jan”. Bilag til Bredals brev til Kompagniet 15.07.1722 i VgK nr. 95.

mærkninger om enkelte planteres nationalitet i guvernørbrevene til Kompagniet og i ægteskabsbevillingerne³²⁶. Endelig er Martfeldts afsnit om familiernes oprindelse³²⁷ en god hjælp, når nationaliteten skal bestemmes.

Men man kommer dog ikke uden om at skulle rubricere nogle plantere ud fra deres navne alene. Dette giver naturligvis nogen usikkerhed, men personer, der er vanskelige at rubricere, og personer, der kan være fra et par lande, er i det følgende anbragt under ukendte. På dette grundlag er tabel 12-14 udarbejdet.

En vanskelighed ved at nationalitetsbestemme ud fra navne er, at de ofte stavedes, som de udtaltes – og dette kunne være forskellig fra skriver til skriver, alt efter hans sprogøre og måske også dialekt.

Der er ingen tvivl om, at ”Robben Preyer” og ”Thim Tørner” er angelsaksere og på et mere adequat engelsk ville blive skrevet som Robin Prayer og Tim Turner.

Derimod er det lidt vanskeligere at nationalitetsbestemme ”Francis Gonsel” fra 1728-landlisten. Han synes imidlertid identisk med Frenk Gonsales, der optræder i Bredals 1722-charakter. Dette peger i en spansk retning, og som sådan er han opført i tabellerne.

Også navnet ”Johannes” optræder i flere varianter: Johannes, Jannis, Jonis. Her kan det engelske ”John” i en dansk kontorassistents hånd være blevet til den tysk-hollandske form Johannes, hvorved det lidt ubestemmelige ”Johannes/Jannis Charles” bedre kan forstås som John Charles. En parallel hertil er William Eaton, der utvivlsomt er angelsakser, men i landlisten optræder med den hollandske form ”Willem Eaton”.

Tyskerne er heller ikke nemme at identificere entydigt. Kilderne giver hold på nogle af dem, men det kan ikke udelukkes, at et par enkelte i tabellerne fejlagtigt er anbragt under hollænderne – eller omvendt – da det undertiden kan være vanskeligt at adskille disse to nationer ud fra navnene alene³²⁸, ligesom også danskere – f.eks familien von Holten – kan have et tyskklingende navn.

³²⁶ Ordre,- brev, - og plakatbøger for Skt. Thomas og Skt. Jan 1724-30, 1733-40, VgK nr. 516.

³²⁷ Christian Martfeldt: Samlinger, III, ”originen af familierne på Skt. Thomas og Skt. Jan”.

³²⁸ F.eks viser den hollandsklingende ”Bærentz” sig ved nærmere undersøgelse at være fra Holsten. Vestindisk-guineisk Rente- og Generaltoldkammer, historiske, statistiske og topografiske efterretninger om De vestindiske Øer 1759-1785.

Table 12: Plantagejerne og deres nationalitet 1722

Nr.	Navn	Nationalitet	Kilde
00	Kompagniet ³²⁹	Dansk	Uden tvivl
01	Erik Bredal	Dansk	Uden tvivl
02	Corneluis Delicat	Hollandsk	Martfeldt
03	Joachim Delicat	Hollandsk	Martfeldt
04	Jacobus Delicat	Hollandsk	Martfeldt
05	Pieter Duurloo	Hollandsk	Uden tvivl
06	Jacobus van Stell	Hollandsk	Martfeldt
07	Wilhelm van Stell	Hollandsk	Martfeldt
08	Johannes Seis (ejer også nr. 28)	Hollandsk	Martfeldt
09	Jan Vlack	Hollandsk	Martfeldt
10	Isaac Groenewold	Hollandsk	Martfeldt
11	Andreas Torstensson	Dansk	Uden tvivl
12	Adolp P. Maynfeldt	Dansk	Charakteren
13	Johannes [= John?] Charles	Engelsk	Lyder sådan
14	Isaac Runnels	Engelsk	Lyder sådan
15	Abraham Runnels	Engelsk	Lyder sådan
16	Johannes van Beverhoudt	Hollandsk	Martfeldt
17	Johannes de Buyck	Hollandsk	Lyder sådan
18	Lucas & Adrian van Beverhoudt	Hollandsk	Martfeldt
19	Glaudi van Beverhoudt	Hollandsk	Martfeldt
20	Gerard Moll	Hollandsk	Vgk nr. 516, 07.08.1726
21	Francois Buch	Fransk	Lyder sådan
22	Thomas Bordeaux	Fransk	Uden tvivl
23	Constantin	Fransk	Charakteren
24	Pierre Pasquereaux	Fransk	Charakteren
25	Jacob Bouserou	Fransk	Charakteren
26	Adrian Charles	Engelsk	Lyder sådan
27	Johannes Uytendal	Hollandsk	Martfeldt
29	Løjtnant Ullerup	Dansk	Charakteren
30	Jacob Magensen	Dansk	Charakteren
31	Johan Casper Cracowitz	Dansk	Charakteren
32	Adrian Runnels	Engelsk	Lyder sådan
33	Jan Loison	Fransk	Charakteren
34	Andreas Hissing	Dansk	Uden tvivl
35	Poul Stage	Dansk	Charakteren
36	Frenk Gonsales	Spansk	Lyder sådan
37	Joachim Coop	Tysk	Martfeldt
38	Jacques Thomas's arvinger	Fransk	Charakteren
39	Daniel Jansen	Hollandsk	Martfeldt

³²⁹ Tallene angiver matrikelnumre, da der er knyttet et mål til dem. Kompagniet optræder ikke med nummer i Bredals liste og har derfor her fået betegnelsen 00.

Tabel 13: Plantagejerne og deres nationalitet 1728

Caneel Bay Kvarter		
01	Daniel Jansen	Hollandsk
02	Pieter Duurloo + nr. 18	Hollandsk
03	Pieter de Buyck	Hollandsk
04	Joachim Delicat Jr.'s enke	Hollandsk
05	Jacob Delicat	Hollandsk
06	Jan Vlacks arvinger	Hollandsk
07	Jacob Magens + 60 + 1/2 af 8	Dansk
08	Hans Casper Cracowitz 1/2 (Jacob Magens 1/2)	Dansk Dansk
09	Erik Bredal 1/2 Claus Tonis 1/2	Dansk Hollandsk
10	Anna Delicat	Hollandsk
11	Adrian Runnels' enke + nr. 12	Engelsk
Duurloo Bay Kvarter		
13	Johannes van Beverhoudt	Hollandsk
14	Johannes Runnels	Engelsk
15	Isaac Groenewold	Hollandsk
16	Isaac Runnels	Engelsk
17	Abraham Runnels' enke	Engelsk
19	Lorenz Questros enke	?
Cruz Bay Kvarter		
20	Johannes Charles	Engelsk
21	Jannike Reyms	Hollandsk
22	Glaudi van Beverhoudts enke	Hollandsk
23	Maria Matheus	Hollandsk
24	Jannis Isaac Sallomons	Hollandsk
25	Peder Sørensen	Dansk
26	Francis Gonsel	Spansk
27	Jannitie Hally	Hollandsk
28	Daniel Hallys arvinger	Hollandsk
29	Heinrich Pietersen	Dansk
30	Engel van Beverhoudt jr.	Hollandsk
31	Robben Preyer	Engelsk
32	Diderich Salomons arvinger	Hollandsk
33	Willem Zitzema	Hollandsk
34	Anna Maria von Holten	Dansk
35	Jacoba von Holten	Dansk

Reef og Fish Bay		
36	Johannes de Windt	Hollandsk
37	Adrian Charles	Engelsk
38	Jonis [= Jannis] Poeling	Hollandsk
39	Lucas Volkers 1/2 Jan van Hermall 1/2	Hollandsk Hollandsk
40	Elisabeth Friis	Dansk
41	Diderich van Stell	Hollandsk
42	Philip Adam Dietrich	Tysk
43	Andreas Torstensson	Dansk
44	Jochum Stalley	Hollandsk
45	Bertel Svenningsens arvinger	Dansk
46	Anthoni Kambek	Hollandsk
47	Johan Heinrich Sieben	Tysk
48	Christian Krabbe	Dansk
49	Gerard Moll	Hollandsk
50	Adrian van Beverhoudt + nr. 51	Hollandsk
52	Pacquereux' arvinger	Fransk
Lamesure Kvarter		
53	Johannes Paaschulans enke	Hollandsk
54	Johannes Uytenthal	Hollandsk
55	Madame Versteeg	Hollandsk
56	Thomas Bordeaux	Fransk
57	Andreas Hammer	Dansk
58	Maria Simson	Engelsk
59	Reis Dawids	Engelsk
61	Liewen Marche	Hollandsk
62	Cornelius Coop	Tysk
63	Joachim Coop	Tysk
64	Cornelius Coop d. Y.	Tysk

Coral Bay Kvarter		
65	Andreas Henningsen	Dansk
66	Ditlev Nicolai Friis	Dansk
67	Augustinus Voss	?
68	Johan Horn	Dansk
69	Johan Niels Helmer Schouw	Dansk
70	Peter Frøling	Dansk
71	Kompagniet	Dansk
72	Philip Gardelin	Dansk
73	Frederik Moth + nr. 75	Dansk
Store og lille Maho Bay Kvarter		
74	Isaac Constantin	Fransk
76	Willem Wessuup	Hollandsk
77	Jacob van Stell	Hollandsk
78	Johan Reimert Soedtmann	Dansk
79	Mariana Loison	Fransk
80	Cornelius Stallards arvinger	Hollandsk
81	Willem Eaton	Engelsk
Det franske Kvarter		
82	Michel Hendriks	Dansk
83	Gabriel van Stells enke	Hollandsk
84	Jacob Thomas' arvinger	?
85	Pierre Castan	Fransk
86	Reyniert Volkers	Hollandsk
87	David Bordeaux' enke	Fransk
88	Bærent Langemarck	Dansk
89	Heinreich Reyken	Hollandsk
90	Mathias Sallomon	Hollandsk
91	Johan Jacob Creutzer	?

Tabel 14: Plantagejerne og deres nationalitet 1733

Caneel Bay Kvarter		
01	Daniel Jansens enke + nr. 2	Hollandsk
03	Abraham Beaudewyn	Hollandsk
04	Joachim Delicat Jr.'s enke	Hollandsk
05	Hans Pieter Dooris	Hollandsk
06	Jan Vlacks arvinger	Hollandsk
07	Jacob Magens' arvinger + 1/2 nr. 8	Dansk
08	(Jacob Magens' arvinger 1/2) Hans Casper Cracowitz 1/2	Dansk Dansk
09	Erik Bredal 1/2 Claus Tonis 1/2	Dansk Hollandsk
10	Cornelius Delicats arvinger	Hollandsk
11	Adrian Runnels' enke + nr. 12	Engelsk
Duurloo Bay Kvarter		
13	Jannis van Beverhoudt	Hollandsk
14	Johs. van Beverhoudt + nr. 30+38	Hollandsk
15	Isaac Groenewold	Hollandsk
16	Isaac Runnels enke	Engelsk
17	Abraham Runnels' arvinger	Engelsk
18	Pieter Duurloo + nr. 39+46	Hollandsk
Cruz Bay Kvarter		
19	Jannis Charles	Engelsk
20	Jannitie Reins	Hollandsk
21	Glaudi van Beverhoudts enke	Hollandsk
22	Isaac Matheusens enke	Hollandsk
23	Isaac Salomon	Hollandsk
23a	Jannis Salomon ("negere derpå")	Hollandsk
24	Peder Sørensen	Dansk
25	Francis Gonsel	Spansk
26	Jannitie Hallys arvinger	Hollandsk
27	Daniel Hally	Hollandsk
28	Johannes Girard	Hollandsk
29	Engel Beverhoudt Jr.'s enke	Hollandsk
31	Diedrich Salomons arv.	Hollandsk
32	Willem Zitsema + nr. 34	Hollandsk
33	Adrian van Beverhoudt	Hollandsk
35	Johannes de Windt + nr. 37	Hollandsk
36	Gerhard Moll + nr. 48	Hollandsk

Reef Bay Kvarter		
40	Jacob Delicat	Hollandsk
41	Jannis Runnels	Engelsk
42	Wilhelm Bærentz + nr. 44+ 49 + 50	Tysk
43	Jochum Stalley	Hollandsk
45	Anthony Kambek	Hollandsk
47	Frederik Moth 1/2 + nr. 95) Christian Krabbe 1/2	Dansk Dansk
51	Lieven Kierwing	Hollandsk
Lamesure Kvarter		
52	Gouvert Marche	Hollandsk
53	Johannes Uytenthal	Hollandsk
54	Conrad Versteeks enke	Hollandsk
55	Thomas Bordeaux	Fransk
56	Andreas Hammers enke	Dansk
57	Maria Simson	Engelsk
58	Jessias Valleaux	Fransk
59	Jasper Jansen	Hollandsk
60	Liewen Marche	Hollandsk
61	Cornelius Coop + 63	Tysk
62	Jochum Coop	Tysk
Coral Bay Kvarter		
64	Andreas Henningsen	Dansk
65	Ditlev Nicolai Friis	Dansk
66	Augustinus Vostis enke	?
67	Johan Horn	Dansk
68	Niels Pedersen Ørengraff	Dansk
69	Jochum Schachts enke	Tysk
70	Peter Frøling + nr. 96	Dansk
71	Kompagniet	Dansk
72	Soedtmann + nr. 73	Dansk
74	Henrik Suhm	Dansk
75	Byfoged Lorenz Hendrichsen	Dansk
76	Jacob Schönemann	Dansk
77	Reinier Volkers	Hollandsk

Det franske Kvarter³³⁰		
78	David Bordeaux's enke	Fransk
79	Berendt Langemarks arvinger	Dansk
80	Nicolai Creutzfelt	?
81	Johannes Minnebeck	Hollandsk
82	Thim Tørner	Engelsk
83	Johan Creutzer	?
84	Dines Silwan	?
85	Rykard Aelen = Richard Alling	Engelsk
86	Joseph Dreier	Dansk
87	Michel Hendrichsen	Dansk
88	Gabriel van Stells enke	Hollandsk
89	Solgt til Gabriel van Stell Jr.	Hollandsk
90	Pierre Castan	Fransk
Store og Lille Maho Bay Kvarter		
91	Christopher Gottschaltz's enke	Dansk
92	Isaac Constantins enke	Fransk
93	Willem Wessuup	Hollandsk
94	Jacob van Stell	Hollandsk
97	Cornelius Stallards arvinger	Hollandsk
98	Willem Eaton	Engelsk

Enker udgør et særligt problem, da de kan være født som en anden nationalitet, end ægteemandens navn antyder. De er derfor anbragt under den nation, som det i materialet anførte efternavn skønnes at stamme fra. På grundlag af tabel 12-14 kan tabel 15 opstilles.

Procentsatsen, der er afrundet, er anført for at muliggøre en direkte sammenligning, da både kolonnen med de enkelte nationaliteter og den samlede sum af ejere er variable. At antallet af ukendte varierer, skyldes, at plantagerne skifter ejere, som er lettere henholdsvis vanskeligere at rubricere efter navnet.

³³⁰ I forhold til 1728-matriklen er der byttet om på de sidste to kvarterer.

Tabel 15: Planternes nationalitet

Nationalitet	1722	1728	1733
Hollændere	17 (47%)	39 (44%)	41 (48%)
Danskere	9 (23%)	23 (26%)	21 (25%)
Franskmænd	7 (18%)	6 (7%)	5 (6%)
Englændere	5 (12%)	10 (11%)	9 (11%)
Tyskere	1 (2%)	5 (6%)	4 (5%)
Ukendte/andre	1 (2%)	5 (6%)	5 (6%)
Plantere i alt	40	88	85

Det ses af tabellen, at hollænderne var det dominerende befolknings-element, idet de udgjorde knap halvdelen af plantageejerne.

En fjerdedel af ejerne var danskere. Englænderne udgjorde omkring en tiendedel i denne kolonisationsfase. Der var i begyndelsen relativt mange franskmænd, men deres andel var svindende i løbet af perioden. At tyskerne er så relativt stærkt repræsenteret, skyldes primært familien Coop³³¹.

Dette billede svarer nogenlunde til, hvad vi finder på Skt. Thomas, hvor hollænderne også dominerede, men hvor flere nationaliteter var repræsenteret³³².

Konklusionen er, at selvom Skt. Jan var under dansk suverænitet, var fremmede nationaliteter langt i overtal. Blandt de, der optog plantager på Skt. Jan, var kun omkring 25% danskere, hvilket dog er betydeligt flere end på Skt. Thomas, hvor de danske plantageejere i 1716 kun ansloges til at udgøre 8-10% af planterne³³³.

6.5 Rekruttering.

Hollænderne var i mange tilfælde gamle under dansk styre. Der kom en del til Skt. Thomas i de sidste to årtier af 1600-tallet, hovedsageligt fra de andre øer i Vestindien³³⁴. Bredal nævner i sin "Character", at flere hollændere var anden generations undersåtter. Hvad franskmændene angår, var der hovedsageligt tale om folk, der var flygtet fra de franske øer på grund af religionsspørgsmål. I 1718 ankom f. eks den reformerte Pierre

³³¹ Trods det hollandsk klingende navn opregner Martfeldt denne familie blandt tyskerne. I Bredals "Character" anføres da også en lutheransk familiebaggrund og ikke en reformert.

³³² Bro-Jørgensen s. 170-71.

³³³ Ibidem.

³³⁴ Ibidem.

Pasquereaux fra Gaudeloupe grundet religiøs undertrykkelse. Han ses at have en plantage på Skt. Jan i 1722³³⁵.

Der kan siges lidt mere om de danske plantageejere, da de fleste af dem havde tilknytning til Kompagniet. For overskuelighedens skyld er der også her lavet et skema, som skal vise sammensætningen af Skt. Jans danske plantageejere. De følgende tal i tabel 16 er en udspecificering af rækken med danskere i tabel 15:

Tabel 16: De danske planteres baggrund.

	1722	1728	1733
Kompagniet	1	1	1
Administratorer	5	10	11
Soldater	1	3	4
Andre plantere	2	9	5
Plantere i alt	9	23	21

Via Bredals "Character", gagebøgerne³³⁶ og landlisterne er det muligt at opstille tabel 16 og dermed komme de danske planteres baggrund lidt nærmere.

Kompagniet er opført for sig selv, da det som ikke-juridisk person og som et foretagende med flere andre opgaver vanskeligt kan placeres entydigt under de andre kategorier.

"Administratorer" omfatter plantageejere, som på det givne tidspunkt var eller havde været ansat i Kompagniet. Soldater, der efterhånden var gledet over i administrationen, er også anført her. Under "soldater" anføres plantere, som på det givne tidspunkt var eller havde været soldater, og "andre plantere", omfatter plantageejere, som ikke ses at have haft nogen tilknytning til Kompagniet, men må betragtes som "professionelle" plantere.

For gruppen af "administratorer" og "soldater" gælder endvidere, at den også indeholder et par arvinger efter disse. Det kan diskuteres, om de ikke retteligt hører hjemme i gruppen af "andre plantere", men det væsentlige er her, at der kan konstateres en forbindelse til de nævnte grupper, og det siger igen lidt om, hvem der optog plantager på øen. Der er således i 1728 arvinger efter én soldat, mens der i 1733 er arvinger efter én soldat og to administratorer.

³³⁵ "Character på indvånerne på Ejlandet Skt. Jan". Bilag til Bredals brev til Compagniet 15.07.1722 i VgK nr. 95. Breve, VgK nr. 94, Bredal til Kompagniet 08.07.1718.

³³⁶ Gagebøger for Skt. Thomas og Skt. Jan, VgK nr. 716-21.

Der var altså kun få danskere udenfor kompagnibetjentenes egentlige rækker, som har følt sig fristet til at optage en plantage på Skt. Jan. Sammenholder man navnene i landlisterne med gagebøgerne, viser det sig, at der var flere til Vestindien udsendte soldater, som gled over i administrationen. Kassereren Poul Hansen Stage er et eksempel på dette. Også Johann Reimert Soedtmann, den senere byfoged på Skt. Jan, var på et tidspunkt soldat, hvorefter administrationen fik glæde af ham på grund af hans *“skiklighed og capacité”*³³⁷.

Der er endvidere flere eksempler på, at soldater er blevet mesterknægte, hvilket bl.a. gælder Svend Børgesen på Kompagniets plantage³³⁸.

6.6 Kapitalen bag kolonisationen.

Der er ikke i kilderne fundet meget om, hvorfra kapitalen til kolonisationen stammede. Der er tre muligheder: For det første kunne den komme fra planterne selv. For det andet kunne den stamme fra Kompagniet, og for det tredje kunne den være hentet udefra.

Det kan med sikkerhed eftervises, at der kom kapital fra planterne selv og fra Kompagniet, mens der ikke kan siges meget om den sidste mulighed.

Bredal rapporterede i 1721, at de *“som har haft fuldvoksne børn her på landet, har sendt dem did. Nu er forældrene her i stand til at indestå for den kredit, som de gør hos Kompagniet, og [så]som de har mere midler end en nyankommen, kunne de med større magt fortsætte plantningen”*³³⁹. Det var i samme brev, Bredal berettede, at Jacob van Stell var blevet budt 800 rd. for en bomuldshøst, og at Pieter Duurloos plantage var blevet takseret til 1.000 rd., *“hvilket aldrig i så kort tid havde kunnet ske, hvis de ingen ressourcer havde haft herifra”*.

I Bredals *“Character”* nævnes en Johannes Charles, som *“før [har] været indvåner på Skt. Thomas, men [da] hans plantage her på landet er ham af Kompagniet på grund af gæld frataget, har man da måttet hjælpe ham og hans kone i deres fattigdom med en grund på Skt. Jan”*.

³³⁷ Gagebog, VgK nr. 717, Soedtmann avancerede 10.01.1722 til underassistent. Citatet er hentet i samme gagebog under året 1723.

³³⁸ Gagebog, VgK nr. 717: Børgesen ankom som soldat 26.04.1725. Gagebog, VgK nr. 719 under året 1728: Børgesen demitteres. Ordrebogen, VgK nr. 516: Det meddeles 08.04.1733, at Børgesen er ansat som mesterknægt på Kompagniets plantage på Skt. Jan.

³³⁹ Breve, VgK nr. 95, Bredal til Kompagniet 14.07.1721

De to første citater viser, at der kom kapital fra planterne selv og i form af kredit fra Kompagniet. Det sidste citat er derimod mere problematisk, for hvem er "man"? Er det Kompagniet, eller var der kommet hjælp fra andre plantere? I hvert fald har Johannes Charles måttet tilføres kapital.

Der kan også være mulighed for, at kapitalen kom udefra, f.eks fra et hollandsk handelshus. Bredal oplyste i 1719, at planterne ved guvernør Crones død i 1716 skyldte hollandske købmænd i Amsterdam over 40.000 rd., hvilket var lige så meget som Kompagniets egne fordringer på planterne³⁴⁰. I 1721 informerede Bredal sig om Jeremias van der Meer & Soonens effekter på de danske øer, og han fandt herved, at flere plantere havde gæld til dette firma³⁴¹.

Men der kan ikke på grundlag af det foreliggende kildemateriale ses nogen specifik forbindelse imellem udefra kommende kapital og Skt. Jans kolonisation. Det er ikke umuligt, at noget af kapitalen, der formentlig for størstedelens vedkommende bestod i kreditter, har fundet vej til Skt. Jan, men uden belæg bliver det gætteværk.

Tilbage står med sikkerhed, at der er kommet kapital til kolonisationen både fra planterne og fra Kompagniet.

6.7 Planternes opholdssted.

Ser man i landlisterne for 1728 og 1733, kan det konstateres, at under halvdelen af Skt. Jans plantageejere boede på øen. Deres foretrukne bopæl var Skt. Thomas, hvilket kan udtrykkes kort i afrundede tal, som er udregnet på basis af tabel 18:

Tabel 17: Plantageejernes faste bopæl

	1728	1733
På Skt. Jan	36%	41%
På Skt. Thomas	50%	42%
Uvis bopæl	13%	12%
Absente	1%	5%
I alt	100%	100%

De uvisse opholdssteder er så godt som konstante, mens der er en forskydning i forholdet imellem Skt. Thomas og Skt. Jan. Men da der er relativt mange, hvis opholdssted vi ikke kender, skal man være forsigtig med at sige noget endeligt om tendenser i årene fra 1728 til 1733, idet man f.eks ikke kan vide, om næsten alle

plantageejere med uvist opholdssted ved en ren og skær tilfældighed skulle befinde sig på samme ø, hvilket ville forrykke balancen i tabellen.

³⁴⁰ Breve, VgK nr. 95, Bredal til Kompagniet 28.05.1719.

³⁴¹ Breve, VgK nr. 95, Bredal til Compagniet 13.05.1721.

Vi kan derimod ud fra tallene med sikkerhed sige, at selvom planterne med uvist opholdssted alle skulle befinde sig på Skt. Jan, ville de bofaste plantageejere her alligevel ikke nå op på mere end omkring halvdelen af alle Skt. Jans plantageejere – og det er endda i bedste fald.

Hvorfor foretrak planterne at bo på Skt. Thomas?

Det kan der være flere årsager til. Det kan for det første skyldes, at planterne i forvejen havde plantager på Skt. Thomas, som de beholdt som “hovedsæde”. For det andet kom planterne fra Skt. Thomas, og det kunne være svært at rykke rødderne op og flytte et andet sted hen, hvis man havde det godt, hvor man var. For det tredje kunne der være en præference af livet i byen. En ting som selskabsliv kan have spillet ind, og det har der givetvis ikke været meget af på Skt. Jan. For det fjerde drev flere plantere handel³⁴², hvilket bedst kunne foregå fra Charlotte Amalie, hvor der var mange mennesker og en livligt besejlet havn. For det femte har planterne uden tvivl frygtet et engelsk overfald på Skt. Jan i kolonisationens første år. Endelig kan frygten for negrene have spillet ind. Angsten for et slaveoprør var altid til stede, og på Skt. Jan var der ingen bymæssig bebyggelse, hvor de hvide kunne rykke sammen. Plantagerne lå tværtimod isoleret fra hinanden af skov samt bjergtoppe, og øen er givetvis, i hvert fald i de første år af kolonisationen, blevet betragtet som et gudsforladt sted.

Det er ikke urimeligt at antage, at ovenfornævnte faktorer var årsag til planternes præference af Skt. Thomas som bopæl. Det har naturligvis været forskelligt fra planter til planter hvilken faktor eller faktorer, der var udslagsgivende for beslutningen om at blive på Skt. Thomas.

³⁴² Bro-Jørgensen s. 178.

Tabel 18: Plantagejernes kvartervise bopæl på Skt. Jan 1728 og 1733

1728	På plantagen	Skt. Thomas	Absent	Ukendt	Sum
Caneel Bay	6	4	0	2	12
Duurloo Bay	2	4	0	0	6
Cruz Bay	11	3	1	1	16
Reef Bay	4	10	0	3	17
Lamesure	2	7	0	2	11
Coral Bay	0	7	1	1	9
Franske	3	5	0	2	10
Maho Bay	4	3	0	0	7
Sum	32	43	2	11	88 ³⁴³
Westergaard	28	36	1	-	65

1733	På plantagen	Skt. Thomas	Absent	Ukendt	Sum
Caneel Bay	3 ³⁴⁴	5	1	2	11
Duurloo Bay	1	5	0	0	6
Cruz Bay	11	4	1	1	17
Reef Bay	4	3	0	0	7
Lamesure	4	6	0	1	11
Coral Bay	3	5	1 ³⁴⁵	3	12
Franske	7	4	0	2	13
Maho Bay	2	4	0	2	8
Sum	35	36	3	11	85 ³⁴⁶
Westergaard ³⁴⁷	67	4	1	-	72

³⁴³ Tallene i dette skema adskiller sig noget fra tallene i skemaet med antallet af plantager. Dette skyldes, at nogle plantere ejer mere end én plantage, mens andre har én plantage i kompagniskab med en anden. Således ejer 78 plantere 1 plantage hver, 4 ejer 2, 1 ejer 2 1/2, og 5 ejer hver 1/2 plantage, hvilket resulterer i, at 88 plantere ejer 91 plantager.

³⁴⁴ Ejet af de umyndige arvinger til enken efter Cornelius Delicat. De bor hos formynderen Jacob Delicat i Reef Bay. Det afgørende er i dette tilfælde, at de som ejere bor på Skt. Jan. Generelt er umyndige opført på deres formynders bopæl, idet det er mest sandsynligt, at de opholder sig dér.

³⁴⁵ Kompagniet er medregnet her. Absente bor ellers uden for det danske koloniområde. Noten gælder også for 1728.

³⁴⁶ Her ejer 70 plantere hver 1 plantage, 8 ejer 2, 1 ejer 2 1/2, 2 ejer 3, 1 ejer 4, og 3 ejer hver 1/2 plantage i kompagniskab med en anden, hvilket giver det resultat, at 85 plantere 100 plantager.

³⁴⁷ Westergaard, appendix I, p. 319. Noten gælder også for 1728.

ADMINISTRATIONEN AF SKT. JAN

7.1 Den første tid, 1718-1724.

Der ses ikke at have været nogen civil myndighed på Skt. Jan i kolonisationens første år. Det ser derimod ud til, at øen var under militært styre, idet ét af Kompagniets krav til planterne var, at de i alt vedrørende landets forsvar skulle adlyde ordre fra den dér kommanderende officer eller hvem, som efterfulgte denne³⁴⁸.

Det vil ikke være overraskende, hvis en civil myndighed ikke fandtes på Skt. Jan, for i etableringsfasen måtte militæret – hvor ringe styrken end var – have en fremtrædende position, når man betænker den udenrigspolitiske situation.

Det ville også i denne tidlige fase være begrænset, hvad en særskilt civil myndighed på Skt. Jan kunne bruges til, for jorden var ikke rigtigt kommet i drift endnu, indbygger-tallet var ikke stort, og skatter kunne grundet frihedsårene tidligst forventes i 1725. Da administrationen på Skt. Thomas i følge flere vidnesbyrd var spændt hårdt for både arbejds- og personalemæssigt, kunne det være svært at afse arbejdskraft til udstationering på Skt. Jan. Derfor har administrationen formentlig skønnet, at de civile sager indtil videre kunne klares fra Skt. Thomas, hvor jo også de fleste af plantageejerne boede.

7.2. Begyndelsen til civiladministration, 1724-1727.

Men den 21. november 1724 bestilledes Philip Gardelin til "*viceopperhoved*" på Skt. Jan³⁴⁹, og han ankom til Vestindien sidst i juni det følgende år³⁵⁰. Da han imidlertid sam-tidigt udnævntes til overbogholder, hvilket var hans primære funktion, har hans til-stedeværelse på Skt. Jan rimeligvis været ret begrænset.

Så snart han var ankommet til Skt. Thomas, gik han i gang med at skabe orden i regnskaberne helt tilbage fra 1714³⁵¹. De var i en sådan tilstand, at guvernør Thambsen fralagde sig ethvert ansvar for dem³⁵². Dette har været et stort arbejde, som vi løbende kan følge i brevene hjem til Kompagniet³⁵³, hvorfor han må have tilbragt langt det meste af sin tid på Skt. Thomas. Det støttes af, at hans breve er dateret på Skt. Thomas, og i hvert fald fra og med den 3. juli 1725 var han som secreterrådsmedlem medunderskri-

³⁴⁸ Cf. p. 54.

³⁴⁹ Bestallingsbogen, VgK nr. 23, sub 21.11.1724.

³⁵⁰ Gagebog, VgK nr. 717, dækkende årene 1722-26.

³⁵¹ Breve, VgK nr. 96, Gardelin til bogholder Frederik Holmsted 25.07.1725.

³⁵² Breve, VgK nr. 96, Thambsen til Kompagniet 12.09.1724.

³⁵³ Breve, VgK nr. 96, f.eks. Moth til Compagniet 06.03.1726, hvor det meddeles, at Gardelin nu har afsluttet regnskaberne frem til 1721.

ver af generalbrevene og andre rapporter til Kompagniet. Men en begyndelse til en civil administration på Skt. Jan var gjort.

7.3 Byfogeden på Skt. Jan, 1727-1733.

Et civilt lederembede af mere permanent karakter blev imidlertid en realitet, da assistent Johan Reimert Soedtmann den 20. maj 1727 udnævntes til interimsbyfoged og fiscal på Skt. Jan³⁵⁴. Årsagen til, at dette embede karakteriseres som mere permanent end Gardelins viceopperhovedskab, er, at Soedtmann slog sig ned på sin sukkerplantage i Maho Bay³⁵⁵ og altså befandt sig permanent i sin jurisdiktion.

Det bemærkes, at sekundære værker benytter betegnelsen "*landfoged*", mens kilderne konsekvent taler om "*byfogeden*". Denne titel kan fortolkes således, at man tænkte sig byfogeden som øverste myndighed i en by på Skt. Jan. Det er allerede i afsnittet om havnen nævnt, at der var tanker om at anlægge en by under fortet ved Coral Bay.

Selve byfogedembedet oprettedes, fordi der ikke var noget fast administrativt greb om Skt. Jan. Forholdene var meget rodede, da "*ingen registrering og lousegling er sket*", hvorfor Soedtmann "*haver at forføje sig derhen og sligt lovligt at forrette*"³⁵⁶. Her tænkes bl.a. på forholdene omkring landbrevene. Den direkte anledning var imidlertid det voksende behov for at få optaget en landliste, eftersom de første plantagers skattefrihed var udløbet i 1725, og en hel rækkes ville udløbe i 1728³⁵⁷.

Til at hjælpe sig havde byfogeden borgerkaptajnen, som var chef for borgervæbningen, en slags hjemmeværn, og løjtnanten på fortet – alt efter opgavens beskaffenhed³⁵⁸. Borgerkaptajnen skulle f.eks. være behjælpelig ved optagelsen af landlisten, mens løjtnanten skulle yde assistance ved bekæmpelsen af smugleri. I 1733 ses Soedtmann at have et par skifteforvaltere under sig, idet Peder Krøyer og Peder Sørensen beordredes dertil³⁵⁹.

Byfogedens kompetence lå indenfor skiftevæsen, gældsforretninger samt – i sin egenskab af fiscal – sagesald, og han skulle have opsigt med, at "*ingen fremmede far-tøjer enten lossen eller laster dér, hvorved Kompagniets recognition*" kunne skades.

³⁵⁴ Ordrebogen, VgK nr. 516, Soedtmanns instruks, sub 20.05.1727.

³⁵⁵ VgK nr. 750, Landlisten for Skt. Jan 1728.

³⁵⁶ Ordrebogen, VgK nr. 516, Soedtmanns instruks, sub 20.05.1727.

³⁵⁷ Breve, VgK nr. 96, Gardelin til Kompagniet 13.05.1727 og 24.05.1727. Se i øvrigt tabel 4.

³⁵⁸ Ordrebogen, VgK nr. 516, sub 30.05.1727.

³⁵⁹ Ordrebogen, VgK nr. 516, sub 24.10.1733.

Instruksen levnede kun meget lidt plads til et selvstændigt initiativ.

Ved skifter måtte sagen kun forrettes, hvis afdøde alene havde haft ejendom på Skt. Jan. Havde afdøde også ejendom på Skt. Thomas, skulle skiftet forrettes derfra. Ved sagefald måtte byfogeden ikke rejse tiltale på egen hånd, men skulle afvente guvernørens ordre herom, og betalinger måtte han ikke befatte sig med. Byfogeden måtte heller ikke indlede proces for Kompagniet eller påbegynde eksekution uden guvernørens skriftlige tilladelse.

Foruden den stående instruks fik byfogeden også løbende ordrer som f.eks at tage imod angivelser til landlisten, lave inventarium over Kompagniets plantage samt at føre et vist tilsyn med denne³⁶⁰.

Indskrænkningerne i byfogedens handlefrihed viser, at Skt. Jan i administrativ henseende ikke var tiltænkt nogen selvstændig status, men at øen helt underordnedes Skt. Thomas. Vægten på skiftevæsenet må være begrundet i, at der i det hårde klima var hyppige dødsfald blandt planterne, og at de som regel havde haft en gæld til Kompagniet, som skulle inddrives. At byfogedens kompetence i al væsentlighed lå indenfor den pecuniære sfære, viser Kompagniets primære interesse i Skt. Jan: Den økonomiske.

7.4 Administrationsforholdene i almindelighed.

Da der tidligere i flere sammenhænge er blevet henvist til den rodede administration som forklaringsfaktor, skal der her gives en karakteristik af den. Dette gøres ved at se på embedsmændene og deres kvalifikationer.

De folk, der sendtes til Vestindien, var ikke alle lige velkvalificerede, hvilket især gælder de lavere embedsmænd, mens Kompagniet gennemgående var godt tilfreds med guvernørerne i den her behandlede periode.

Der er ingen tvivl om, at der har været tilfredshed med Erik Bredal. Han efterfulgte Mikkil Crone, der efterlod sig et næsten håbløst rod, som Bredal dog ikke formåede at rydde op i til bunds. Han var imidlertid også guvernør i en tid med flere opmærksomhedskrævende forhold, ikke mindst til omverdenen.

Han bad flere gange om at få lov til at trække sig tilbage, første gang i 1720, men Kompagniet ville åbenbart ikke slippe ham, for først i 1724 kunne han skrive sit afskedsbrev til direktørerne³⁶¹.

³⁶⁰ Ordrebogen, VgK nr. 516, sub 03.03.1733 (inventarium) samt 27.07.1733 (opsyn).

Et par år efter at han havde trukket sig tilbage tilbød Kompagniet ham et embede som direktør over al dets ejendom på øerne, hvilket han dog afslog³⁶². Da regnskabet efter hans guvernørtid skulle gøres endeligt op, viste det sig, at han skyldte en del i *“bordpenge”* – altså repræsentationsudgifter. Guvernør Suhm ville dog have Kompagniet til at eftergive Bredal denne gæld for at få ham til at genindtræde i dets tjeneste³⁶³, og da Skt. Croix skulle koloniseres, ville Kompagniet have ham til at forestå denne opgave, men *“han var fraværende på dette tidspunkt”*³⁶⁴. Ovenfor nævnte ting vidner klart om, at Bredal har været en værdsat guvernør.

Otto Jacob Thambesen efterfulgte Bredal, men han nåede kun at fungere knapt et halvt år, før han døde. Derfor har han ikke efterladt sig større spor i kildematerialet.

Ved Thambsens død udpegede Secretererrådet Frederik Moth til interimsguvernør. Han havde tjent sig op i Kompagniet fra skibsfører via pakhusforvalterembedet til overkøbsmand og valgtes nu til interimsguvernør. Kompagniets manglende bestalling af ham til egentlig guvernør kunne indicere, at han blev anset som en nødløsning på denne post, indtil en anden var fundet.

Selvom Moth nok ikke har været uden evner, var direktionen ikke helt tilfreds med ham. Den beskyldte ham for at mangle nidkærhed, og den var heller ikke tryk ved hans svogerskab³⁶⁵. Moth havde nemlig giftet sig ind i den fremtrædende van Beverhoudt-familie, hvorved han var blevet svoger til Bredal og til den tidligere overkøbsmand Christian Søbereg³⁶⁶.

Påstanden om Moths ”manglende nidkærhed” ser dog ikke ud til at kunne holde, når det drejer sig om hans private foretagsomhed:

Moth foreslog i 1724 Kompagniet, at det skilte sig af med sin plantage i Crumbayen på Skt. Thomas, da den aldrig havde været Kompagniet til nytte³⁶⁷. Men hvem ville dog købe en unyttig plantage? Såmænd storplanteren Frederik Moth selv!

I maj 1727 slog Moth også til lyd for, at noget af Kompagniets plantage på Skt. Jan blev udstykket, så flere plantere fik mulighed for en grund på øen³⁶⁸. Når man tænker på Moths rolle i salget af Crumbayens plantage, er det svært at tro, at han har været helt

³⁶¹ Breve, VgK nr. 95, Bredal søgte sin afsked 25.05.1720, 17.06.1722, 31.03.1723 samt meddelte Secretererrådet sit ønske 27.09.1723. Afskedsbrevet er dateret 13.03.1724.

³⁶² Breve, VgK nr. 96, Bredal til Kompagniet 28.03.1727.

³⁶³ Breve, VgK nr. 97, Suhm til Kompagniet 23.08.1727.

³⁶⁴ Bro-Jørgensen s. 244.

³⁶⁵ Kopibog, VgK nr. 55, Kompagniet til Suhm på Guldkysten 20.07.1726.

³⁶⁶ Bro-Jørgensen p. 211

³⁶⁷ Breve, VgK nr. 96, Moth til Kompagniet 14.09.1724. Cf. p. 51.

³⁶⁸ Breve, VgK nr. 96, Moth til Kompagniet, 4.-5. maj 1727. Cf. p. 84.

passiv i den proces, der førte til direktørernes beslutning om, at det skal *”være os kært, at Moth og Gardelin frem for andre med plantager til deres nøje forsynes [...]”*³⁶⁹. I hvert fald fik han en af de *”overflødige grunde”*.

At Kompagniet ikke har været helt tilfreds med Moth skinner også igennem i hans sidste generallbrev fra maj 1727, hvor han forsværer sig kraftigt³⁷⁰.

Ikke desto mindre mente Kompagniet, at Moth havde været det en god mand³⁷¹, hvilket afløseren Suhm også gav udtryk for³⁷². Moth kom da også til ære og værdighed igen, da han udnævntes til første danske guvernør over Skt. Croix³⁷³, omend Kompagniet i første omgang havde tænkt på Bredal. Moth synes således ved et par lejligheder at have været *”den næstbedste løsning”*.

Henrik Suhm var guvernør i seks år, men trods dette er der ikke fundet noget, der eksplicit kan belyse, om Kompagniet var tilfreds med ham. Men man må formode, at direktørerne havde større tillid til ham end til Moth, da han i 1727 hentedes over fra Guldkysten for at afløse interimsguvernøren. Både bogholder Horn og Gardelin klagede over, at Suhm var egenrådige³⁷⁴, men det behøver ikke at betyde, at han var en dårlig guvernør; det kan højst vidne om samarbejdsvanskeligheder.

Philip Gardelin afløste Suhm i foråret 1733. Det falder dog uden for denne afhandlings rammer at bedømme hans guvernørtid, da det meste af denne lå efter 1733, men det falder indenfor afhandlingens rammer at se på, om Kompagniet var tilfreds med ham som overbogholder.

Det må stå fast, at Kompagniet i hvert fald inden hans guvernørtid var mere end tilfreds med at have ham i tjenesten. Gardelin havde tidligere været på øerne, og da han søgte sin afsked, prøvede Kompagniet igennem Bredal at formå ham til at blive, men forgæves.

Da han vendte tilbage i 1725, viste hans regnskabsmæssige evner sig, idet han efter eget udsagn fandt *”nogle hundrede tusinde rigsdalere”* i udestående gæld³⁷⁵, hvilket

³⁶⁹ Kopibog, VgK nr. 56, Kompagniet til Suhm 27.10.1727.

³⁷⁰ Breve, VgK nr. 96, Moth til Kompagniet 26.05.1727, post 6-7.

³⁷¹ Kopibog, VgK nr. 55, Kompagniet til Suhm på Guldkysten 20.07.1726.

³⁷² Breve, VgK nr. 96, Suhm til Kompagniet 17.06.1727.

³⁷³ Bro-Jørgensen p. 244.

³⁷⁴ Breve, VgK nr. 96-97, bogholder Horn til Kompagniet 17.06.1727 samt 06.09.1727. VgK nr. 98, Gardelin til Kompagniet 17.06.1732.

³⁷⁵ Kopibog, VgK nr. 55, p. 142, Kompagniet til Bredal 09.10.1717. Breve, VgK nr. 98, Gardelin til Kompagniet 17.06.1732. Breve, VgK nr. 96, Moth til Kompagniet 25.05.1726.

Kompagniet var så taknemlig for, at han udnævntes til vicekommandant over Skt. Jan med 300 rd. mere i gage om året³⁷⁶.

Også Suhm roste Gardelin som en "*særdeles flittig og nidkær mand*", som han anbefalede Kompagniet at give en plantage for at holde ham i tjenesten³⁷⁷. Der er således ingen tvivl om, at Gardelin har tjent Kompagniet til dettes tilfredshed. Gardelin vendte tilbage til Danmark i 1736 og slog sig ned som brygger i Strandgade 28 på Christianshavn.

Den sidste af de embedsmænd, som det vil være rimeligt at omtale her særskilt, er Johan Reimert Soedtmann, hvis embede var direkte forbundet med Skt. Jan.

I lighed med Moth havde også Soedtmann tjent sig op i Kompagniet, så helt uden evner har han nok heller ikke været. Han blev antaget som soldat i 1721, og året efter avancerede han til underassistent "*for sin capacité og skikkelighed*"³⁷⁸. I 1724 nævnes han som assistent, og endelig blev han i 1727 udnævnt til byfoged på Skt. Jan – ganske vist på forslag fra svigerfaderen Philip Gardelin³⁷⁹.

Sammenfattende har Kompagniet været tilfreds med Bredal, Moth og Gardelin, mens der i denne sammenhæng ikke er fundet ret meget om Suhm og intet om Thambsen. Soedtmann må formodes at have haft evner i administrativ retning, men om disse rakte til de højeste embeder, får vi aldrig at vide, fordi slaveoprøret i 1733 satte et brat punktum for hans virke – han var et af oprørets første ofre.

Helt anderledes lå det med mange af de lavere embedsmænds kvalifikationer og disciplin. Det stod ikke alt for godt til.

Vi har tidligere set, at Edward Poulsen og Harboe blev sendt til Skt. Jan på grund af henholdsvis drikkældighed og umulighed. Dette eksempel er desværre ikke enestående inden for kredsen af lavere embedsmænd; der findes mange andre, hvoraf kun et par skal omtales.

I foråret 1720 kom to lærlinge til Vestindien, men de var så fordrukne, at den ene måtte gøres til soldat³⁸⁰.

³⁷⁶ Kopibog, VgK nr. 55, Kompagniet til Skt. Thomas 27.03.1727.

³⁷⁷ Breve, VgK nr. 96, Suhm til Kompagniet 17.06.1727.

³⁷⁸ Gagebog, VgK nr. 717 under året 1723.

³⁷⁹ Breve, VgK nr. 96, Gardelin til Kompagniet 24.05.1727.

³⁸⁰ Breve, VgK nr. 95, Bredal til Kompagniet 29.05.1720.

I 1721 døde bogholder Andreas Hissing, men der var ingen, der kunne overtage hans arbejde, for *“der findes ved Gud ikke én af de assistenter her, som noget vel kan poste-re”*, hvorfor bøgerne ikke var bragt i behørig stand³⁸¹.

Men Hissing var dog heller ikke selv for køn, for efter at være blevet gift *“tog han sine egne sager mere vare end Det høyløvlige Compagnis tjeneste, og resten af sin tid anvendte han på værtshus”*. I samme brev meddeltes, at assistenterne Friis og Harbek til skræk og advarsel for andre var blevet sat i fortet for at have forsømt Kompagniets interesser³⁸².

Også den nyudsendte bogholder, Johan Horn, klagede over assistenterne³⁸³, mens guver-nør Thambsen til gengæld anklagede Horn for at være forsømmelig³⁸⁴. Allerede i Thamb-sens første brev til Kompagniet klagedes over assistenterne. Sandberg, *“som tillige med at være præces i Det ordinære Råds ret er fiscal, finder jeg ganske unyttig, såsom han ej er bekvem til at fatte den mindste ting i panden, som siges, uden at en anden kopi-erer det for ham”*³⁸⁵.

Retsplejen synes heller ikke at have været så betryggende som ønskeligt: Der var for få dommere, og blandt dem var nogle endda *“ulovkyndige”*³⁸⁶.

Da kassereren Poul Hansen Stage i 1724 bad om sin afsked, skrev Thambsen, at der ikke var nogle af de gamle assistenter, man turde betro kassen³⁸⁷. Et sidste eksempel er den tidligere byfoged Andreas Hammer, som *“er forfalden så aldeles til liderlighed, at han endelig formedelst hans mange excesser og derover indkomne generalklagemål fra borgerne [om], at ingen for hans overfald kunne gå på gaden eller være sit liv sikret, er bleven sat i fortet, hvor dog til dato ingen forbedring er at vente, og [vi] er derfor ikkun embarrassed med ham, så vi allerydmygst forespørger os, hvad vi med dette desperate menneske skal begynde?”*³⁸⁸.

Det er artige ting, kilderne bringer for dagen!

Eksemplerne er mangfoldige. Man kunne mistænke brevskriverne for at gøre de lavere embedsmænd værre, end de var. Motivet kunne være at dække over egne fejl eller at presse Kompagniet til at sende flere og bedre folk. Det sidste kunne støttes af, at oplysningernes fremkomst næsten altid kædes sammen med krav om flere assistenter.

³⁸¹ Breve, VgK nr. 95, Bredal til Kompagniet 17.03.1722, 19.07.1722.

³⁸² Breve, VgK nr. 95, Bredal til Kompagniet 11.05.1722.

³⁸³ Breve, VgK nr. 95, Horn til Kompagniet 31.03.1723 m. fl.

³⁸⁴ Breve, VgK nr. 96, Thambsen til Kompagniet 12.09.1724.

³⁸⁵ Breve, VgK nr. 95, Thambsen til Kompagniet 16.06.1724.

³⁸⁶ Breve, VgK nr. 95, Bredal til Kompagniet 16.03.1724.

³⁸⁷ Breve, VgK nr. 95, Thambsen til Kompagniet 14.07.1724.

³⁸⁸ Breve, VgK nr. 98, Suhm til Kompagniet 12.07.1730.

Men netop fordi eksemplerne er så talrige, relativt forskelligartede, og fordi klagerne kom fra forskellige sider gentagne gange – bl.a. fra alle guvernører med undtagelse af Moth – kan det billede, der gives, ikke være helt forkert.

Da kilders natur er at meddele det usædvanlige, kan det være vanskeligt at sige, om samtlige lavere embedsmænd havde så dårlige kvalifikationer og så slap en disciplin, men mangfoldigheden af eksempler tyder meget på, at den slags embedsmænd var ret almindelige. Det var i hvert fald ikke de bedste kontorfolk, der kom til Skt. Thomas.

Årsagen til dette skal nok søges i, at der i Danmark herskede den forestilling, at Vestindien var dødens forgård, og kom man først dertil, var man fortabt³⁸⁹, hvorfor de bedst kvalificerede foretrak at blive i Danmark, mens de, som ingen ville ansætte her, bl.a. havnede i Vestindien.

Tilstanden indenfor administrationen i Vestindien var ikke alene forårsaget af dårligt kvalificerede embedsmænd og deres slette disciplin. Kompagniet må på grund af sin bjergsomme lønpolitik bære en stor del af ansvaret herfor. Lønningerne var lave, og samtidigt hermed var prisniveauet i Vestindien noget højere end i Danmark, hvilket havde til følge, at Kompagniet fik adskillige andragender om gageforhøjelse³⁹⁰.

Normalt ansøgte folk for sig selv, men hvor galt det kunne stå til, ses af, at guvernør Thambsen foreslog Kompagniet at hæve en underassistents gage fra syv til ti rigsdalere om måneden, for *“han kan ikke maden, langt mindre klæderne [få], så de arme mennesker er forårsaget til med skrivning for en og anden af planterne her på landet at føje det [til], som de nogenlunde kan subsistere af, og den, som ikke er det hollandske sprog mægtig, må snart crepere, hvorudaf Kompagniets tjeneste bliver mærkelig forsømt, og vi kan forsikre de høje Herrer, at hos de sletteste af assistenterne er ganske liden eller snart ingen courage til Kompagniets tjeneste”*³⁹¹.

Efter denne fremstilling er der ikke noget at sige til, at i hvert fald de lavere embedsmænd forfaldt til skødesløshed og drikfældighed.

Tingene kompliceredes yderligere ved hyppig sygdom og jævnlige dødsfald, hvorved arbejdsbyrden i teorien blev større for de andre embedsmænd, men flere ting tyder på, at arbejdet i praksis fik lov til at ligge, hvorved administrationen kom uhjælpeligt bagud.

³⁸⁹ Bro-Jørgensen p. 254.

³⁹⁰ Breve, VgK nr. 95-96, f.eks. løjtnant Ullerup (11.06.1719), Johan Horn (31.03.1723 samt 14.03.1724), Wang og Stage (14.07.1724), Lerche (15.09.1724) og Frederik Moth (20.09.1724).

³⁹¹ Breve, VgK nr. 95, Thambsen til Kompagniet 14.07.1724.

Kompagniet var nemlig meget tilbageholdende med at sende nyt kontorpersonale ud trods specielle ønsker, ja nærmest nødråb, fra øerne³⁹². Man måtte klare sig, som man kunne.

Også i almindelighed var Kompagniet svært at formå til at udsende folk. Moth foreslog f.eks i 1724 at udsende 100-150 folk for at afhjælpe den store mangel på mesterknægte³⁹³. Kompagniet udtrykte bestyrtelse alene ved tanken om transportudgifterne, så nej planterne måtte klare sig selv ved at holde deres negre i bedre tvang³⁹⁴.

7.5 Konsekvenser af administrationsforholdene.

Følgerne af ovenfor nævnte forhold udeblev ikke. Administrationen blev rodet og utilstrækkelig.

Det bedste eksempel på dette er regnskaberne.

I sommeren 1718 meddeltes det, at regnskabsbøgerne for 1715-16 var ved at være færdige³⁹⁵. Man var altså kommet et par år bagud med regnskaberne, og det arbejde, der gjordes, synes ikke at have været forsvarligt, for da Gardelin i 1725 tog fat på en gennemgribende oprydning i dem, måtte han så langt tilbage som til 1714, og i bøgerne for 1715-16 fandt han "*en del urigtigheder og fejlposter*". Dette udløste krav om at få en assistent til hjælp, da han skulle begynde på året 1718³⁹⁶. Regnskabsrodet fortsatte i Bredals tid, og i efteråret 1724 var det blevet så slemt, at Thambsen fralagde sig ethvert ansvar for det. Dette kan være den direkte anledning til, at Gardelin udsendtes som overbogholder, idet han udnævntes kun to måneder efter Thambsens klage³⁹⁷.

Der er andre eksempler på, at administrationen ikke fungerede effektivt. Da der havde været mange "*disputter*" og processer om markskel samt enkelte krav om nyopmåling, beordredes Skt. Jans plantageejere til at møde op hos sekretær Schiønemann til forevisning af behørig land- og målebrev³⁹⁸. Også på Skt. Thomas havde der ifølge Bredal været mange stridigheder om plantageskel³⁹⁹. Den uheldige praksis omkring

³⁹² Breve, VgK nr. 95-96: F.eks beder Horn om en bogholder og assistenter 31.03.1723 og 14.03.1724. Thambsen beder f.eks om mere kontorpersonale 16.05.1724, 18.05.1724, 06.07.1724 og 12.09.1724.

³⁹³ Breve, VgK nr. 96, Moth til Kompagniet 14.09.1724.

³⁹⁴ Kopibog, VgK nr. 55, Kompagniet til Moth 02.04.1725.

³⁹⁵ Breve, VgK nr. 94, Bredal til Kompagniet 08.07.1718.

³⁹⁶ Breve, VgK nr. 96, Gardelin til bogholder Frederik Holmsted 25.07.1725.

³⁹⁷ Breve, VgK nr. 96, Thambsen klager til Kompagniet 12.09.1724. Bestallingsbog, VgK nr. 23, Gardelins udnævnelse sub 21.11.1724.

³⁹⁸ Ordrebogen, VgK nr. 516, Suhm til borgerkaptajn Daniel Jansen på Skt. Jan 30.05.1727.

³⁹⁹ Breve, VgK nr. 95, Bredal til Kompagniet 11.06.1719, post 7.

landbrevene ser således ud til at belastet administrationen med en del ekstraarbejde og juristeri.

Bogholder Horn antyder i 1727, at der endnu var 24 plantere, hvis plantager ikke var opmålte, hvorved Kompagniet *“forliser deres grundskatsrettighed”*⁴⁰⁰. På Skt. Jan blev der nemlig ikke foretaget nogen dyberegående registrering før 1727 i forbindelse med optagelsen af den første landliste⁴⁰¹.

Allerede sidst i 1719 begyndte Kompagniet at kræve en landliste over Skt. Jan, og kravet gentoges i 1722⁴⁰². Bredals ”Character på indvånerne på Ejlandet Skt. Jan” fra juli samme år skal formentlig ses som et forsøg på at imødekomme direktionens ønske, uden at der er tale om en egentlig landliste.

I efteråret 1726 stillede Gardelin Kompagniet i udsigt, at der endelig blev gjort noget ved sagen, for *“nu går jeg, om Gud vil, til Skt. Jan for at optage en landliste, hvilket er høj tid, såsom mange plantagers friår er expirerede”*⁴⁰³. Det var tilsyneladende Gud, der ikke ville det, for projektet blev nemlig heller ikke noget i denne omgang. Først da Kompagniet i 1727 direkte forlangte, at Gardelin begav sig til Skt. Jan for at optage listen⁴⁰⁴, skete der noget.

Det kan synes dristigt, at administrationen på Skt. Thomas turde trække sagen ud i otte år, men det må antages, at årsagen til dette var mangel på assistenter eller nogle, man kunne betro denne vigtige opgave.

Som et sidste eksempel på den haltende administration advarede Guvernør Gardelin i foråret 1733 byfogeden i Charlotte Amalie om, at han skulle se at få gjort noget ved de 23 skifter, som havde ligget i nogle år og samlet støv, af hvilken grund sagen havde forårsaget *“murmuring”* blandt indbyggerne⁴⁰⁵.

Den utilstrækkelige administration har haft til følge, at planterne ikke nærrede større respekt for den. Det ses af, at den havde svært ved at trænge igennem med krav til dem. Det blev f.eks i 1724 bekendtgjort to gange, at alle skulle henvende sig til bogholder Horn på Kompagniets kontor i Christiansfort medbringende deres vejerbreve, men det skete ikke, hvorfor man tredie gang måtte beordre planterne til at give møde⁴⁰⁶.

⁴⁰⁰ Breve, VgK nr. 97, Bogholder Johan Horn til Kompagniet 06.09.1727.

⁴⁰¹ Breve, VgK nr. 97, Suhm til Kompagniet 14.05.1728. Identisk med indholdet af note 1 p. 60.

⁴⁰² Kopibog, V-g-K nr. 55: Kompagniet til Bredal 08.12.1719 post 4; ibidem 03.03.1722 post 4;

⁴⁰³ Breve, nr. 96, Gardelin til Kompagniet 20.10.1726.

⁴⁰⁴ Kopibog, V-g-K nr. 55: Kompagniet til Gardelin 27.03.1727 post 3.

⁴⁰⁵ Breve, VgK nr. 99, Gardelin til Kompagniet 16.04.1733. Advarslen faldt 13.03.1733 i bilag til dette brev.

⁴⁰⁶ Ordrebogen, VgK nr. 516, sub 27.08.1724.

Før Suhms ankomst i 1727 var der udgået ordre om, at alle skulle komme ind med to års kop- og grundskat, men ifølge Suhm var dette endnu ikke efterlevet⁴⁰⁷.

Det er således i lyset af nævnte forhold, at man skal se de mangelfulde landlister. Det er tydeligt, at der er besvær med at få planterne til at aflevere deres angivelser til listerne. Jacob Schiønemann, der har underskrevet landlisten for 1728, klager i et efterskrift til denne over, at folk trods mange advarsler ikke indkommer med deres angivelser. Han mente, at det ville være bedst, om man gik ud på de enkelte plantager og registrerede beskatningsobjekterne.

Schiønemanns forslag ses ikke at være blevet fulgt, for Gardelin skriver i 1730, at *“som mange af indvånerne er forsømmelige udi at angive på contoiret, når enten en slave dør eller bortsælges, hvorover ikke liden disput hvert år udi deres regninger forårsages samt en continuerlig afskriven på bøgerne, så synes det mig uforgribeligt, at det var bedst, at indvånerne såvel på Skt. Jan som her blev ført til bogs efter deres egne angivelser af kop- og grundskat”* ⁴⁰⁸. Kompagniet godkendte princippet om selvangivelse under forbehold af, at planternes tal blev fundet rigtige⁴⁰⁹.

Sammenligner man landlisterne for 1728 og 1733, ser man, at problemet med at få planterne til at indgive oplysninger til landlisten var stigende⁴¹⁰. Det kunne se ud til, at begivenhederne på dette punkt var ved at tage magten fra administrationen.

Årsagen til, at man ikke tog radikalt fat på problemet, skal rimeligvis søges i mand-skabsmangel i administrationen. Dette støttes af en bemærkning af Suhm fra 1728, da det *”at omrejse til hver plantage især [for at optage en landliste] er et vidtløftigt værk og kan ej ske før belejliger tid”*⁴¹¹.

Hvis Kompagniet havde gode og dygtige og velkvalificerede folk i administrationen i det antal, der behøvedes, ville der nok også være opstået en helt anden respekt for den, men direktionen var som tidligere nævnt meget tilbageholdende med at sende nye folk ud, hvorfor tingene måtte fortsætte, som de gjorde. Dette synes planterne i stigende grad at have benyttet sig af.

Om det økonomisk kunne svare sig for Kompagniet at indsætte en vellønnet administration, der var effektiv nok til at inddrive, hvad man havde krav på, er en ganske anden sag!

⁴⁰⁷ Breve, VgK nr. 96, Suhm til Kompagniet 17.06.1727.

⁴⁰⁸ Breve, VgK nr. 98, Gardelin til Kompagniet 22.04.1730.

⁴⁰⁹ Kopibog, VgK nr. 56, Kompagniet til Suhm 18.11.1730.

⁴¹⁰ Cf. p. 12.

⁴¹¹ Breve, VgK nr. 97, Suhm til Kompagniet 13.04.1728.

8.

KONKLUSION

Kolonisationen af Skt. Jan blev en realitet, fordi der ud fra forskellige økonomiske motiver i Vestindien og i Danmark var interesse for at påbegynde en opdyrkning af øen.

På Skt. Thomas var nogle plantere interesserede på grund af begyndende problemer med plantagedriften og udbyttet heraf, mens Kompagniet i København øjnede mulighed for at udvide sit økonomiske virkefelt under udsigten til faldende indtægter.

Initiativet kom fra planterne. I første omgang reagerede Kompagniet ikke på to henvendelser fra Skt. Thomas i 1715, men under indtryk af en engelsk interesse i Skt. Jan greb det chancen, da der sidst i 1716 kom en ny henvendelse fra Vestindien, som lovede, at en kolonisation ville kunne ske hurtigt og blive en gevinst for Kompagniet.

Guvernøren fik Kompagniets tilslutning til at gå videre med planen, men i løbet af 1717 blev planterne mere og mere betænkelige af frygt for englænderne – og guvernøren tøvede. Kompagniet ville imidlertid ikke affinde sig med dette og beordrede i slutningen af året direkte guvernøren til at iværksætte planen, før englænderne tog øen i besiddelse. Selvom guvernøren udtrykte betænkelighed på grund af forholdene såvel på Skt. Thomas som i de omkringliggende farvande, lod han Skt. Jan besætte 25. marts 1718.

Denne handling mødte som ventet modstand både hos de spanske og engelske naboer. At danskerne alligevel relativt uantastet kunne sætte sig fast på Skt. Jan og gennemføre kolonisationen, må ses som et sammenfald af heldige omstændigheder og divergerende interesser, idet kredse hos begge naboer ønskede at fordrive danskerne.

De engelske lokalmyndigheder i Vestindien anmodede flere gange om tilladelse til at fordrive danskerne og støttedes af Handelsrådet i London. Den spanske centralregering beordrede to gange sine lokalmyndigheder til at jage danskerne væk. I England ønskede centralregeringen ikke at gribe ind trods pres, mens de spanske lokalmyndigheder sad begge uddrivelsesordrer overhørig.

Hvis enten den engelske centralregering havde været mere lydør over for anmodningerne, eller de spanske lokalmyndigheder ikke havde turdet lukke øjnene for så klare ordre, ville det have set mørkt ud for den danske tilstedeværelse på Skt. Jan.

Kompagniet gjorde meget tidligt krav på både Skt. Jan og Crabben Ejland. Selvom sidstnævnte i alle produktionsmæssige henseender var langt bedre at kolonisere, blev Skt. Jan foretrukket. Det var for det første på grund af den ringe geografiske afstand til Skt. Thomas og for det andet håbet om, at spørgsmålet kun ville have marginal interesse for Spanierne. Der var således tale om en afvejning af forholdene.

Trods usikkerhed omkring naboernes hensigter påbegyndtes kolonisationen.

Plantageoptagelserne forløb i store træk således, at Nordkysten optoges i løbet af ganske få år, hvorefter interessen rettede sig mod øens sydlige og vestlige egne, mens Østenden og området omkring fortet optoges sidst. I 1729 var hele øen udstykket.

Trods udefra truende farer begyndte kolonisationen ikke i ly af fortet, men hvor jorden var bedst egnet til sukkerdyrkning.

Et markant træk ved plantageoptagelserne var, at de hovedsageligt foregik i tre bølger, hvoraf i hvert fald de to sidste stod i forbindelse med tørkeperioder. Opbygningen af økonomisk aktivitet på de enkelte plantager véd vi så godt som intet om.

De første resultater af kolonisationen kunne ses i 1721. I 1722 var der kun to sukkerværker på øen, men midt i 1720'erne var de fleste af dem, der skulle komme, opført. Selvom flere ting tyder på, at opbygningen af økonomisk aktivitet endnu ikke var fuldstændt ved udbruddet af negeroprøret, kan der ikke på det foreliggende grundlag siges noget definitivt om dette.

Optagelsen af Skt. Jans plantager kan vanskeligt passes direkte ind i det generelle mønster, som Pares og Sheridan arbejder med, idet ikke alle plantager lå med den hensigtsmæssige smalle side ud imod havet og idet ikke alle kystegne blev optaget først. Vi véd ikke meget om plantagernes placering på øen, men plantageinddelingen frembød et ret uensartet billede.

Det er derimod muligt at sætte optagelsen af Skt. Jan ind i en større dansk sammenhæng. Herved ses det, at optagelsen af Skt. Jan mere ligner optagelsen af Skt. Thomas end af Skt. Croix.

Det kan konstateres, at Kompagniet havde en befolkningspolitik med præference af kapitalstærke, danskere, folk der ville bosætte sig på øen, lutheranere samt i sidste omgang kompagnibetjente, da noget af Kompagniets plantage skulle udstykkes.

Selvom Kompagniet havde en præference af danskere, kom disse dog langt fra til at udgøre flertallet af øens plantere. Det var derimod hollænderne, som dominerede – ganske som på Skt. Thomas. Det var overvejende folk, der var eller havde været i Kompagniets tjeneste, som udgjorde det danske element blandt Skt. Jans plantageejere. Selv i bedste fald var det kun omkring halvdelen af ejerne, der havde fast bopæl på Skt. Jan i 1733.

Der kan ikke siges meget om den kapital, der var bag kolonisationen, men det ses dog, at i hvert fald noget af den stammede dels fra planterne selv og dels fra Kompagniet i form af kredit.

Der ses ikke at have været nogen civil myndighed på Skt. Jan før 1727, da byfogedembedet oprettedes i forbindelse med optagelsen af den første landliste og i forbindelse med ønsket om at foretage en meget påkrævet registrering og lovsegling. I hvert fald i 1733 havde byfogeden fået et par skifteforvaltere under sig.

Der kan konstateres nogle faktorer, der virkede fremmende på kolonisationen.

For det første begyndte jordudpining at indvirke på høstudbyttet på Skt. Thomas, hvilket især gjaldt i tørkeperioder, mens Skt. Jan ikke havde været genstand for en større opdyrkning. For det andet kunne ledig kapital finde nye virkefelter på Skt. Jan. For det tredje lå Skt. Jan ganske nær Skt. Thomas, hvorfor det ikke var forbundet med større vanskeligheder at komme frem og tilbage, og for det fjerde har den syv-årige skattefrihedsperiode virket opmuntrende på planterne.

Men samtidigt var der nogle faktorer, der virkede hæmmende på kolonisationen. For det første var der frygt for, hvad englænderne kunne finde på, hvorfor der i begyndelsen kan spores tilbageholdenhed blandt planterne. For det andet var der 1720'erne igennem mangel på slaver, én af de vigtigste produktionsfaktorer. Herved kunne rydning af skov, klargøring og tilplantning af jorden trække længere ud. For det tredje bragte tørkeårene planterne i stor gæld til Kompagniet, hvorved det kunne knibe med at få råd til at investere i arbejdskraft, fordi Kompagniet ikke længere var villig til at yde denne på kredit.

De fremmende faktorer virkede dog stærkest, og hele øen blev optaget på elleve år.

Det er i afhandlingen fremgået, at det var økonomiske motiver, der både lå bag den danske tilstedeværelse i Vestindien og kolonisationen af Skt. Jan.

Allerede i oktroyen fra 1671 blev der ikke lagt skjul på, at motiverne var af økonomisk art. Guvernør Crone så i Skt. Jan store fremtidige indkomster, og tanken om at anlægge en by ved Coral Bay var fremme et par gange, hvilket ville være en forudsætning for en større handel. Kompagniet tilstræbte at få påbegyndt en dyrkning hurtigt ved at give skattefrihed i et åremål og kræve sukkerværker opført inden en vis tidsfrist. Kompagniet foretrak også rige plantere til kolonisationen af Skt. Jan, da det var det billigste. Planterne foretrak plantager i de bedste områder, fremfor at krybe i ly af fortet for derved at kunne maximere det økonomiske udbytte. Sukkerplantagernes størrelse indrettedes nogenlunde efter værkets kapacitet for at få en så rentabel drift som muligt, og endelig viste byfogedens instruks, at han primært skulle varetage Kompagniets økonomiske interesser.

Skt. Jan blev ikke det sukkereventyr, man havde drømt om, for jorden viste sig hurtigt flere steder at være for mager til sukkerdyrkning. Set ud fra et snævert produktions-synspunkt kan man sige, at kolonisationen af denne ø havde været en fejltagelse, men der var ikke andre realistiske muligheder i 1718. Inden øen imidlertid kunne nå at udvikle sig helt, og inden anlægget af en by blev aktuel, havde Danmark købt det langt større og mere frugtbare Skt. Croix fra Frankrig, hvorefter interessen vendte sig mod denne ø. Det var således ikke slaveoprøret, der satte Skt. Jan i skyggen, det var derimod konkurrencen fra den gode sukkerjord på det centrale- og vestlige Skt. Croix.

Hermed har vi også svarene på de i indledningen stillede spørgsmål: Det var økonomiske motiver, der lå bag kolonisationen, og det var Skt. Croix, der hæmmede den fulde udvikling af Skt. Jan.

9.

FORTEGNELSE OVER ANVENDT KILDEMATERIALE

(Her er kun anført kildemateriale, som direkte har fundet anvendelse; understregningerne angiver de stikord, som anvendes i noterne under teksten).

Utrykte kilder:

VESTINDISK-GUINEISK KOMPAGNI⁴¹² 1671-1755 (vejledende arkivregistratur nr. XIV)

- A) Kompagniets københavnske arkivalier.
- 1) Arkivfortegnelser, oktrojer, konventioner m.m.
Octroi for Det vestindiske Compagni af 1671 m.m. VgK nr. 03
 - 2) Særlige ekspeditioner (instrukser, bestallinger m.m.)
Ordres- instruks- og bestallingsbog 1718-29 VgK nr. 23
 - 3) Direktionens korrespondance.
Amerikanske og afrikanske kopibøger 1703-1734 VgK nr. 54-56
Breve og dokumenter fra Vestindien 1712-1734 VgK nr. 93-99
 - 4) Samlingspakker og saggrupper.
Guvernør Adolf Esmit, hans embedsførelse og fængsling m.m. 1683-89. VgK nr. 169
- B) Hjemsendte arkivalier fra guvernementssekretariatet for Skt. Thomas og Skt. Jan.
- 1) Kopibøger m.m. 1673-1740.
Ordres- brev og plakatbøger for Skt. Thomas og Skt. Jan 1724-30, 1733-40 VgK nr. 516
Landbreve på Skt. Thomas og Skt. Jan 1720-21 VgK nr. 519
 - 2) Vestindiske inventarier 1680-1752:
Vestindiske inventarier 1710-33 VgK nr. 523
- C) Hjemsendte regnskaber fra Skt. Thomas og Skt. Jan
- 1) Bogholderens regnskaber 1686-1755
Gagebøger for Skt. Thomas og Skt. Jan 1718-33 VgK nr. 716-21
Landlister for Skt. Thomas 1727-30, 1731-35 VgK nr. 739-40
Landlister for Skt. Jan 1728-33, 1736, 1739 VgK nr. 750
 - 2) Kassererens og (over)købmandens regnskaber
Vejerbøger ført på Skt. Thomas 1727-30, 1733 VgK nr. 773
 - 3) Particuliere regnskaber.
Omkostkonto for Skt. Jan 1718-25 VgK nr. 792

⁴¹² Herefter forkortet VgK.

RIGSARKIVETS KORTSAMLING.

- 1) Anders Sørensen Duus:
Aftegning på Ejlandet Skt. Jans havn 1720 i februar måned.
Kortsamlingen II, 337, kolonialkontorets aflevering 1904 Xx.

HÅNDSKRIFTER.

- 1) Peder Mariager:
Historiske efterretninger om Det vestindisk-guineiske Compagni
Dateret: Kompagniets kontor 30.07.1753. Det kgl. Biblioteks
håndskriftssamling, Ny kgl. Samling 426 (a) Fol.
- 2) Christian Martfeldt:
Samlinger over de Danske vestindiske Øer III, 1760'erne.
Generaltoldkammerets arkiv, vestindiske og guineiske sager,
samlinger og registraturer vedkommende de Dansk vestindiske Øer.
Rigsarkivet.

Trykte kilder:

- 1) Noel W. Sainsbury m. fl. (eds.):
Calender of State Papers, Colonial Series, America and the West Indies 1669-
1733, vol. 9-40, London 1893-1939.
- 2) Det kongelige Biblioteks kortsamling:
 - a) P.L. Oxholm:
Charte over den Danske Øe Skt. Jan i Amerika, optaget i året 1780 og
udgivet i året 1800 af P.L. Oxholm, oberst af infanteriet.
 - b) Gerard van Keulen:
Nieuwe Afteekning van't Eyland Skt. Thomas ... Trykt i Amsterdam
1719 og tilegnet Erik Bredal.
 - c) Søren Rosenlund:
"Charte over De danske vestindiske Øer tegnet efter en af Søfren Rosenlund
forfærdiget brouillon ved C. Wessel, med *beskrivelse over Crabben Ejland*,
forfattet af Søfren Rosenlund".
Kortet er udateret, men er efter 1733, da byerne på Skt. Croix er aftegnet.

FORTEGNELSE OVER ANVENDT LITTERATUR

Værker, hvorpå der bygges:

Arce, Manuel Gutierrez de:

La colonizacion Danesa en las Islas Virgenes, Estudio Historico-juridico. Publicaciones de la Escola de Estudios Hispanico-Americanos de la Universidad de Sevilla XI, Sevilla 1945.

Bro-Jørgensen, J.O.:

Dansk Vestindien indtil 1755. Bind I af "Vore gamle Tropekolonier", redigeret af Johs. Brøndsted, København 1953. Genoptrykt 1966.

Gini, Corrado:

"Kolonien". Artikel i Handwörterbuch der Sozialwissenschaften bd. VI, Göttingen 1959, s. 57.

Pares, Richard:

Merchants and Planters. Economic History Review, Supplement 4, Cambridge 1960.

Parry, J.H.:

The Age of Reconnaissance. Discovery, Exploration and Settlement 1450-1650, London 1963.

Sheridan, R.B.:

Development of Plantations to 1750. An Era of West Indian Prosperity. Caribbean University Press 1970.

Værker, der omtales:

Dookhan, Isaac:

A History of the Virgin Islands of the United States. Virgin Islands College 1974.

Hansen, Thorkild:

Slavernes øer, Gyldendal 1970.

Hatch, Charles E.:

Virgin Islands National Park Skt. John ("The quiet Place") with special reference to Annaberg Estate, Cinnamon Bay Estate. National Park Service, Washington D.C. 1972.

Hornby, Ove og Justesen, Ole (eds.):

Studier i de Dansk-Vestindiske øers historie 1665-1976. Resultater af 21 historiestuderendes arbejde i Danmark og på øerne 1975-76. Memorandum fra Institut for Økonomisk historie ved Københavns Universitet, nr. 4, København 1976.

Larsen, Kay:

Dansk Vestindien 1666-1917, København 1928.

Lauring, Palle:
Dansk Vestindien, øerne og historien, København 1978.

Tyson, George F. Jr.:
The Enighed Estate and Ruin of Skt. John U.S.V.I, a historical survey. Island
Ressources Foundation, Skt. Thomas 1976.

Westergaard, Waldemar:
The Danish West Indies under Company Rule 1671-1755, New York 1917.

Endvidere anvendt:

Georg Nørgaard:
Guldkysten, "Vore gamle Tropekolonier" bd. VIII, Kbh. 1953

Jens Vibæk:
Dansk Vestindien 1755-1848, "Vore gamle Tropekolonier" bd. II, Kbh. 1953.
Genoptrykt 1966.